

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

HALKA AÇIK İŞLETMELERDE MALİ YOLSUZLUĞUN İNCELENMESİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kıymet TUNCA ÇALIYURT

Hazırlayan: Gülsen DEMİRKOL GEROĞLU

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin İşletme Anabilim Dalı için öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat, 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Sadi UZUNOĞLU

Başkan -----

Doç.Dr.Fehmi YILDIZ

Üye -----

Yrd.Doç.Dr.Kıymet TUNCA ÇALİYURT

Üye -----

ÖZET

Mali Yolsuzluklar ülkede gerek mikro gerekse makro açıdan önemli ekonomik kayıplara sebep olmaktadır. Bu çalışmada amacımız; mikro bazda halka açık şirketlerde mali yolsuzluğun analiz edilmesidir. Çünkü mali yolsuzluk diğer firmalardan farklı olarak ve niteliği gereği halka açık işletmelerde görünmez ve açıklanamaz maliyetleri de ortaya çıkarmaktadır. Hissedarlar başta olmak üzere çıkar çevrelerine cevap vermek zorunda olan halka açık işletmeler, yolsuzluk konusunda çok daha hassas olmak ve konuya önem vermek zorundadırlar. Dünya’da mali yolsuzluk hakkında yaşanan hızlı gelişmeler ülkemize oldukça geç yansımıştır. Uluslararası kuruluşların [Birleşmiş Milletler (BM), Yolsuzluk İnceleme Belgeli Uzmanları Birliği (Association of Certified Fraud Examiners, ACFE), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD)] giderek artan mevzuat çalışmaları ve Amerika’da 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes Oxley Yasası(SOX) mali yolsuzluğun önlenmesine yönelik olarak tüm ülkeleri harekete geçirmiştir. Türkiye’de bu çerçevede Sermaye Piyasası Kurulu(SPK)’nda bu düzenlemeler takibinde tebliğler çıkartarak halka açık işletmelerdeki denetimleri tekrar düzenleyerek mali yolsuzluğu önlemeye çalışmaktadır.

Mali yolsuzlukların kaynakları ve yöntemleri hakkında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde ve diğer gelişmiş ülkelerden gelen önemli bilgilere rağmen Türkiye’de bu konuda ciddi bir kaynak sıkıntısı çekilmektedir. ACFE’nin tüm dünyayı içine alan aktif çalışmaları 2005 yılından itibaren Türkiye’yi de içine almaktadır. Mali yolsuzluk konusunda yaşanan örnek olayların diğer ülkeler ve şirketler tarafından paylaşılması yalnızca hisse sahipleri açısından değil, konu hakkında eğitim almak zorunda olan çalışanlar açısından da önemlidir. Bu bağlamda 2005 yılından itibaren Türkiye’den de örnek olayların daha şeffaf biçimde ortaya çıkması beklenmektedir. Tez çalışmasında Türkiye’de örnek olayların son derece sığ olması nedeniyle yurtdışındaki mevzuat ve uygulama ile ilgili gelişmelere önemli ölçüde yer verilmiş ve mali yolsuzluk konusunda özellikle ABD örneği ele alınmıştır.

Tez çalışmasında bu doğrultuda İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)’nda işlem gören halka açık işletmelere mali yolsuzluk konusunda bir anket çalışması yapılmak üzere talepte bulunulmuştur. 296 firmaya gönderilen anketlere yalnızca 20 firmanın kabul edilebilir düzeyde cevap vermesi işletmelerde konunun hala ciddi bir tabu olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Tez çalışmamız İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)’nda önemli bir

paya sahip bulunan 20 şirketle birebir yapılan anket üzerine kurulmuştur. Bu şirketlerin piyasa değeri İMKB'nin toplam piyasa değeri olan 227.173.737.000YTL'nin 14.452.770.000YTL'lık kısmını ifade etmektedir. Uluslararası deneyim bu çerçevede 20 şirkete uygulanmaya çalışılmış ve mali yolsuzluk konusu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Mali, Halka Açık İşletme, Türkiye, Muhasebe

ABSTRACT

Financial improprieties are causing significant economical losses in the country in both micro and macro scales. It is our aim, in this study, to analyse financial improprieties at companies open-to-public on a micro basis. Because financial improprieties can not be observed and these companies cause unexplainable losses owing to those companies' quality rather those that are not open-to-public. They have to be very sensitive at meeting, firstly their shareholders' and other self-seeking circles' needs and also have to look into the incident with great attention. Developments about the financial improprieties throughout the world have reached our country very late. Increasingly grown law studies of international institutions [United Nations (UN), Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)] and Sarbenes Oxley Act (SOX) passed in United States of America (USA) in 2002 have activated all countries in order to prevent financial improprieties. In this framework, Turkey tries to prevent financial improprieties by reording inspections on the open-to-public companies with the help of notifications following the arrangements of Security and Exchange Commission (SEC).

There is a serious difficulty of providing sources in this topic despite the important information about the financial improprieties' sources and methods, coming from America and other developed countries. ACFE's worldwide active studies have involved Turkey since the year 2005. Sharing of the sample incidents of financial improprieties with other countries and other companies is vital not only for the shareholders but also for the employees who need to be trained on this topic. In this context, it is expected that sample incidents from Turkey to be revealed more transparently beginning from the year 2005. Since samples obtained from Turkey are not very deep and detailed, in this thesis study, developments related with the applications and laws abroad have been mostly favoured, and, especially in the financial improprieties concept, the USA example has been taken into consideration.

In this direction, in the study, it is attempted to apply for a survey study about financial improprieties in the companies which are operated at İstanbul Stock Exchange (ISE). Since only 20 of 296 firms have replied in an acceptable level, it shows that this subject is still a serious taboo in companies. Our thesis study is based on the survey held most efficaciously with 20 companies, which bear an important share at İstanbul Stock Exchange (ISE). The companies market values which participate the research is 14.452.770.000 YTL which total

227.173.737.000 YTL market values with ISE's. In this frame, international experience has been attempted to apply to 20 companies and the subject of financial improprieties has been analysed.

Keywords: Corruption, Fiscal, Public Held Companies, Turkey, Accounting

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
PROBLEM.....	3
AMAÇ.....	4
ÖNEM.....	5
SINIRLAMALAR.....	5
TANIMLAR.....	5
ARAŞTIRMA MODELİ.....	6
EVREN VE ÖRNEKLEM.....	6
VERİLERİN TOPLANMASI.....	6
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ YOLSUZLUĞA GENEL BAKIŞ

1.1.Mali Yolsuzluğun Tanımı ve Çeşitleri	8
1.1.1.Mali Yolsuzluğun Tanımı.....	8
1.1.2.Yolsuzluk ve Hile Çeşitleri.....	10
1.1.2.1.Mesleki Yolsuzluk.....	11
1.1.2.2.Nakit Yolsuzluğu.....	12
1.1.2.3.Mali Tablo Hileleri.....	13
1.1.2.4.Bilanço Yolsuzluklarına Genel Bir Bakış.....	17
1.1.2.5.Diğer Çeşitlendirmeler.....	18
1.1.3.Yolsuzluk Göstergeleri ve Yolsuzluğa Sebep Olan Yönetim Boşlukları	19
1.1.4.Yolsuzluk Nedenleri.....	22
1.1.5.Yolsuzluğun Karaparayla İlişkisi.....	24
1.1.6.Kredi Kartı Yolsuzluğuna Genel Bir Bakış.....	28
1.1.7.Çek Yolsuzluklarına Genel Bakış.....	28
1.2.Dünya’da Mali Yolsuzluk	29
1.2.1. Mali Tablolara İlgili Hile Standartları.....	31
1.2.2. Uluslararası Mevzuat ve Yapılan Çalışmalar.....	38

1.2.3. Sarbanes Oxley (SOX) 2002 – Türkiye’ye Ve Dünyaya Getirdikleri....	40
1.3. Türkiye’de Mali Yolsuzluk.....	47
1.4. Mali Yolsuzluk ve Oyun Teorisi.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

HALKA AÇIK İŞLETMELER VE MALİ YOLSUZLUK

2.1. Halka Açık İşletme Tanımı.....	52
2.2. Halka Açık İşletmelerin Denetimi.....	53
2.3. Halka Açık İşletmelerin Çıkar Çevrelerine Karşı Sorumlulukları.....	59
2.3.1. Temettü Dağıtım Yükümlülüğü.....	59
2.3.2. Temettü Avansı.....	63
2.3.3. Özel Durumların Kamuya Açıklanması Yükümlülüğü.....	64
2.3.4. Mali Tablo Ve Raporların Düzenlenmesi, Kurul’a Ve Borsa’ya Gönderilmesi Ve İlan Yükümlülüğü.....	66
2.3.5. Bağımsız Denetim Yükümlülüğü.....	68
2.3.6. Hisse Senetleri Kurul Kaydına Alınan Ortaklıklar İle Hisse Senetleri İlk Kez Halka Arzedilen Ortaklıkların Yükümlülükleri.....	69
2.3.7. Diğer Yükümlülükler.....	70
2.3.8. Halka Açık Anonim Ortaklıkların Yükümlülüklerinden Muafiyet Şartları.....	70
2.4. Halka Açık İşletmelerde İç Kontrol Yapısı, İç Denetim Yapısı ve Yolsuzluğun Önlenmesi Açısından Önemi.....	71
2.4.1. Halka Açık İşletmelerde İç Kontrol Yapısı.....	71
2.4.2. Halka Açık İşletmelerde İç Denetim Yapısı.....	75
2.5. Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluğu Önleme Çalışmaları.....	80
2.5.1. Mali Yolsuzluğun Olumsuz Etkileri.....	82
2.5.2. Mali Yolsuzluğun Ortaya Çıkartılması.....	83
2.5.3. Alınması Gerekli Tedbirler.....	87
2.6. Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluk Konusunda Eğitimin Önemi	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALKA AÇIK İŞLETMELERDE MALİ YOLSUZLUĞUN İNCELENMESİ KONUSUNDA ANKET ÇALIŞMASI VE SONUCU

3.1. Araştırmanın Amacı.....	93
3.2. Araştırma Modeli.....	93
3.3. Evren ve Örneklem.....	93
3.4. Verilerin Toplanması.....	94
3.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	95
3.6. Bulgular ve Yorum.....	95
3.7. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	110
------------------------	-----

KAYNAKÇA.....	117
---------------	-----

EKLER

EK-1: HALKA AÇIK İŞLETMELER YOLSUZLUK VE MUHASEBE HİLELERİ ANKETİ.....	124
---	-----

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.Hile Çeşitleri.....	11
Tablo 1.2. Kapsayıcı Yolsuzlukların Usulsüzlük Biçimleri.....	14
Tablo 1.3.Diğer Muhasebe Manipülasyonlarına Yönelik Yolsuzluk Tablosu.....	17
Tablo 1.4.Potansiyel Yolsuzluk Göstergeleri.....	20
Tablo 1.5.Yolsuzluğun Nedenleri.....	23
Tablo 2.1.SAS 78 İçsel Denetim.....	79
Tablo 3.1.Anket Çalışması Yapılan İMKB'deki 20 Halka Açık Anonim Şirket Bilgileri.....	94
Tablo 3.2.İşletmelerin Çalışanlarını İşe Alırken 'Hile ve Yolsuzluk' ile İlgili İkazda Bulunma Dağılımı	95
Tablo 3.3.İşletmelerin Çalışanlarının 'Hile Veya Yolsuzluk' Yapmaları Durumunda Bir Şans Daha Vermeleriyle İlgili Dağılım.....	96
Tablo 3.4.İşletmelerin Çalışanlarını İşe Alırken Psikolojik Test Yapmaları İle İlgili Dağılım.....	96
Tablo 3.5.İşletmelerin Daha Önce Mali Konularda 'Organize Muhasebe Hilesi Veya Yolsuzluk' İle Karşılaşıp Karşılaşmadığı Ve Karşılaştıysa Ne Gibi Yollar İzlediği İle İlgili Dağılım.....	97
Tablo 3.6.İşletmelerin Muhasebe Bölümünde 'Hile, Yolsuzluk Üzerine' Eğitim Almış Çalışanlarına Dair Dağılım	97
Tablo 3.7.İşletmelerin Yolsuzluğu Engellemek İçin Aldığı Önlemler ile İlgili Dağılım.....	98
Tablo 3.8.İşletmelerin Muhasebe Hilesi Yapan Bir Çalışana Karşı Uygulanacak Yazılı Politikasıyla İlgili Dağılım.....	99
Tablo 3.9.İşletmelerde Yapılacak Muhasebe Hilelerinden Ve Yolsuzluklarından Hissedarın Olumsuz Yönde Etkilenip Etkilenmeyeceğine Dair Dağılım.....	99
Tablo 3.10.İşletmelerin Dışarıdan Gelen 'Muhasebe Hileleri Ve Yolsuzluk' İle İlgili İhbarları Değerlendirmesi Ve Kullandığı Yöntemlerle İlgili Dağılım.....	100
Tablo 3.11.İşletmelerde Yolsuzluk İle İlgili Bir Örnek Olay İle İlgili Dağılım.....	100
Tablo 3.12.ACFE'yi Duyup Duymadıkları İle İlgili Dağılım.....	101

Tablo 3.13.İşletmelerin İşletme İçi Muhasebe Hilelerini Engellemek İçin Uyguladığı Yöntemler İle İlgili Dağılım.....	102
Tablo 3.14.İşletme Yöneticilerinin Muhasebe Hilelerini Engellenmesi Konusunda Önerileri İle İlgili Dağılım	105

KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	:American Accounting Association (Amerikan Muhasebeciler Birliği)
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	:Association of Certified Fraud Examiners (Yolsuzluk İnceleme Belgeli Uzmanları Birliği)
AICPA	:American Institute of Certified Public Accountants (Amerikan Sertifikalı Serbest Muhasebeciler Enstitüsü)
ASB	: Accounting Standards Board (Denetim Standartları Kurulu)
ATO	:Ankara Ticaret Odası
BCCI	:Bank of Credit and Commerce International (Uluslararası Kredi ve Ticaret Bankası)
BIS	: Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
BM	:Birleşmiş Milletler
Bkz.	:Bakınız
CEO	:Chief Executive Officer (Üst Düzey Yönetici)
CFO	:Chief Financial Officer (Finansman Direktörü)
CIME	:Committee on Investment and Multinational Entreprises (Yatırım ve Çokuluslu Şirketler Komitesi)
CPA	:Certified Public Accountant (Mali Müşavir)
CPI	:Corruption Perceptions Index (Yolsuzluğu Algılama Endeksi)
COSO	:Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (Treadway Komisyonu Sponsor Kuruluşlar Komitesi)
EBRD	:European Bank for Recovery and Development (Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası)
EC	: European Community (Avrupa Topluluğu)

ECSC	:European Coal and Steel Community (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu)
FATF	:Financial Action Task Force on Money Laundering (Karapara Aklama Üzerine Mali Eylem Görev Grubu)
GAAP	:Generally Accepted Accounting Principles (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri)
GAAS	:Generally Accepted Accounting Standards (Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları)
GRECO	:Group of States Against Corruption (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)
İMKB	:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	:Katma Değer Vergisi
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KPMG	: Klynved Peat Marwick Goerdeler
Mad.	:Madde
MASAK	:Mali Suçlar Araştırma Kurulu
NATO	:North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Paktı Organizasyonu)
NPCAP	:National Professional Corruption and Abuse Report (Ulusal Mesleki Yolsuzluk ve Suistimal Raporu)
OECD	:Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OLAF	:Office Européen De Lutte Anti-Fraude (Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Bürosu)
OYHS	:Oydan Yoksun Hisse Senetleri
Örn	:Örnek

PCAOB	:Public Company Accounting Oversight Board (Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu)
POB	: Public Oversight Board (Kamusal Gözetim Kurulu)
PUMA	: Public Management Service (Kamu İdaresi Programı)
SASMUS	:Sınıraşan Örgütsel Suçlarla Mücadele Hakkında Uluslararası Sözleşme
SEC	:Securities and Exchange Commission (Sermaye Piyasası Kurulu-Amerika)
SECI	:Southeast European Cooperative Initiative (Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi)
SIGMA	:Support for Improvement in Governance and Management in Central and Eastern European Countries (Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yönetişimin ve İdarenin Desteklenmesi Programı)
SMM	:Satılan Malın Maliyeti
SMMM	:Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SOX	:Sarbanes-Oxley Act (Sarbanes-Oxley Anlaşması)
SÖCAK	:Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Ceza Adaleti Komisyonu
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu - (Türkiye)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TI	: Transparency International (Uluslararası Şeffaflık Örgütü)
TSHD	:Toplumsal Saydamlık Hareketi Derneği
TTK	:Türk Ticaret Kanunu
USA	:United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
VUK	:Vergi Usul Kanunu
YMM	:Yeminli Mali Müşavir
y.y.	:Yüzyıl
\$	:Amerika Birleşik Devletleri Doları

GİRİŞ

Yolsuzluk yeni bir olgu değildir.

“İki bin yıl önce Hint Kralı Kautilya bu konuyu ele alan “Arthashastra” adlı bir kitap yazmıştır. Yedi yüzyıl önce, Dante rüşvetçileri cehennem en derinlerine koyarak, Ortaçağ’da yolsuz davranışlara duyulan nefreti yansıtmıştır. Shakespeare, bazı oyunlarında yolsuzluğa önemli yer vermiştir. ABD Anayasası’nda da Başkanı’nın yargılanarak görevden uzaklaştırılması hususunda rüşvet ve vatan hainliği suçları açıkça ifade edilmiştir. Bir kurumdan veya bir kişiden yasal olmayan şekilde bir şey almanın iki farklı yolu bulunmaktadır:

1. *Bir kurumdan bir silahı kullanarak karşı tarafın varlığını zor yolu ile elde etmek. Bu eyleme genel olarak “Soygun” adı verilir.*

2. *Çeşitli aldatma ve sahtekarlık türleriyle karşı tarafın varlığını ele geçirmek. Bu eyleme de “Hile” veya “Yolsuzluk” adı verilmektedir.*

Soygun, hile eylemine göre daha sert biçimde ortaya çıksa da ve daha fazla ilgi çekse de, hile eylemi sonucu ortaya çıkan zararlar çok daha fazladır. Yolsuzluk ve hile konusunda şunları da ifade etmek mümkündür:

....Günümüz modern toplumunda hileli eylemler önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Toplumlarda hilenin çok farklı alanlarda çok farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar arasında sigorta hileleri, sağlıkla ilgili hileler, bilgisayar suçları, internet hileleri, kredi kartı yolsuzlukları örnek gösterilebilir. Ancak günümüzde çalışanların işletmelerine karşı yaptıkları hileler ve verdikleri zararlar çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle hile sorunu her ülke ve her işletme tarafından ciddi düzeyde dikkate alınmalıdır.

Aşağıda çeşitli kaynaklardan ve çeşitli tarihlerde derlenen işletme çalışanlarının yaptıkları hileler ile ilgili istatistiki bilgilerden bazıları yer almaktadır:

...ABD’de çalışanların yaptıkları hilelerin işletmelere yılda 400 Milyar \$(ABD doları)’ na mal olduğu tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkeler bazında yapılan araştırmalar işletmelerin yıllık gelirinin yüzde 6’sını hileli eylemler sonucu yitirdiklerini göstermektedir. ABD’de çalışanların zimmete para geçirme yoluyla işletmelere verdikleri zararın 20–40 Milyar \$ civarında olduğu tahmin edilmektedir. KPMG (Klynved Peat Marwick Goerdeler) adlı denetim kuruluşunun 1999 yılında

Avustralya’da yaptığı araştırmaya yanıt verenlerin yüzde 57’si en az bir hile olayı rapor etmiştir. Bu oran 1993 araştırmasında yüzde 44 olarak bulunmuştur. ABD’de çalışan başına düşen hile zararının günlük 9 \$ civarında olduğu belirlenmiştir.” Bozkurt (2001: 1)

Sıralanan bilgileri uzatmak mümkündür. Ancak bu kadarı bile çalışan hilelerinin işletme yapılarında önemli bir maliyet unsuru olduğunu göstermektedir. Bartow’da (2005: 21-60) internet dolandırıcılığı ile ilgili şunları ifade etmektedir: *‘İnternet dolandırıcıları internet kullanımında bilgisiz insanların özel bilgilerini çalarak bu bilgileri başka ülkelerdeki dolandırıcılara karaborsadan satmaktadır.’*

Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluğun İncelenmesi başlıklı tez çalışmasının;

Birinci bölümünde; mali yolsuzluk tanımı, dünya’da ve Türkiye’de mali yolsuzluk ve önlenmesi çalışmaları, mali yolsuzluk ve oyun teorisi incelenmiştir.

İkinci bölümde ise; halka açık işletmeler ve mali yolsuzluk başlığı altında halka açık işletme tanımı, denetimi, halka açık işletmelerin çıkar çevrelerine karşı sorumlulukları, halka açık işletmelerde iç kontrol ve bu sayede yolsuzluğun engellenmesi, halka açık işletmelerde mali yolsuzluğu engelleme çalışmaları ve bu konuda eğitimin önemi incelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise; anket kısmına ve sonuçların değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Dördüncü bölüm de ise; sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

PROBLEM

Yolsuzluk, tüm dünyada çözüm bekleyen önemli bir konu haline gelmiştir. Kamu ve özel sektör farkı olmadan, devlet ekonomisine ve şirketlerin mali yapısına beklenmeyen zararlar veren yolsuzluk ile mücadele edebilmek için gerek devletler gerekse de sivil toplum kuruluşları, halkın bilinçlendirilmesi ve yeni önlemler alınması hakkında çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır.

Yolsuzluk, Türk Dil Kurumu'na göre *kötüye kullanma, suiistimal, yetkiyi kötüye kullanmadır*. Dünya Bankası ise yolsuzluğu “*kamu yetkisinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması*” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası alanda yapılan çalışmalarda ise yolsuzluk, özel sektörü de kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde özel sektörde rüşvet ve zimmet, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nde ise özel sektörde rüşvet yolsuzluk sayılmaktadır. (www.masak.gov.tr)

Türkiye'de de yolsuzluk ile mücadelede önemli adımlar atılmıştır. Maliye Bakanlığı tarafından Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK)'nın oluşturulması, FATF(Mali Eylem Görev Grubu), NATO (Kuzey Atlantik Paktı Organizasyonu), OECD, BM gibi kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi ve mevzuattaki düzenlemelerle makro düzeyde yolsuzluğun önlenmesi çalışmaları devam etmektedir.

Şirketlerde de yolsuzluk önemli bir sorundur. Özellikle yapılan çalışmalara göre yolsuzluğu gerçekleştirenlerin zeki ve konusunda iyi eğitimli kişiler olması, yolsuzluğun önlenmesi kadar ortaya çıkartılmasını da zorlaştırmaktadır.

Yolsuzluğun önlenmesi, tüm şirket çalışanlarının bilinçli ve eğitimli olması ile mümkündür. Mali yolsuzluk, doğrudan üst yönetim kadroları ile muhasebe, finansman, denetim bölümlerinin iş tanımları arasına girse de, yolsuzluğun önlenmesi tüm bölümlerin ortak çalışması sayesinde gerçekleşebilir. Bölümler tarafından elde edilen verilerin bir araya getirilmesi, yorumlanması ve iç kontrol prosedürlerinin belirlenmesi ve güncellenmesi, işletmenin tüm çalışanlarının iş tanımına girmesi gerekmektedir.

Halka açık işletmelerde ise yolsuzluk, hissedarı olumsuz yönde etkileyecektir. Halka açık bir işletmeden kâr payı ve sermaye kazancı beklentisi ile hisse alan yatırımcı, mali yolsuzluk nedeni ile beklenmeyen gelir kaybına uğrar. Bu kaybın engellenmesi, ancak sağlıklı bir iç kontrol yapısı ile mümkündür.

Türkiye’de halka açık işletmelerin karşılaştığı mali yolsuzluğun boyutu, önlenmesi ve diğer ülke verileri ile karşılaştırılması ile ilgili olarak yapılan akademik çalışma sayısı ve kapsamı yeterli değildir.

Halka açık işletmelerin mali yolsuzluk konusuna bakış açıları, almış oldukları önlemlerin değerlendirilmesi, yolsuzluk göstergelerinin belirlenmesi, şirket içi eğitimin sağlanması, şirketlerde yolsuzluğun engellenmesi konusunda standartların oluşturulması ve AB(Avrupa Birliği) – ABD ile karşılaştırılması, günümüzde incelenmesi gereken önemli konulardır.

AMAÇ

Çalışmanın amacına, araştırma kapsamında ulaşılabilecek sonuçlar açısından yaklaşmak gerekirse, halka açık firmalarda;

- Yolsuzluğun önlenmesi açısından iç kontrol yapılarının incelenmesi,
- Şirket çalışanlarının konu ile ilgili eğitim düzeylerinin ölçülmesi,
- Yapılacak anket çalışması ile istatistiksel olarak mali yolsuzluk

konularında sonuçlar alınması,

Ayrıca,

- Konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı literatürün taranarak son gelişmelerin saptanması,
- Sonucun konu ile ilgili uluslararası akademik bir toplantıda sunulması ve

yayınlanması amaçlanmaktadır.

ÖNEM

Mali yolsuzluk, makro ve mikro düzeyde her kişi ve kurumu yakından ilgilendirse de şirketlerin çıkar çevreleri açısından en geniş çıkar çevresine sahip olan halka açık işletmelerde, hissedar haklarının korunması açısından çok daha fazla önem taşımaktadır. Yatırımını tanımadığı kişiler tarafından yönetilen şirketlere teslim eden hissedarlar, şirket içi mali yolsuzluktan direkt olarak etkilenmektedir. Türkiye’de halka açık işletmelerde konunun boyutunun incelenerek sonuç elde edilmesi ve konuya dikkat çekilmesi önem arz etmektedir.

SINIRLAMALAR

Araştırmanın sınırlılık çerçevesini:

- Türkiye’de konu ile ilgili olarak kaynak eksikliği,
- Halka açık şirketlerin şirkete ait bilgileri vermek istememeleri,
- Anket çalışmasının değişik yerlerde yapılması nedeniyle ekonomik zorluklar oluşturacaktır.

TANIMLAR

Yolsuzluk, Türk Dil Kurumu’ na göre *kötüye kullanma, suiistimal, yetkiyi kötüye kullanmadır*. Dünya Bankası ise yolsuzluğu “*kamu yetkisinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması*” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası alanda yapılan çalışmalarda ise yolsuzluk, özel sektörü de kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ nde özel sektörde rüşvet ve zimmet, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi’ nde ise özel sektörde rüşvet yolsuzluk sayılmaktadır.

ARAŞTIRMA MODELİ

Tez yazılırken, konu ile ilgili olarak kaynak taraması yapılacaktır. Ulusal ve uluslararası olarak yayınlanmış kitap, dergi, kongre kitapları ve web sitelerinde yayınlanmış basılı kaynaklar incelenecektir.

SPK'nın denetiminde olan halka açık işletmelerde, konu ile ilgili anket çalışması yapılacak ve elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilecektir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

İMKB'de işlem gören 296 firmaya (Gözaltı pazarı ve geçici olarak işlemleri durdurulan şirketlere gönderilmemiştir) anket soruları gönderilmiş ve cevaplara daha iyi ulaşılma isteği nedeniyle randevu ile anket cevaplanması tercih edilmiştir. Sadece 20 halka açık şirketten olumlu yanıt alındığından bu şirketlerin denetimden sorumlu üst düzey yöneticisine açık uçlu soruları kapsayan anket çalışması gerçekleştirilecektir. Bu şirketlerin piyasa değeri İMKB'nin toplam piyasa değeri olan 227.173.737.000YTL'nin 14.452.770.000YTL'lık kısmını ifade etmektedir. Anket çalışmasında, muhasebe hilelerinin önlenmesi açısından ne tür önlemler aldıkları sorulacaktır.

VERİLERİN TOPLANMASI

SPK ve İMKB'de web sitelerinden elde edilen veriler doğrultusunda şirketlere ulaşılabilecektir. ACFE (www.acfe.org) web sitenin yardımı ile de yurtdışında mali yolsuzluk konusunda gerçekleşen olaylar ve şirketlerin bu konuda almış oldukları önlemler hakkında veriler derlenecektir. Konu hakkındaki hakemli uluslararası makaleler ise Science Direct, Proquest gibi online veri tabanlarından sağlanacaktır. Türkiye'de yolsuzluk hakkında genel bilgiye ise MASAK Başkanlığı aracılığı ile ulaşılabilecektir.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Tez çalışması ile ilgili olarak toplanan veriler ve anketin istatistiksel sonucu birlikte yorumlanarak sonuç elde edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ YOLSUZLUĞA GENEL BAKIŞ

“Yolsuzluğun ekonomiye maliyeti ağır olmaktadır. Şöyle ki; kamu gelirlerini azaltmakta, buna karşılık kamu harcamalarını arttırmaktadır. Böylece hükümetlerin sağlıklı bir maliye politikası izleme olanağı azalmaktadır. Vergi yükünü ve kamu hizmetlerinin maliyetini arttırmaktadır. Gelir dağılımını bozmaktadır. Ayrıca yolsuzluk ve rüşvet, piyasayı saptırarak, kaynakların daha az verimli alanlara yönelmesine neden olmaktadır. Çünkü yolsuzluk, teşvikleri amacından saptırmakta, keyfi bir vergi gibi etkili olmakta, mülkiyet haklarının korunmasını engellemekte, hükümetlerin piyasayı yönlendirici faaliyetlerinin etkisini ortadan kaldırmaktadır. Yapılan araştırmalar, yolsuzluğun ekonomideki yatırımları azaltarak büyümeyi yavaşlattığını, yoksulluğu arttırdığını ortaya koymaktadır. Bir vergi gibi etkili olduğundan ülkeye yabancı sermaye girişlerini de azaltıcı rol oynamaktadır.” (Tokathioğlu, 2003: 4)

NPCAP 2004’de (National Professional Corruption and Abuse Report- Ulusal Mesleki Yolsuzluk ve Suiistimal Raporu)(1) yolsuzlukların büyük çoğunluğunun, özel veya kamusal ticaret şirketleri tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. Özel şirketler en büyük ortalama kayıplarla birinci sırada yer alırken, devlet şirketleri ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar onu takip etmektedir. Devlet kuruluşları son sıralarda yer almaktadır. Yolsuzlukların en fazla ortaya çıktığı sektörler 65 olay ile (yüzde12,9) üretim, 56’şar olay ile de bankacılık ve hizmet sektörleridir (yüzde11,1). Bu sektörlerin ortalama kayıpları sırası ile 125.000\$, 101.000\$ ve 139.000\$’dir. En az yolsuzluk ortaya çıkan sektörler 13’er olay ile iletişim ve kamu hizmeti sektörleri (yüzde2,6), 11 olay ile gayrimenkul (yüzde2,2) ve 6 olay ile tarım sektörüdür(yüzde1,2). Bu sektörlerin ortalama kayıpları sırası ile 150.000\$, 30.000\$, 385.000\$ ve 1.080.000\$’dir.

Türkiye’de görülen yolsuzluk olaylarının en fazla görüldüğü alanlar; kamu ihale ve inşaatları, silah ve savunma sektörü, petrol ve enerji sektörü, finans sektörü, ithalat ihracat ve gümrükleme alanlarıdır. (Tokathioğlu, 2003: 3-4) Gerety ve Lehn’in, (1997: 587) 62 şirket üzerinde yapmış olduğu araştırmada ise şu sonuçlara ulaşmıştır: En yaygın ihlallerden birisi gelir ve/veya kazançlarda aşırı artış veya gelir ve/veya kazançların değiştirilmesidir. Bir diğeri şirketin mali olasılıklarına yönelik yanlış veya hileli bilançolar gerçekleştirmektedir.

1.1.Mali Yolsuzluğun Tanımı ve Çeşitleri

1.1.1.Mali Yolsuzluğun Tanımı

Yolsuzluk ve hile, zaman zaman aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Oysa hile(fraud) ve yolsuzluk(corruption) farklı eylemleri ifade eder. Kaynakların çoğunda yolsuzluk ve hile eşanlamlı kullanıldığı için, tezde bu ayırım başlangıçta belirtilmekle birlikte tez içinde de aynı anlamda kullanılacaktır.

“Hile genel bir terimdir ve insan zekasının planlayabileceği, bir kişi tarafından yanlış sunumlar yoluyla başka birisi üzerinde avantaj sağlamak üzere başvuru her türlü yolları kapsar. Konumuzla ilgili olarak hileyi, bir işletmenin kaynaklarının ve varlıklarının kasıtlı olarak yanlış kullanımı veya suistimal edilerek kişisel zenginleştirme amacıyla kullanılarak, bir çalışanın kişisel yarar sağlamaya çalışması şeklinde tanımlayabiliriz.”(Gülaçtı, 2000: 2-3)

“Ülkemiz mevzuatında doğrudan ya da dolaylı olarak yolsuzlukla mücadele kanunlarında yolsuzluk tanımına rastlanamamıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi’ nin yıllık olarak yayınlamış olduğu eser olan Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2000’de de yolsuzluk şöyle tanımlanmaktadır: ‘Genellikle üç veya daha fazla kişinin bir araya gelerek, bazı kamu görevlilerinin de katılımıyla devlet hazinesinin zarara uğratılması şeklindedir’. (Gökçe, 2003: 99)

MASAK (2005: 1), yolsuzlukla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: *Maddi menfaat için (örneğin rüşvet) ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak (örneğin kayırma) kamusal yetkinin yasadışı kullanımını içeren davranış ve eylemleri kapsamaktadır. İngilizcede "corruption" sözcüğü yaklaşık olarak bu anlamdadır. (Corruption: rüşvet verme, yozlaştırma). Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde yolsuzluk kötüye kullanma; suistimal ise yetkiyi kötüye kullanma olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankası’nın kullandığı “kamu yetkisinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması” tanımı, yolsuzluğun en yaygın ve en basit tanımıdır.*

“Belirlediği yolsuzluk türleri bakımından en geniş ve detaylı uluslararası belge olan “Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” nde ulusal kamu görevlilerinin rüşveti, yabancı kamu görevlilerinin ve uluslararası örgüt görevlilerinin rüşveti, malvarlığının kamu görevlilerince zimmete geçirilmesi, nüfuz ticareti, görevin kötüye kullanılması, haksız zenginleşme, özel sektörde rüşvet, özel sektörde zimmet suçları ile bu suçlarla ilgili suç gelirlerinin aklanması, gizleme ve adaletin engellenmesi suçları Sözleşme kapsamına alınmıştır.” (www.masak.gov.tr)

Tüm bu açıklamalardan sonra “Mali Yolsuzluk” tanımını tekrar düzenlemek istersek: *“İşletme yöneticilerinin, çalışanlarının veya işbirlikçilerinin, mali tablolara yansıyan veya yansımayan şekilde, maddi menfaat sağlamak ya da parasal olmayan çıkarlar elde etmek amacıyla, yasadışı olarak yetkilerini kötüye kullanmaları ve yaptıkları suiistimaller aracılığıyla işletme ve çıkar çevrelerinin maddi-manevi çıkarlarının ve devletin vergi gelirinin olumsuz yönde etkilenmesidir.”* diyebiliriz.

1.1.2. Yolsuzluk ve Hile Çeşitleri

Hile çeşitleri temel olarak üç kategoride incelenebilir: Varlıkların zimmete geçirilmesi, rüşvetçilik, hileli beyanlar.

Aşağıdaki tablo NPCAP 2004’ten alınmıştır. 2002 ve 2004 yıllarında tüm mesleki yolsuzluk sınıflarındaki sıklık ve ortalama kayıp verilerinin bir karşılaştırmasını ortaya koymaktadır. Tablodan da gözlenebileceği gibi varlıkların zimmete geçirilmesinde, 2002 yılına göre 2004 yılında hem olay bazında hem de yolsuzluğun maliyeti bazında artış göstermektedir. Nakit zimmetinde hem olay bazında hem de olayların maddi kayıpları bazında artış gözlenmiştir. Nakit dışı yolsuzluklarda ise olay bazında büyük bir artış gözlenirken yolsuzluğun maddi kaybı açısından düşüş gözlenmiştir.

Rüşvet ise, olay bazında artış gözlenirken olaylardan kaynaklanan yolsuzluk maliyetlerinde düşüş gözlenmiştir.

Hileli beyanlarda ise, olay bazında artış gözlenirken olaylardan kaynaklanan maddi kayıplar da azalış gözlenmiştir. Hileli beyanlardan kaynaklanan maliyette ne kadar 2004 yılında bir azalış gözlenmiş olsa da çok büyük bir yolsuzluk kayıpları açısından azalış gözlenmiştir. Hatta en büyük yolsuzluk maliyeti 1.000.000\$’la yine hileli beyanları oluşturmaktadır.

Tablo 1.1. Hile Çeşitleri

Hile Çeşitleri	2004		2002	
	% Olay	Ortalama Maliyet	% Olay	Ortalama Maliyet
Varlıkların Zimmete Geçirilmesi	92,7	\$93.000	85,7	\$80.000
Nakit Zimmeti	86,6	\$98.000	77,8	\$80.000
Nakit Hırsızlığı	20,7	\$80.000	6,9	\$25.000
Kaymağı Alma	24,4	\$85.000	24,7	\$70.000
Hileli Harcamalar	64,2	\$125.000	55,4	\$100.000
Faturalandırma Hileleri	33,5	\$140.000	25,2	\$160.000
Bordro Hileleri	12,6	\$90.000	9,8	\$140.000
Masraf İadeleri	14,2	\$92.000	12,2	\$60.000
Çeklerin Değiştirilmesi	20,1	\$155.000	16,7	\$140.000
Harcama Kayıtları	2,8	\$18.000	1,7	\$18.000
Nakit dışı Zimmet	20,5	\$100.000	9,0	\$200.000
Rüşvetçilik	30,1	\$250.000	12,8	\$530.000
Hileli Beyanlar	7,9	\$1.000.000	5,1	\$4.250.000

(NPCAP, 2004: 12)

1.1.2.1. Mesleki Yolsuzluk

NPCAP 2004'te (1) mesleki yolsuzlukla ilgili şu açıklamalara yer verilmiştir: *Mesleki Yolsuzluk; bir kişinin, kuruluşun kaynaklarını veya varlıklarını kasıtlı olarak yanlış kullanması veya kötüye kullanması yolu ile kişisel zenginliğini arttırmasıdır.* Bu tanım oldukça geniş çaplıdır ve üst düzey yöneticilerin, müdürlerin ve çalışanların kötü davranışlarını da kapsamaktadır. **Mesleki yolsuzluk** uygulamaları, şirketin stoklarından gerçekleştirilen küçük çaplı çalmalar veya oldukça karmaşık ve planlı finansal yolsuzluklar şeklinde olabilmektedir. Tüm mesleki yolsuzluk hileleri ortak dört anahtar unsura sahiptir. Faaliyet; **gizlidir, suçu işleyen kişi güvene dayalı görevlerini organizasyona karşı olacak şekilde ihlal etmektedir, suçu işleyen kişiye yönelik doğrudan veya dolaylı finansal faydalar sağlamak amacı ile işlenmektedir, kuruluşun varlıklarının, gelirlerinin veya kaynaklarının kullanılmasına mal olmaktadır.** Bu tanımlamalarda geçen yolsuzluk terimi bize sanki sadece yolsuzlukların kamu sektörlerinde yapıldığı düşüncesini verse de yapılan çalışmaların, özel sektörü de kapsadığı bilinmektedir.

NPCAP 1996’da (NPCAP 2004: 1) da belirtildiği üzere tüm *mesleki yolsuzluklar* üç temel kategoriye ayrılmıştır:

1. **Varlıkların Zimmete Geçirilmesi:** Organizasyonun varlıklarının çalınması veya kötüye kullanılması (yaygın örnekleri, gelirlerin kaynağını alma, stokların çalınması ve maaş/ücret bordrosu yolsuzlukları)

2. **Rüşvet:** Failin, ticari işlem sırasındaki etkilerini kendilerine veya başka birine fayda sağlayacak şekilde kötüye kullanması (yaygın örnekleri; komisyon alma, çıkar çatışması)

3. **Hileli Beyanlar:** Genel olarak örgütün finansal durumunun çarpıtılmasıdır (yaygın örnekleri; gelirlerin abartılması, borçların veya harcamaların azaltılması)

“Mesleki yolsuzluğun ve sahtekarlığın gerçek maliyetinin belirlenmesi çoğu kez imkansız bir görevdir. Çünkü yolsuzluk gizliliğe dayanan bir suçtur ve kuruluşlar çoğu kez düştükleri durumdan haberdar olamazlar. Pek çok yolsuzluk tespit edilememiş veya üzerinden yıllar geçtikten sonra ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte, tespit edildiği halde çeşitli nedenlerle rapor edilmemiş, rapor edildiği halde dava açılmamış yolsuzluklar da bulunmaktadır. Son olarak, sadece yolsuzluklara ilişkin ayrıntılı bilgi toplamakla sorumlu hiçbir kurum bulunmamaktadır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde, mesleki yolsuzluğun gerçek maliyetine yönelik herhangi bir tahmin dahi yapılması imkansız hale gelmektedir.” (NPCAP, 2004: 2)

1.1.2.2. Nakit Yolsuzlukları

NPCAP 2004’de (11) olayların, yüzde 92,7’si varlıkların zimmete geçirilmesi şeklindedir. Bununla birlikte bu yolsuzluğun ortalama kaybı 93.000\$ ile en düşük seviyededir. Tam tersi biçimde hileli beyanlar yüzde 7,9 ile en az yer alan yolsuzluk iken 1.000.000\$ ile en büyük ortalama kayba sahiptir. Rüşvetin de olay ortalaması yüzde 30,1 , ortalama kaybı da 250.000\$’dır. Ortalama kayıplar düşük olmasına rağmen, hileli beyan yolsuzluğunun maliyeti en az 1milyon\$’dır. Raporda **nakit yolsuzlukları** üç gruba ayrılmaktadır.

1. **Hileli Harcamalar:** Fail, bazı oyunlar veya yöntemler yolu ile kuruluşun kaynaklarının sahte harcamalar gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Yaygın örnekleri arasında yanlış fatura düzenlenmesi veya şirket çeklerinde sahtekarlık yapılması yer almaktadır.

2. **Kaymağını Almak:** Kuruluşun defterlerine ve kayıtlarına girilmeden önce kuruluşun nakit parasının çalınmasıdır.

3. **Nakit Hırsızlığı:** Kuruluşun defterlerine ve kayıtlarına girildikten sonra kuruluşun nakit parasının çalınmasıdır.

“Nakit yolsuzluklarının bu üç türü arasında en yüksek oran yüzde 74,1 ve 125.000\$’lık ortalama kayıp ile hileli harcamalara aittir. **Harcama hileleri** genel olarak beş farklı gruba bölünebilmektedir; **faturalandırma hileleri, maas/ücret bordrosu hileleri, masrafların iade edilmesi hileleri, çeklerin değiştirilmesi/bozulması, harcamaların kayıt edilmesinde yapılan hileler.**” (NPCAP, 2004: 11)

1.1.2.3. Mali Tablo Hileleri

Daniel ve Dooley (2002: 53)’nin mali tablo hileleri ile ilgili şu açıklamalara yer vermiştir:

“Usulsüz mali bilgi genellikle bir veya daha fazla rapor üzerinde, kasıtlı olarak veya dikkatsizce yapılan maddi yanlışlıklar biçiminde oluşmaktadır. En yaygın yayınlar yıllık ve/veya üçer aylık mali tablolar şeklindedir. Bu tür yanlış beyanlar genellikle; (1) gelirlerin abartılması, (2) harcamaların olduğundan düşük gösterilmesi, (3) varlıkların abartılması, (4) yükümlülüklerin atlanması, (5) ticari işlemlerin, muhasebe faaliyetlerinin veya diğer bilgilerin niteliksizleştirilmesi, veya açıklanmalarında başarısız olunması, (6) likidite ve likidite riskleri, ürünler ve hizmetler gibi ek bilgi konularında maddi olarak yanıltıcı bilgilerin açıklanmasını içermektedir.”

Mali tablolar kasıtlı olarak veya dikkatsizce hazırlandığında yanlış veya hatalı olmakta, böylelikle de Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (Generally Accepted Accounting Principles, GAAP)’ne uygun olmamaktadır. Bu bağlamda mali tablo yolsuzluklarının en yaygın türleri, gelirlerin veya kârların abartılması ve/veya harcamaların veya zararların olduklarından daha düşük gösterilmesi biçimindedir. Bu tür yolsuzluklar “kapsayıcı yolsuzluk” olarak da bilinmektedir.

Bir yolsuzluğun alt türleri, yükümlülüklerin ve şirketin mali tablolarının getirdiği zorunlulukların kasıtlı olarak unutulmasıdır. Bu tür yolsuzluklar “dışlayıcı yolsuzluk” olarak bilinmektedir. Daha genel olarak, kapsayıcı yolsuzluklar aşağıda yer alan usulsüzlük bileşimlerini içermektedir.

Tablo 1.2. Kapsayıcı Yolsuzlukların Usulsüzlük Biçimleri

VARLIKLAR VEYA BORÇLAR	GELİRLER VEYA HARCAMALAR
Alacaklı Hesaplar(Artış)	Gelir(Artış)
Satış İadeleri İçin Ayrılan Karşılıklar(Azalış)	Gelir(Artış)
Şüpheli Alacaklar Hesaplar(Azalış)	Şüpheli Alacak Harcamaları(Azalış)
Stoklar(Artış)	Satılan Malların Maliyeti(Azalış)
Stok Kayıtlarında (Düşük Maliyet ve Pazar Kaybı) (Azalış)	Satılan Malların Maliyeti(Azalış)
Stoklar(Artış)	Doğrudan Giderler(Azalış)
Peşin Ödenmiş veya Ertelenmiş Varlıklar(Artış)	Doğrudan, Dolaylı Satışların veya Genel Yönetim Giderleri(Azalış)
Borçlu Hesaplar(Azalış)	Giderler(Azalış)

(Dooley ve Daniel: 2002, 53)

Kapsayıcı yolsuzlukların bu türleri ya hayali varlıkların yaratılmasını veya mevcut yükümlülüklerin atlanmasını gerektirmektedir ya da ticari işlemlerin “uygun zamanını” gerektirmektedir. Örneğin;

-Gelirlerin ve alacakların daha kazanılmadan, gerçekleşmeden veya gerçekleşebilir olmadan önce kabul edilmesi.

- Satılan malların maliyetlerinin daha söz konusu maliyetler tahakkuk etmeden ertelenmesi – ya stokların değerinin uygun olmayan şekilde olduğundan fazla gösterilmesi ya da satın alımların, maliyetlerin (hammadde, işçilik ve/veya stokların), dolaylı harcamaların ve genel giderlerin kaydının ertelenmesi.

- Olasılıklar –şüpheli alacak karşılıkları, satış iadeleri karşılıkları, garanti ve ürün sorumluluğu karşılıkları, dava karşılıkları gibi- ne zaman olacağı bilinmeyen (sadece tahmin edilebilen) bu nedenle de bütünleştirilmiş önlem giderlerinin kaydının ertelenmesi ile sonuçlanan durumlar.

- Yükümlülükler tam zamanında yerine getirilmediğinde oluşan tahakkuk edilmiş borçlu hesaplarla ilişkili giderlerin kaydının ertelenmesi.

Harici yolsuzluklar, tipik olarak borçların veya diğer yükümlülüklerin şirketin bilançosundan çıkarılmasını içermektedir. Bu tür çıkarımların etkisi şu durumları içermektedir: Bir harcamanın olduğundan daha az gösterilmesi. Örneğin;

- Çevresel temizlik giderleri ve onunla ilgili dava açma karşılıkları, çevresel sorumlulukların doğru biçimde kayıt edilmesindeki başarısızlıkla ilişkili olarak.

- Dava açma karşılıklarının ve yargılama yükümlülüklerinin doğru biçimde kayıt edilmesindeki başarısızlıkla ilişkili olarak dava açma karşılıkları.

- Açığa çıkarılmamış garantilerin, yükümlülüklerin veya borçlara ilişkin diğer sorumlulukların bir sonucu olarak şirketi bağlayan borçlarla ilişkili zararlar ve diğer uzun dönemli borç yükümlülükleri.

- Birleştirilmemiş (konsolide edilmemiş) varlıkların zararlarıyla ilişkili karşılıklar (hisse senedi yatırımları, ortak girişimler, ortaklıklar)

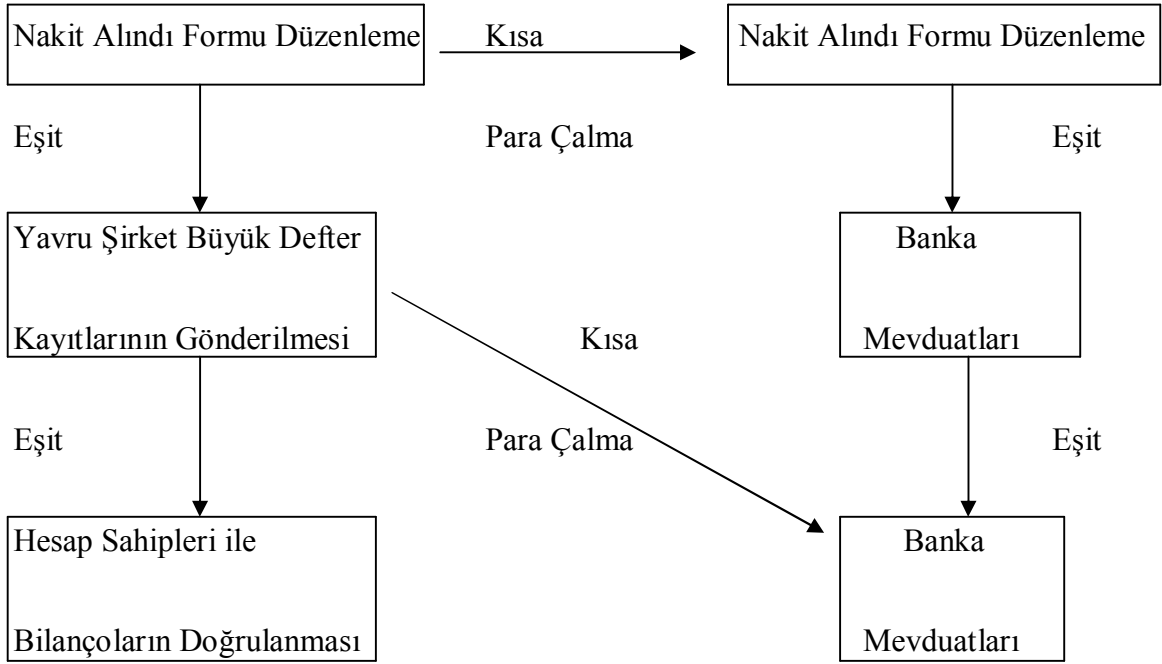
- Kasıtlı olarak dışarıda bırakılmış ve bu nedenle birleşik harcama provizyonlarının tam olarak yansıtılmaması ile sonuçlanan şüpheli alacak karşılıkları, kredi zararı karşılıkları, stok karşılıkları, garanti ve ürün sorumlulukları karşılıkları ve kendi kendini sigortalama karşılıkları gibi birbirleriyle ilişkili karşılıklar veya tahakkuk etmiş borçlar.

Bazı yolsuzluklar aşağıdaki unsurlarla ilgili olarak ticari işlemin yapısının kasıtlı olarak bozulmasını ve/veya asılsız beyanlatları içermektedir: (a) söz konusu türdeki ticari işlemlerin veya olayların muhasebeleştirilmesinde kullanılan muhasebe politikaları ve yöntemleri, (b) “muhasebeleştirme değişiklikleri”nin etkileri, (c) ticari işlemlerin sınıflandırılması, (d) faaliyet raporlarını etkileyen türdeki ticari işlemler. En yaygın örnekleri arasında;

- Muhasebe tahminlerindeki maddi değişikliklerin etkilerinin doğru biçimde açıklanmasındaki başarısızlık – mevcut, olası ve gelecekteki faaliyetlere yönelik olarak,
- “Tekrarlanmayan” harcamaların ve maliyetlerin (veya zararların) yanlış sınıflandırılması,
- Karşılanması beklenen olası ve tahmin edilebilir borçlarını kasıtlı olarak aşılmasına yönelik olarak karşılık ayrılması; daha sonra da bu tür temin edilmemiş karşılıklar için harcamaları dengelemek üzere söz konusu karşılıkların kaldırılması,
- Önemli muhasebe politikalarının yanlış uygulanmasıdır.

Bilanço yolsuzlukları bize denetçilerin bu unsurları kullanarak nasıl analiz yapmadığı, yaptıysa bile nasıl oluyor da tüm göstergeler gözleniyorken bu kadar az yolsuzluk tespit edildiği sorusunu akıllara getirmektedir. Bu açıklamalar yolsuzlukların boyutunu sergilerken yolsuzluğa hangi açıdan bakarsak, bize sinyaller gönderdiğini gözleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda buna küçük bir örnektir.” Daniel ve Dooley (2002: 53)

Kapsayıcı ve harici yolsuzluklardan sonra bunların dışında farklı muhasebe manipülasyonlarında yer verilmiştir. Aşağıdaki Tablo(1.3)’da gösterilen bu manipülasyonlar, iki “Nakit alındı formu düzenlenirken” aralarında yolsuzluk kalemlerine rastlanmaktadır. Yine “Yavru Şirket Büyük Defter Kayıtlarının Gönderilmesi” ile “Banka Mevduatları” arasında yine yolsuzluk kalemleri gözlenmektedir.

Tablo 1.3. Diğer Muhasebe Manipülasyonlarına Yönelik Yolsuzluk Tablosu

(Dervaes, 2004: 16)

1.1.2.4. Bilanço Yolsuzluklarına Genel Bir Bakış

Yüksek düzeydeki yönetimin gerçekleştirdiği yolsuzluğun tespit edilmesi, tepe yönetim üzerindeki denetim eksikliği nedeniyle daha zor olabilmektedir.

1987 ve 1997 yılları arasında Sermaye Piyasası Kurulu- Amerika (Securities and Exchange Commission, SEC)'nun tespit ettiği 204 şirket yolsuzluklarında CEO'ların yüzde 72'lik bir oran ile yolsuzluğa karıştığı anlaşılmıştır.

AAER adlı denetim şirketinin 1998 ve 1999 yıllarındaki çalışmasında 210 inceleme yapılmış ve bunların 139'u bütçe yolsuzluklarından bağımsız denetim veya muhasebe konularını veya diğer olaylarda incelenen bütçe yolsuzluklarını kapsamaktadır. Yenilenen AAER bilgisinde yolsuzlukların arttığı gözlemlenmiştir. Bilanço yolsuzluklarına katılanların; CEO, başkan ve eşdeğeri 51 (yüzde 70,8); diğer kıdemli yönetim 14 (yüzde 19,4), Birim yönetimi 7 (yüzde 9,8)dir. Buna göre,

denetçiler tarafından tespit edilemeyen maddi yolsuzlukların büyük çoğunluğu üst düzey yönetimin faaliyetlerinden ortaya çıkmaktadır.

Bilanço yolsuzluklarında artış gözlenmesi dikkat edilmesi gereken bir sonuçtur. Bununla beraber araştırma yapılan şirketler içerisinde bilanço yolsuzluklarına başvuranların, üst düzey yönetici ve uzman olması yolsuzlukların tespit edilmesindeki güçlüğü de ortaya koymaktadır. Bu sebeple en önemli görevin denetçiye düştüğü açıktır. Ancak denetçinin bu görevini yerine getirirken karşılaşacağı güçlüklerde olabilir.

“Denetçi; bütçedeki maddi uygunsuzlukların kesin bir güvence içerisinde saptanmasını sağlayamaz. Çünkü, (a) aldatıcı faaliyetin gizlenmiş yönleri çoğu kez hileli veya hatalı belgelendirmeyi içermektedir, (b) doğru biçimde planlanan veya uygulanan denetim yolsuzluktan kaynaklanan uygunsuzlukları tespit edemese bile, yolsuzluk risk faktörlerinin ve diğer koşulların belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde profesyonel yargıların uygulanması gerekmektedir. Bu açıdan, denetçi, bütçedeki maddi uygunsuzlukların tespit edilmesinde yeterli güvenceyi tek başına sağlayamayabilmektedir.” (Cullinan ve Sutton, 2001: 209)

Aslında, yeterli güvence, yolsuzluk tespitinde yüzde 100 güvenceden daha azını belirtmektedir. Çünkü süreç, yolsuzluk kaynağına bağlı olarak çeşitlenen yolsuzlukları tespit etmeyi gerektirdiğinden, yeterli güvencenin işletilmesi, üst düzey yönetimin dahil olduğu yolsuzlukların tespit edilmesi olasılığını etkileyecektir. ABD meslek açıklaması uzman yolsuzluk saptama sorumluluğunun 1990’ların sonunda SAS 82 ile açıklarken, yolsuzluğu saptamaya yönelik “mesleğin” yasal sorumluluğu, kanunlaştırmacı faaliyetler sürecinde 1990’ların sonunda azalma göstermiştir. Denetçinin yolsuzluğu saptamasındaki başarısızlıktan kaynaklanan potansiyel yasal kayıplar, 1995 yılında menkul kıymetler yasasında yapılan değişiklikler ile büyük ölçüde sınırlanmıştır. Denetçilerin yolsuzlukları saptamalarına yönelik potansiyel yasal kayıplar 1990’ların sonundan itibaren azalmıştır. (Cullinan ve Sutton, 2001: 210)

1.1.2.5. Diğer Çeşitlendirmeler

“Yolsuzluğu ortaya çıkartacak bilginin belirlenmesine yönelik olarak yapılan çalışmalarda denetçi, yolsuzluğun altı grupta gerçekleştirilebileceğinin farkında olmalıdır; hırsızlık, zimmete geçirme, gerçek olmayan ticari işlemler, komisyondan pay verme, rüşvet ve gasp, çıkar çatışması.” (Fulwider, 1999: 13)

Bu grupta bahsedilen Hırsızlık; eşya, tesis, hizmet ve zaman hırsızlığını içermektedir. Zimmete Geçirme ise; paranın, sorumluluk derecesinin ve çalışanın güveni zimmete geçirilmesini ifade etmektedir. Rüşvet ve gasp, görevin kötüye kullanılmasına yönelik bir teklif yapıldığında ve kabul edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Çıkar Çatışması, söz konusu işin yapılmasında finansal çıkarları olan kişilerin olaya dahil olması ile ortaya çıkmaktadır.

1.1.3. Yolsuzluk Göstergeleri ve Yolsuzluğa Sebep Olan Yönetim Boşlukları

a. Yolsuzluk Göstergeleri

Aşağıdaki tabloda anlaşılacağı gibi, çeşitli durumlarda ve farklı şekillerde yolsuzlukları tespit edebiliriz. Bunları dört ayrı koşulda değerlendirebiliriz Şöyle ki: Çalışma Durumu, Kaza Koşulları, Tıbbi Müdahaleler ve İddia Sahibinin Avukatı. Bu koşullarda çok çeşitli yolsuzluklara rastlanabilir. Örneğin Çalışma Durumunda; eğer zarar gören çalışanın çalıştığı iş dönemlik ise ve bitmek üzere ise, olaydan önce sebepsiz veya çok uzun izin almış ise, olayda haklı çıkması gereğinden çok zaman almış ise vb. durumlar rastlanmış ise olaya yolsuzluk şüphesi ile yaklaşılabilir.

Kaza Koşullarında; kaza en son cuma gününün öğleden sonrası veya çalışanın işe geldiği pazartesi gününün hemen ertesi günü olmaktadır veya kazanın ayrıntıları belirsizdir ve hiçbir tanığı yoktur bir başka şekilde çalışan, garip saatlerde bacak/kol ağrıları hissettiğini belirtmektedir. Örn: Yemek saatlerinde. vb.

Tıbbi Müdahaleler esnasında; teşhis, tedavi ile uyumlu değildir veya doktorun şüpheli taleplerde bulunduğu bilinmektedir. Bir başka şekilde, kaza önemsiz olmasına rağmen, uygulanan tedavinin süresi büyük yaralanmalara yönelik bir uzunluktur gibi

İddia Sahibinin Avukatı; eğer ki kuşkulu olayları alması ile tanınıyorsa vb. yine aynı şekilde yolsuzluk şüphesi ile yaklaşılabilir.

Tablo 1.4. Potansiyel Yolsuzluk Göstergeleri

POTANSİYEL YOLSUZLUK GÖSTERGELERİ
<p>İddia Sahibinin Alacak Geçmişi ve Çalışma Durumu:</p> <p>Eğer zarar gören çalışan; Çalıştığı iş dönemlik ise ve bitmek üzere ise, Olaydan önce sebepsiz veya çok uzun izin almış ise, Olayda haklı çıkması gereğinden çok zaman almış ise, Gelip geçici ve kısa dönemler halinde çalışma geçmişine sahip ise, İşte yeni ise, Finansal zorluklar yaşıyor ise, Yakın zamanlarda özel sakatlık poliçeleri satın almış ise, İşten çıktıktan sonra fiziksel görünümü değişmiş ise, Özel rahatsızlıklarını bildirmiş ise.</p> <p>Kaza Koşulları:</p> <p>Kaza en son Cuma gününün öğleden sonrası veya çalışanın işe geldiği Pazartesi gününün hemen ertesi günü olmaktadır. Kazanın ayrıntıları belirsizdir ve hiçbir tanığı yoktur. Çalışan, grip saatlerde bacak/kol ağrıları hissettiğini belirtmektedir. Örn: Yemek saatlerinde. Aynı işte çalışanlar kazanın akla yatkın olmadığı yönünde dolaşan söylentiler duymaktadırlar. Kaza, çalışanın normalde olmaması gereken bir alanda meydana gelmektedir. Kaza, grev veya staj süresinin bitiminden hemen önce veya ona yakın bir zamanda meydana gelmektedir. Çalışanın öne sürdüğü ilk ifade kazanın tıbbi geçmişi ile farklılıklar göstermektedir. Olay, çalışan tarafından amirine hemen (anında) rapor edilmemiştir. Gözetim veya gizli haberler, kaza geçiren işçinin genel olarak herhangi bir yerde iş bulabileceğini göstermektedir.</p> <p>Tıbbi Müdahaleler:</p> <p>Teşhis, tedavi ile uyumlu değildir. Doktorun şüpheli taleplerde bulunduğu bilinmektedir. Kaza önemsiz olmasına rağmen, uygulanan tedavinin süresi büyük yaralanmalara yönelik bir uzunluktur. Aynı doktordan alınan diğer raporlar sağlık raporu ile tıpatıp aynıdır. Çalışanların sigortacıdan ve sağlık taşıyıcısından tazminatları birlikte faturalandırılmaktadır. Yaralanan çalışan işe geri dönmeyi protesto etmekte ve asla daha iyi görünmemektedir. Özetlenmiş tedavi faturaları tarihler veya ziyaret nedenleri belirtilmeden kabul edilmiştir. Tedavi faturaları orjinallerinin fotokopileri şeklinde alınmıştır. Küçük çaplı yaralanmalar için aşırı veya gereksiz tedavi bulunmaktadır. Tedavi, doktorun maddi çıkarının bulunduğu bir merkezde gerçekleştirilmiştir. Yaralı çalışan doktordan randevu almayı başaramaz veya rahatsızlığı doğrulayacak bir tanıyı (teşhisi) kabul etmez. Tedavi tarihleri sağlık kuruluşlarının normalde açık olmayacağı tatil vb. günlere denk gelmektedir.</p> <p>İddia Sahibinin Avukatı:</p> <p>Avukat, kuşku olayları alması ile tanınmaktadır. Avukatın ihtiyati haciz veya temsil mektubu kazanın tarihi ile aynı tarihtir. Aynı doktor/avukat çifti daha önceden bu tür bir yaralanmayı gözlemlemişlerdir. İddia sahibi(davacı) başlangıçta sigortacı ile anlaşmasına rağmen, avukatını dinleyerek özel şikayetlerde bulunur. Ortada karaciğer, asbest rahatsızlıkları gibi tümüyle hukuk şirketleri tarafından incelenen şikayetler bulunmaktadır. Çabuk bir anlaşmaya varılmaz ise avukat daha ileri seviyede yasal faaliyetlere girişeceği tehdidinde bulunmaktadır. Belirli bir şirketten yüksek oranda başvuru gelmektedir. Avukat, iddianın başlarında anlaşmaya varmak veya bütün hisseleri almak üzere soruşturma yapmaktadır.</p>
(Ulusal Sigorta Suçları Bürosu, 1995: 52)

b. Yolsuzluğa Sebep Olan Yönetim Boşlukları

Fulwider (1999: 13) ise yolsuzluk göstergelerini açıklarken, yönetim ve şirket açısından bakmış, özellikle yönetimdeki olumsuzlukların yolsuzluğu tetiklediğini savunmuştur. Fulwider'in değindiği diğer ayrıntılar da şöyledir:

1)Zayıf Yönetim: Belirlenen kontrollerin uygulanmasında başarısız olma, kontrol sürecinin dikkatsiz ve hatalı yapılması, yolsuzluğa yönelik yaptırımlarda başarısız olunması, zayıf yönetimin işaretleridir.

2)Gevşek İç Denetimler: Nakit yönetimi, envanter, satın alma ve ödeme sistemlerini ilgilendiren görevlerin dikkatsizce dağıtılması, yolsuzluk yapılmasının önünü açmaktadır.

3)Geçmişteki Uygunsuzluklar: Daha önceki denetimler ve araştırmalarla birlikte yapılmış olan anketlerden elde edilen bulgular, odaklanılması gereken faaliyet ile ilgili önemli ipuçları vermektedir.

4)Etik Olmayan Liderlik: Kuralları takip etmeyen ve kişisel başarının peşinde koşan yöneticiler yolsuzluk faaliyetlerinde bulunabilirler.

5)Düşük Yakalanma Olasılığına Sahip Başarı Şansı: Failin zayıf yönetilen, düşük içsel denetimin olduğu, yüksek ölçekli ticari işlem hacmine sahip bir ortamda çalışması, kişisel fayda sağlamaya yönelik yeterli fırsatlardır.

6)Açıklanamayan Kararlar ve/veya Ticari İşlemler: Rutin dışı ve tatmin edici biçimde açıklanamayan ticari işlemler, örneğin; envanterdeki açıklanamayan düzeltmeler ve alacak hesapları, çok sık karşılaşılan yolsuzluk işaretleri arasında yer almaktadır.

7)Yasal veya Teknik Uyarıları İstememe: Yasal ve/veya teknik uyarılardan açıklanamayan sapmalar, özellikle eş zamanlılık gerektiğinde, bir yolsuzluk kanıtı olabilmektedir.

8)Kayıp veya Değiştirilmiş Belgeler: Kimi zaman failin eksik bilgi verdiği ve kayıtlara yanlış veri girdiği çok açık olmakla birlikte, fail bu değişiklikleri gizlemek için hiçbir girişimde bulunmaz. Açıklama yapmaksızın bilgilerin geç

elde edilmesi, aleyhte bilgilerin gizlenmesi, gerekli belgelerin oluşturulmaması, olaydan sonra belge yaratılması ve belgelerin yok edilmesi, sayılabilecek davranış türlerindedir.

1.1.4. Yolsuzluk Nedenleri

Sinan Aygün (www.ceterisparibus.net) tarihinde Ankara Ticaret Odası (ATO) Yönetim Kurulu Başkanı sıfatıyla ATO'da yaptığı konuşmasında, yolsuzluğun nedenlerini çeşitli gruplara ayırarak saymıştır. Aşağıdaki tabloda bu açıklamalara yer verilmiştir.

Göze çarpan şudur ki; devletin yolsuzluktan zarar gören en önemli çıkar çevresi iken, yolsuzluğa sebebiyet veren unsurlar içerisinde de en çok devlet politikalarından kaynaklanan unsurlar sayılmaktadır. Örneğin; yatırım projeleri, ihaleler, krediler, transfer ödenekleri bir devletin harcama kalemidir. Bunlardan özellikle ihaleler Türkiye'de en çok karşılaşılan yolsuzluk çeşididir. Ancak hala alınan önlemler yeterli düzeye ulaşıp yolsuzlukları engelleyememiştir.

Siyasi kararları da yolsuzluk nedenleri arasında saymıştır. Siyasi kararlar devletin yönetim kademesini teşkil etmektedir. Yani devleti temsil etmektedir. Anlaşılan odur ki; devlet, yanlış, eksik, yanlış uygulamalarla kendi kendini zarara uğratmakta ancak bu siyasi kararlarla kendi çıkar çevreleri korumakta ve/veya bunun için zemin hazırlamaktadır. Bu siyasi kararlar içerisinde hazine arazilerinin istilas, gecekondular ve imar affi kararları, özelleştirme kararları ve özelleştirme uygulamaları, ihracat ve ithalat kota kararları, vb. kararları saymıştır.

Devletin harcama kararları ve siyasi kararlar dışında; vergi yasalarının karmaşıklığı, yüksek para cezaları, düşük ücretler, siyasi partilerin finansmanı, bürokrasinin kalitesi, vb. de yolsuzluk nedenleri içinde saymıştır.

Tablo 1.5. Yolsuzluğun Nedenleri

<p><i>A- Devletin Harcama Kararları:</i></p> <p>Yatırım projeleri</p> <p>İhaleler</p> <p>Krediler</p> <p>Transfer ödenekleri</p> <p><i>B- Siyasi kararlar:</i></p> <p>Hazine arazilerinin istilası</p> <p>Gecekondu ve imar affi kararları</p> <p>Özelleştirme kararları ve özelleştirme uygulamaları</p> <p>İhracat ve ithalat kota kararları</p> <p>Memur alımları</p> <p>Mevsimlik işçi alımları</p> <p>Mevsimlik işçilerin kadroya alınmaları</p> <p>Yabancı yatırım kararları</p> <p>Ormanların kesilerek kullanıma açılması</p> <p>Tarım topraklarının imara açılması</p> <p>Gümrük müdürlükleri</p> <p>Tayin, terfi ve yer değiştirmeler</p> <p><i>C- Vergi yasalarının karmaşıklığı</i></p> <p><i>D- Yüksek para cezaları</i></p> <p><i>E- Düşük ücret</i></p> <p><i>F- Siyasi partilerin finansmanı</i></p> <p><i>G- Bürokrasinin kalitesi</i></p> <p><i>H- Siyasi kadroların yolsuzluğa karşı yeterince tavır almaması, hatta işbirliği yapması</i></p> <p><i>İ- Etkin olmayan adli sistem, özellikle de suçlunun cezalandırılmasında zaman aşımı engelleri</i></p> <p><i>J- Şeffaf olmayan yönetim</i></p> <p><i>K- Kurumsal kontrollerin yetersizliği</i></p>

(Aygün, 2001: 7-8)

Vito Tanzi (www.ceterisparibus.net) yolsuzluk ve rüşvetin önceki dönemlere göre, bugün daha sık gündeme gelmesinin en önemli birkaç nedeni şöyle sıralamıştır :

-Yolsuzluk ve rüşvetle ilgilenen uluslararası kuruluşlar yaygınlaşmaya (Uluslararası Şeffaflık Örgütü gibi) başlamıştır.

-Son yıllarda çeşitli ülkelerde uygulamaya giren özelleştirme politikaları, yolsuzlukla yakından bağlantılı konu haline gelmiştir

-Birçok ülkede, özellikle OECD ülkelerinde, uluslararası pazarlarda rüşvet vermek suç teşkil etmezken, OECD bu durumu değiştirmek için çalışmalara başlamıştır.

-Vergi uygulamaları ve teşvikleri yolsuzluğa yol açabilecek boyutlar taşıyabilir. Vergi yasalarının karmaşıklığı, vergilerin ödenmesinde vergi mükellefleri ile vergiyi toplayanların sık sık karşı karşıya gelmesi, vergi toplayanların ücretlerinin düşüklüğü, vergi teşviklerinin sağlanmasında verginin tahakkukunda denetlenecek mükellefin seçiminde bürokratin sahip olduğu takdir hakkı gibi faktörler, yolsuzluğa zemin hazırlayıcı olabilmektedir.

-Kamu harcama kararları da yolsuzluğa yol açabilmektedir. Kamu yatırım projelerine ilişkin kararlar, devletin mal ve hizmet alımı demek olan ihaleler, bütçe dışı tutulan hesaplar gibi konularda şeffaflığın olmaması ve etkin bir kurumsal denetimin bulunmaması, yolsuzluğa neden olabilecek temel faktörlerdir.

-Birçok ülkede devletin elektrik, su, konut, kredi vb. çeşitli mal ve hizmetleri piyasa fiyatlarının altında satması, yolsuzluk için uygun bir alan olmaktadır.

Tanzi, yolsuzluğa dolaylı etkide bulunan faktörleri ise şöyle ifade etmektedir: *Bürokrasinin kalitesinin zayıflığı, kamu sektöründeki ücret düzeyinin düşüklüğü, kurumsal kontrollerin azlığı ve güçsüzlüğü, yasa, yönetmelik ve tüzük uygulamalarının saydam olmayışı, yolsuzlukla mücadele edecek lider eksikliği.*

1.1.5. Yolsuzluğun Karaparayla İlişkisi

Yolsuzluk bazen öyle boyut almaktadır ki artık bir ucu da tüm insanlığı tehdit edecek işleri de içinde barındıran karaparaya uzanmaktadır.

4208 Sayılı Yasa'da Karapara Tanımı: Uyuşturucu ve psiko trop maddeler ile silah kaçakçılığı, patlayıcı maddeler, stratejik maddeler, çocuk ve kadın ticareti, adam kaçıрма, şantaj ve terör suçlarının işlenmesinden elde edilen para veya para yerine geçen evrak ve senetleri, mal ve gelirleri ve bir para biriminden diğerine çevrilmesi de

dahil olmak üzere bunların birinden diğerine dönüştürülmesinden elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değeri ifade eder.

Karapara Aklama: Yasalarca tespit edilmiş belli suçlar sonucunda elde edilen para, mal, kıymetli evrak veya diğer ekonomik değerlerin, yasadışı nitelikten çıkarılarak yasal ekonomik değerlere dönüştürülmesi amacına yönelik olan tüm işlemler olarak tanımlanabilir. (MASAK Yayınları No1, 2000: 1)

4208 Sayılı Yasa Tarafından Karapara Aklama Sayılan Fiiller: 2. maddenin (a) bendine sayılan fiillerin işlenmesi suretiyle; elde edilen karaparanın elde edenlerce meşruiyet kazandırılması amacıyla değerlendirilmesi. Elde edildiği bilinen karaparanın başkalarınca iktisap edilmesi veya bulundurulması. Elde edilen veya elde edildiği bilinen karaparanın, elde edenlerce veya başkaları tarafından, kullanılması, kaynak veya niteliğinin değiştirilmesi, zilyet ya da malikinin değiştirilmesi, gizlenmesi veya sınır ötesi harekete tabi tutulması veya bu hareketin gizlenmesi. Elde edildiği bilinen karaparanın, yukarıda belirtilen suçların hukuki sonuçlarından failin kaçmasına yardım etmek amacıyla başkaları tarafından, kaynağının veya yerinin değiştirilmesi, transfer yoluyla aklanması, tespitini engellemeye yönelik fiiller.

Ekonomik Anlamda Karapara: Kanunlar tarafından suç sayılan fiillerin yanı sıra ekonomik hayatı düzenleyen kural ve usuller ihlal edilerek elde edilen kazanç olarak nitelendirilebilir. Bu çerçevede ekonomi açısından, vergi kaçakçılığı amacıyla bazı ekonomik faaliyetlerin usulsüz, gizli yapılması yoluyla elde edilen kazançları karapara kapsamında değerlendirmek mümkündür. Nitekim ABD’de vergi kaçakçılığı da karapara aklamanın öncül suçları arasında yer almaktadır.. Ülkemizde yalnızca belli vergi kaçakçılığı suçları sonucunda elde edilen kazançlar karapara olarak kabul edilmiştir. Karaparanın Ekonomi İçinde ise; kayıtdışı ve yasadışı faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan karapara, aklanma sürecinden sonra kayıtlı ekonominin bir parçası haline gelmektedir. Hatta karapara aklayıcıları, yasadışı kazanılan parayı meşrulaştırmak için çoğu zaman vergisini bile son kuruşuna kadar ödemektedirler. Amaç devletin bu parayı yasal para olarak tanınmasını sağlamaktır. (MASAK Yayınları No1, 2000: 2-3)

Karapara Aklama Yöntemleri: Sınırsız sayıda yöntemle aklama yapmak mümkün olmaktadır.

—Şirinler (Smurfing) Yöntemi: Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, konuyla ilgili düzenlemelerin yapıldığı ülkelerde, belirli tutarların üzerindeki nakit işlemlerin bildirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu limit ABD için 10.000\$'dır. Bildirim yükümlüğünden kurtulmak için eldeki fon bu limite yakın tutara bölünür ve çok sayıda kişi (Smurf) tarafından çok sayıda bankaya veya aynı bankanın farklı şubelerine yatırılır.

—Parçalama (Structuring) Yöntemi: Eldeki fonu küçük miktarlara bölüp bunları bankaya yatıracak çok sayıda kişiyi bulmak her zaman bulmak mümkün olmayabilir. Bu durumda insan sayısı yerine işlem sayısını arttırmak suretiyle bildirimden kaçınmak mümkün olabilir. Çok yüksek tutara dayalı bir işlem, küçük tutarlara dayanan çok sayıda işlemle bölünmektedir.

—Vergi Cennetleri (Off-Shore): Özellikle kıyı bankacılığı ve paravan şirketler vasıtasıyla kara para aklamanın kolay olduğu ve kullanıldığı yerlerdir. Vergi cennetleri müşteri çekmek için; gizlilik, politik istikrar, vergilendirme olmaması, sermaye hareketlerinde tam serbesti, coğrafi konum olarak gelişmiş ülkelere yakınlık, gerekli altyapı, uzman personel veya kurum gibi olanaklar sağlar. Belli başlı vergi cennetleri; Aruba, Bahama Adaları, İngiliz Virjin Adaları, Lüksemburg, Malta, Kıbrıs, İsviçre, Singapur vb. ülkeler örnek verilebilir. Para aklama bu ülkelerde mevcut finansal kuruluşlar veya paravan şirketler aracılığı ile olabilmektedir. Bankalar suçlular tarafından kurulabileceği gibi, işbirlikçileri tarafından da kurulabilir.

—Nakit Para Kullanılan İş Yerleri: Bu yöntemde hamburgerci, benzin istasyonu gibi nakit para akışının yoğun olduğu işyerleri kurulur. Bu işyerleri gerçekten çalışan işyerleri olabileceği gibi, fiktif, yani bürosu olan ama iş yapmayan bir şirket de olabilir. Bu tür işyerlerinin seçilmesinin nedeni, bunların muhasebe denetimlerinin yapılmasının oldukça zor olmasıdır.

—Paravan-Hayali Şirketlerin Kullanılması: Bu şirketler herhangi bir ticaret ve imalat faaliyetinde bulunmayan ve genellikle sınır-ötesi merkezlerde kurulan şirketlerdir. Bu şirketler sadece kağıt üzerinde vardır ve bunların kurulmasındaki amaç, ayırıştırma aşamasında fon transferlerinin bu şirketler üzerinden geçirilmesi suretiyle, inceleme anında iz sürmeyi zorlaştırmaktır. Karapara aklama işi yapanlar, bu tipten birçok şirkete sahip olabilirler ve izleri daha fazla karışık hale getirmek için fonları bir şirketten diğerine aktarırlar. Bir paravan şirket maskeleyi attırmak için gerçekten yasal işlemlere de girişebilir.

—Oto Finans Borç Yöntemi (Loan-Back): Bu yöntemde, off-shore merkezlerde mevcut finans kurumları vasıtasıyla buralara ulaştırılan karapara, sahibine kredi olarak geri dönmektedir.

—Döviz Büroları: Birçok ülkede bulunan ve nakit ağırlıklı çalışan bu kurumlar; suç geliri ile eldeki paranın değiştirilmesi nedeniyle gelirin kaynağından bir ölçüde uzaklaştırılması, küçük banknotların büyüklere veya eldeki para birimlerinin diğer para birimlerine çevrilmesi gibi buna benzer olanaklar sağlar.

—*Alternatif Havale Sistemleri*: Bu sistemler parayı nakit hareketi olmaksızın transfer etmekte ve çoğunlukla belirli etnik gruplar tarafından kullanılmaktadırlar. Bu etnik grupların tamamı aynı tarihsel ve kültürel kökten gelmekte ve kendi ülkelerindeki sınırlayıcı nakit yasaları delmek için istekli olmaktadır.

—*Kumarhaneler (Casinolar)*: Kumarhanelerde kredi açılması, vadesinin uzatılması, kiralık kasa hizmeti, çeklerin ciro edilmesi hatta fonların havale edilmesi gibi birçok finansal işlemi yapabilmektedirler. Aklayıcılar çok büyük miktarda nakit parayı kumarhaneye yerleştirebilir ve herhangi bir bildirim yapılmamasını isteyebilirler.

—*Sahte veya Yanıltıcı Fatura; Hayali İthalat, İhracat*: Sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belgeler kullanılarak gerçekleştirilen hayali ihracat işlemleri yoluyla da karapara aklanabilmektedir. Buna göre değeri çok düşük veya hiç olmayan bir mal, ihraç edilmiş gibi gösterilir ve buna uygun olarak fatura düzenlenir.

—*Fonların Fiziken Ülke Dışına Kaçırılması (Currency Smuggling)*: Fiziken ülke dışına çıkarılan para halen nakit halindedir, ancak kaynağından bir ölçüde de olsa uzaklaşmıştır. Daha sonra gittiği ülkede yapılan bir dizi işlemle birkaç ülkeyi de dolaşarak ve aklanmış olarak ilk çıktığı ülkeye getirilebilir. Karapara, fiziki olarak yurt dışına uçak, kargo, kara veya deniz yoluyla çıkarılabilir. (MASAK Yayınları No, 2000: 10-100)

Karapara aklama içerisinde öyle örneklerle rastlanmaktadır ki bu hazırladığımız tezin aslında boyutlarını da ortaya koymaktadır. Yani muhasebe ve finans meslek elemanları her ne kadar işini en doğru, en güvenilir şekilde yapmak amacıyla olsa da bazen bu işi en iyi bilenler olma vasfıyla art niyetli kişilerin planlarına da alet etmektedir.

ÖRNEK OLAY

TÜREV PİYASALAR

Aşağıdaki şüpheli işlem tipi, paranın, türev piyasalar kullanılmak suretiyle nasıl aklanabildiğinin bir örneği olarak verilmiştir.

Bu yöntemde aracı (broker), gerçekte zararla sonuçlanan işleri, suç gelirlerinin yatırıldığı hesaplara paylaştırmaktadır. Aracı, sahte ya da yanıltıcı belgelere dayanmak yerine gerçek zarar belgelerini karapara hesabı sahibinin zararını kapatmak üzere kullanılmaktadır.

Örneğin aracı, biri A olarak isimlendirilen ve aklanması istenilen paraların müşteri tarafından düzenli olarak yatırıldığı ve diğeri B olarak isimlendirilen ve aklanmış paraların çekilmesi düşünülen iki adet hesap kullanır. Aracı trading piyasasına girer ve tick-size (oyunama payı) 25 Dolar ile işlemde arz fiyatı 85,02 Dolar olan 100 adet türev mal kontratı satın alır. Aynı zamanda aynı mallarla ait kontratları teklif fiyatı 85 Dolardan satar. O anda değiştirme imkanı aracılığıyla sağlanan 2 adet yasal kontrata sahip olmuştur. Bu işlemlerden sonra, kontrat fiyatları, teklif fiyatı 84,72 ve arz fiyatı 84,74 olarak değişmiştir. Aracı her iki açık pozisyonu cari fiyatlardan kapatarak piyasaya geri döner. Artık aracı kendi hesaplarında 85,02 Dolarlık asıl satın alma işlemini ve daha sonraki bulunan 84,74 Dolarlık satışı A hesabına aktarmıştır. İki fiyat arasındaki yüzde farkı 30 puan veya oyunama payı (tick) dir. (84,72 ile 85,02 Dolar arasındaki fark) Bu kontrattan doğan zararı hesaplamak için, kontrat sayısı ile çarpılan oyunama

payı fiyat hareketindeki farkla, yani 30 ile çarpılır. Böylece $25 \text{ Dolar} \times 100 \times 30 = 75.000 \text{ Dolar}$ (kayıp) olur. Fiyat hareketindeki farkla çarpılan kontrat sayısı ile çarpılan oynama payı, hesaplama teorisinin aynısını izleyen B hesabına tahsis edilen diğer ticari işlemler aşağıda belirtildiği şekilde kâr olarak sonuçlanır. $25 \text{ Dolar} \times 100 \times 26 = 65.000 \text{ Dolar}$ (kâr). Aklanacak paranın bulunduğu hesaptan, diğer taraftaki 65.000 Dolarlık kazancın imtiyazına sahip olmak için 75.000 Dolar ödenmiştir. Başka bir deyişle aklayıcı 75.000 Dolarlık başarılı bir aklama için 10.000 Dolar ödemiştir. Böyle bir tutar, bu miktarda bir paranın aklanması imtiyazı açısından, profesyonel aklayıcıların ödemeye hazır oldukları prim miktarı içinde iyi bir rakamdır. Bir işlem olarak bu durum, aracının bakış açısından tamamen yasalır. Aracı tasarlanarak bulunabilecek sahte belgelendirme kullanma riskini almamaktadır ve her şey piyasanın gözünün önünde cereyan etmektedir. (MASAK Yayınları No1, 2000: 97-111)

1.1.6. Kredi Kartı Yolsuzluğuna Genel Bir Bakış

Yolsuzluk soruşturmasının başlarında, araştırmacının kurbandan yeminli bir yolsuzluk/sahtekarlık belgesi alması zorunludur. Kredi kartı başvurularında dikkat edilmesi gereken yolsuzluk işaretleri şunlardır: Düşük miktarlardaki maaş listeleri, belirsiz iş tarifleri, uyumsuz adresler, alan veya posta kodu numaraları. Posta müfettişlerinden, şüphelenilen dolandırıcıların adreslerinin gizlenmesinde yardımcı olmaları istenmelidir. Bu şekilde gerçek isimlerin ve kurban finansal kuruluşların belirlenmesi sağlanabilmektedir. Şüphe, görgü tanıklarının saptanması, birden fazla suç ortağının ifadesi, itiraflar, adli kanıtlar, ihbarcılar, gizli çalışan resmi memurlar veya ajanlar yolu ile engellenebilir. Yolsuzluk soruşturmacısı bankaya veya kredi veren kişiye veya kuruluşa aşağıdaki soruları sorabilmektedir:

- Hesap ne zaman ve nasıl açıldı? - Açılan hesabın türü nedir? - Kimlik veya referans olarak ne kullanılmıştır? - Hesabın açılmasıyla kim ilgilenmiştir? - Yolsuzluktan doğan kayıp nedir? - Ortada hiç ek kart kullanıcısı veya hesap imzalayıcısı var mıdır? - Adres, iş yeri gibi ne türden kişisel bilgi verilmiştir? - Nerenin adresi kullanılmıştır? - Nerenin telefon numarası kullanılmıştır? - İşyeri adı nedir? - Çekler, kredi kartları, ve ticari eşya satışları nerededir? - Hesaba geçirme nerede yapılmıştır? - Para nereden çekilmiştir? - Gözetim, video kayıtları ve fotoğrafları var mıdır? - Daha ileri düzeyde bilgi için iletişim kuran kişi kimdir? (Dannelly, 2004: 29-31, 57-58)

1.1.7.Çek Yolsuzluklarına Genel Bakış

Çek yolsuzluklarına yönelik olarak tüm ticari işlemlerin kayıt altına alınması gerekmektedir. Pek çok finansal kuruluş ve uzman çek, yolsuzluk riskini azaltmak için uygulanabilecek yöntemlerden bazılarını aşağıdaki gibi sıralamışlardır:

Örgüt içerisinde mali görevlerin ayrıştırılması, banka hesaplarındaki değişimlerin sürekli olarak izlenmesi, "Pozitif Ödeme" veya "Karşılıklı Pozitif Ödeme" sistemlerinin uygulanması, çekleri bastıran şirkete ve doğru güvenlik numaralarına sahip olup olmadıklarına dikkat edilmelidir. (Dervaes, 2005: 11-63)

1.2. Dünya’da Mali Yolsuzluk

Muhasebecilik mesleği, tüm ekonomilerde özellikle kapitalist ekonomilerde, hayati derecede önem taşıyan işlevlere sahiptir. Piyasalar, şirketlerin mevcut durumlarını izleyen ve değerlendiren bilançolara dayanmaktadır. Aldatıcı mali rapor hazırlanması, sermaye piyasalarının organizasyonu ve halkın bu piyasalara olan güveni açısından ciddi sonuçlar oluşturabilmektedir. Yaşanan pek çok olay resmi hesapların güvenilirliği üzerinde şüphe oluşturmuş ve denetim raporlarının çoğu kez “sanal” bir gerçeklik ortaya koyduğu öne sürülmüştür.

“Yukarıda bahsi geçilen türde tespit edilen yolsuzlukların en büyüğü durumundaki Bank of Credit and Commerce International (BCCI) davası bile halka tam olarak açıklanamamıştır. İngiltere ve Lüksemburg’daki denetleyiciler BCCI’nin yeniden yapılandırılması ve sermaye yapısının yeniden oluşturulması yönünde hareket etmişler ve mevcut üst düzey yöneticileri görevlerinden almışlardır. Diğer olaylarda çok büyük miktarlarda paranın dahil olduğu ve/veya çok sayıda insanın etkilendiği Equity Funding şirketi ile halka açık şirketlerin bilançolarındaki ciddi uygunsuzlukların neden olduğu ve bu yüzden “1990’ların yolsuzluğu” olarak isimlendirilen ABD’deki tasarruflar ve krediler sisteminin çöküşüdür. 2000 yılında SEC 1997’den bu yana tüm halka açık şirketlerin yüzde 1’inin yıllık raporlarını yeniden yapılandırıldığını hesaplamıştır. Sadece dokuz olayda yatırımcıların bir haftalık toplam kaybı 41 milyar\$’dır. Muhasebe firması Price Waterhouse Coopers tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışma da ABD’deki muhasebe yolsuzlukları olaylarının 2000 yılında önemli artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Avrupa bağlamında birinci eleme yapıldığında, Polly Peck International ve Barlow Clowes yolsuzlukları ile Robert Maxwell’in imparatorluğunun çöküşü gibi yeterince büyük yolsuzluk olaylarının mevcut olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Barings Bank’ın iflası, Citicorp olayı, Avrupa’daki yan kuruluşların ticari işlemlerinin offshore vergi limanlarına kaydırılması da önemli olaylar arasında yer almaktadır. Ek olarak, Avrupa Birliği’nin mali çıkarlarına karşı gerçekleştirilen yan şirket yolsuzlukları, KDV kaçırmalar vb... sayılabilir. Pek çok ülkede piyasa ekonomisine doğru yaşanan geçiş, kaçınılmaz olarak mali raporlardaki doğruluğun önemine dikkat edilmesini doğurmuştur. Örneğin; Çin Maliye Bakanı, sahte fişlerin, sahte hesapların ve mali faaliyetlerin denetlenmesinde hile yapılmasının önlenmesi için kamusal bir araştırma başlatmıştır. Üzücü olan nokta, muhasebe yolsuzluklarının saygın ve etkili uzmanlar -hukukçular, muhasebeciler ve üst düzey yöneticiler- tarafından yürütülmüş olmasıdır. Yapılan bir araştırmaya göre, uygunsuz bilançoların yüzde 83’ünde ya CEO’nun ya da CFO’nun (baş mali işler yöneticisi) suç ortaklığı bulunmaktadır. Hatta durumdan şüphelenmeyen yatırımcılar çoğu kez en büyük kurbanlardır. Bununla birlikte oluşan kafa karışıklığının bilançolara göre yarattığı güven eksikliği, tüm pazarları etkileyebilmektedir. Şirketler yolsuzluğa bulaştığında, ortaya çıkan sonuçlar arasında iflas, önemli miktarda işçi çıkarılması ve şirket hisse

senetlerinin ulusal borsalardan çıkartılması sayılabilmektedir. Yurtiçi veya yurtdışı mali piyasaların ciddi biçimde etkilenmesi durumunda ise söz konusu ülkedeki tüm nüfus veya uluslararası toplum olumsuz etkilenebilmektedir.” (Passas, 2001: 117)

Tüm dünya ülkeleri belli dönemlerde yolsuzluk sancuları geçirmiş ve sonuçta o sektörle beraber ülkede büyük bir sınav geçirmiştir. Aşağıda verilen iki örnek hemen hemen her ülkenin yaşadığı sancuları özetlemektedir.

ÖRNEK OLAY 1- İTALYA RİSKİ

“17, 5 milyar\$’lık etiketi ile “Avrupa’nın Enron’u” olarak adlandırılan Parmalat olayı, şirket kaynaklarının kötüye kullanılması yönündeki en kötü şöhretli olaylardan birisi durumundadır. Bu olayla birlikte tüm İtalya’da kanun yapıcılar yalnızca Parmalat’ın yönetim kurulu üzerinde değil (11 yönetim kurulu üyesi tutuklanmıştır) tüm şirketler üzerinde çok büyük baskı kurarak mali kötü gidiş dolayısıyla yönetim kurullarını suçlayabilmişlerdir. Ocak ayının sonlarında, İtalyan yazılım geliştirme şirketi Finmatica’nın yönetim direktörü ve şirket memuru şirket iletişimini yanlış bildirmek, pazara hile karıştırmak ve adaleti engellemek suçlarından tutuklanmışlardır. Şubat ayında da, şu anda iflas etmiş durumda olan yemek üreticisi Cirio’nun başkanı da benzer bir yolsuzluk soruşturmasının bir parçası olarak tutuklanmıştır. Uluslararası yatırımcılar açısından, İtalya’daki bu son gelişmeler “İtalya Riski” korkusunun artarak bu ülkedeki iş kültürünün kötü olduğuna yönelik aşırı bir hassasiyet duymaya başlamalarına neden olmuştur ama Aou Trade Credit’in yönetim direktörü Bryan Sqnibb’e göre, İtalya riski, ürkek yatırımcıların hayallerinin basit bir uydurmasıdır. Yalnızca İtalya’da değil belli başlı ülkelerin yaşadıkları ekonomik çalkantılarda da benzer ticari başarısızlıklar yaşanmaktadır. Sqnibb’e göre İtalya’da büyük çaplı bir ticari risk bulunmamaktadır. Ancak İtalyan iş dünyası Fransa ve İngiltere’deki gibi açık değildir.” (Coffin, 2004: 80)

ÖRNEK OLAY 2- FİNANSAL HİLELERİN ANATOMİSİ

“Pricewaterhouse Coopers tarafından yürütülen hukuksal denetim sonucunda HealthSouth şirketinin toplam kazançlarının 3,8 milyar\$’dan 4,6 milyar\$’a yükseltildiği anlaşılmıştır (Ocak 2004 raporuna göre). HealthSouth, hukuksal denetim sonucunda daha önceden 2,5 milyar\$ olarak tahmin edilen şüpheli kaynağın 1,3 milyar\$ olarak ortaya çıkartıldığını açıklamaktadır. Skandalı ortaya çıkartan rapora göre söz konusu duruma ek olarak 500 milyon\$’lık yolsuzluk ve karşılıklar, özel primler ve ilgili taraf ticari işlemleri ile ilgili en az 800 milyon\$’lık uygunsuz muhasebe kaydı belirlenmiştir.

ABD’deki çağdaş şirket yolsuzlukları pazar değerlerini etkilemiş, özel 401(k) planlarının büyük bir kısmını yok etmiş ve kanun emeklilik fonlarının (sosyal güvenlik fonları) değerini düşürmüştür. Tyco, Dynegy, World Com ve diğerleri Enron’un 2002 yılındaki uygunsuz muhasebe kayıtlarının derecesine erişmiştir.

Birmingham, Alabama merkezli HealthSouth, bir yıl sonra bu kötü şöhretli grubun bir üyesi olmuştur. Bununla birlikte çok sayıda daha az bilinirliği olan şirket de uygunsuz ve yasadışı muhasebe faaliyetleri nedeni ile bu gruba katılmıştır.

Sorunun Büyüklüğü: 23 Ocak 2003'te SEC, "2002 SOX Yasası'nın 704. Bölümü'ne Yönelik (uygun) Rapor" unu yayınlamıştır. Bölüm 704, SEC'i "beş yıllık süre içerisinde yolsuzlukla, uygunsuz yönlendirmeyle veya kazançların uygunsuz yönetilmesi ile mücadele edecek güç birliklerinin oluşturulması ve yasaların çıkartılması üzerinde çalışmaya yönlendirmiştir. Çalışma dönemi 31 Temmuz 1997'de başlamış ve 30 Temmuz 2002'de sona ermiştir. Çalışma dönemi boyunca SEC, finansal olarak rapor edilebilir 515 uygulama ve uygulamaları ayırıştırma araştırmalarından ayrı olarak ortaya çıkmış 227 ihlal faaliyeti dosyalamıştır. Bu soruşturmalar üç gruba ayrılmıştır:

1- Hayali satışları, gelir tasdikinin yanlış zamanlamasını ve gelirin uygunsuz değerlendirilmesini içeren gelir tasdiki.

2- Harcamaların uygunsuz sermayeleştirilmesini veya geciktirilmesini, kaynakların yanlış kullanılmasını ve harcamaların olduğundan düşük gösterilmesini içeren harcama tasdiki.

3- Bir araya geçmiş birimlerin çok sayıda uygunsuz muhasebe uygulamalarını rapor etmek üzere kullanılan işletme kombinasyonları." (Weld, Bergevin, vd. 2004: 44)

1.2.1. Mali Tablolarla İlgili Hile Standartları

Mali tablo hileleri yüksek maliyetlere sebep olmaktadır. Mali tablolarda yapılan hileler, işletmelerde yapılan hilelerin büyük bölümünü kapsamaktadır. Adli muhasebe mesleğinin yaygınlaşıp gelişmesine neden olan mali tablolarda yapılan hileler ve ortaya çıkarmada denetçinin sorumluluğu ile ilgili ABD'de oluşturulan ve diğer ülkelere örnek teşkil eden standartlar şunlardır:

a- Standartların Tarihçesi

1930'lu yılların sonunda yayınlanan, Denetim Prosedürü Bildirgesi (SAP) No 1 yayınlanmıştır. SAP No 1 aşağıdaki metni içermektedir:

"Bir rapor ve bir bağımsız yeminli muhasebecinin görüşü ile birlikte mali tabloların hazırlanmasına ilişkin olağan inceleme olayı, tüm zimmete geçirme olaylarının ortaya çıkarılması amacıyla tasarlanmamıştır; çünkü zimmete geçirme olayının ortaya

çıkartılması genellikle sonuçlanmasına rağmen, temel hedefi bu değildir. Hile ya da hile vakalarının ortaya çıkma olasılığını yok etmek için, bağımsız denetçi tüm işlemleri ayrıntılı olarak incelemek zorundadır. Bu da ticari işletmelerin büyük bir çoğunluğu için engelleyici bir maliyet getirmektedir. Bu maliyet, makul fayda ya da koruma beklentilerine yönelik tüm sınırların ötesine geçmekte ve endüstri üzerine aşırı bir yük bindirmektedir.”(Gülaçtı, 2000: 44)

AICPA, 1960 yılında yeni bir standart olan Mali Tabloların İncelenmesinde Bağımsız Denetçinin Sorumlulukları ve İşlevleri adlı SAP No 30’u yayımlamıştır.

Denetçilerin Sorumluluğu Komitesi (Cohen Komisyonu), 1978 yılında bir rapor yayımlamış ve denetçi performansı ve mali tablo kullanıcı beklentileri arasındaki geniş uçurumun altını çizmiştir.

SAS No 16, Bağımsız Denetçinin Hatalar ve Usulsüzlüklerin Ortaya Çıkarılması Sorumluluğu, 1977 yılında yayımlanmıştır. SAS No 16 uyarınca; bağımsız denetçinin GAAS’a uygun olarak bir mali tablo incelemesi yapmasındaki amacı, mali tabloların mali durumu, işlem sonuçlarını ve mali durumdaki değişiklikleri GAAP’a uygun olarak adil biçimde yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir fikir oluşturmaktır..” (Gülaçtı, 2000: 44-46)

b- Hileli Mali Raporlama Ulusal Komisyonu Raporu

Ekim 1987’de, Hileli Mali Raporlama Ulusal Komisyonu (Treadway Komisyonu), bir rapor yayımlamıştır. Raporunda, kamu şirketlerinin üst yönetimi ve yönetim kurulunun, bağımsız muhasebecilerin ve kamu muhasebe mesleğinin, SEC, diğer düzenleyici ve kanun uygulama mercilerinin ve akademik toplumun rollerini içeren 49 kapsamlı tavsiye yer almaktadır. (Gülaçtı, 2000: 47)

c. Denetçilerin Rollerine İlişkin Çalışmalar- SAS No. 53

Treadway raporundan kısa bir süre sonra SAS No 83 yayınlanmıştır. SAS No 53, hileli mali raporlamanın ortaya çıkarılması konusunda denetçilerin sağladığı güvenceler ile mali tablo kullanıcılarının beklentileri arasındaki beklenti uçurumunu daraltmak üzere tasarlanmıştır. SAS No 53, denetçinin maddi usulsüzlüklerin ortaya çıkarılacağı konusunda makul güvence sağlamasını istemiştir; bu durum da denetçinin sorumluluğunu SAS No 16 kapsamında istenenlerin ötesine taşımıştır. (Gülaçtı, 2000: 47)

d. Kamu Gözetim Kurulu’nun Özel Raporu

SAS No 53’ün yayımlanmasından sonra, AICPA SEC Uygulama Bölümü’nün Kamu Gözetim Kurulu (POB), Kamu Çıkarı: Muhasebe Mesleğini Bekleyen Sorunlar

başlıklı özel bir rapor yayımlamıştır. Rapor, hileyi ortaya çıkarma ve mali raporlama sürecini iyileştirme kapasitesini ve isteğini güçlendirme yoluyla muhasebe mesleğinin performansını iyileştirme ve geliştirme konusunda belirli tavsiyeleri içermektedir. (Gülaçtı, 2000: 48)

e. AICPA Yönetim Kurulu'nun 1993 Tarihli Raporu

1993 tarihinde AICPA Yönetim Kurulu, Geleceğin Mali Raporlama İhtiyaçlarının Karşılanması: Kamu Muhasebe Mesleği için bir Kamu Taahhüdü adlı raporunu yayımlamıştır. Bu raporda, AICPA Yönetim Kurulu hileden kaynaklanan mali tablolardaki maddi yanlış beyanların ortaya çıkarılması konusunda denetçilere yardımcı olma hususunda, ABD mali raporlama sistemini dünyadaki en iyi sistem olarak koruma kararlılığını ifade etmiş ve mali raporlama sürecindeki her katılımcıyı yönetim, yönetim danışmanları, düzenleyiciler ve bağımsız denetçileri bu sorumluluğun paylaşılması konusunda teşvik etmiştir. (Gülaçtı, 2000: 48)

f. AICPA SEC Uygulama Bölümü Girişimleri

POB Özel Raporu'nun ve AICPA Yönetim Kurulu raporunun yayımlanmasından kısa bir süre sonra, AICPA SEC Uygulama Bölümü, dava analizi, emsal incelemesi veya iç denetim yoluyla su yüzüne çıkan belirli ya da çözümlenmemiş uygulama konularında rehber bilgiler sunan bir Mesleki Konular Görev Gücü oluşturmuştur. AICPA SEC Uygulama Bölümü ayrıca hile ortaya çıkarma ve önleme görev gücü oluşturmuştur. (Gülaçtı, 2000: 49)

g. Denetimin Etkinliğine Yönelik Panel

AICPA panelde, mali tabloların güvenilirliğini arttıracak, bunların kredibilitelerini güçlendirecek, yatırımcıların mesleğe olan güvenine katkıda bulunacak ve sermaye piyasalarının etkinliğini arttıracak daha etkili denetimlere yol açacağına inandığı tavsiyelerde bulunmuştur. Panelin tavsiyelerinin amacı iki aşamalıdır: Denetçilerin maddi hileyi ortaya çıkarma olasılığını güçlendirmek ve başarılı şekilde gizlenmesi için büyük bir tehdit yaratarak hile için bir caydırıcı etken oluşturmak. (Gülaçtı, 2000: 50)

h. SAS No. 82

1997 yılında, AICPA'nın yayınladığı SAS No 82, "Mali Tablo Denetiminde Yolsuzluğun Değerlendirilmesi", muhasebe düzensizliklerini içeren finansal yolsuzluğu şu şekilde tanımlamaktadır: "uygunsuz mali raporlandırmadan doğan yanlış bilgilendirmeler, mali tablo kullanıcılarını aldatmaya yönelik kasıtlı yanlış beyanlar veya mali tablo açıklamalarındaki önemli atlamalardır." Uygunsuz mali raporlandırma aşağıdaki türde davranışları içerebilmektedir:

- Mali tabloların hazırlandığı muhasebe kayıtlarının veya destekleyici belgelerin manipülasyonu, tahrif edilmesi veya düzeltilmesi.
- Mali tablolardaki olayların, ticari işlemlerin veya diğer önemli bilgilerin kasıtlı olarak yapılmaması veya yanlış sunulması.
- Miktarlarla, sınıflandırmayla, sunumun veya açıklamanın şekliyle ilişkili muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanması. (Gülaçtı, 2000: 50-52)

“Finansal yolsuzluk daha çok aşağıdaki “kırmızı bayraklar” dan bir tanesinin veya daha fazlasının var olduğu ortamlarda gerçekleşmektedir.

1-Yönetim Niteliklerine ve Etkilerine Bağlı Risk Faktörleri:

-Hisse senedi opsiyonları, primler ve diğer teşvikler gibi değeri işletmenin performansına bağlı tazminatlar, faaliyet sonuçlarından önemli ölçüde etkilenmektedir.

-Şirketin hisse senedi fiyatlarının veya kazançların artırılmasının sürdürülmesine yönelik bir eğilim, saldırgan muhasebe uygulamalarını beraberinde getirmektedir.

-Yönetim tarafından belirlenen gerçekçi olmayan kazanç hedefleri.

-Yönetim tarafından izlenen “kazanç yönetimi”

2- Yönetimin İçsel Denetimlere ve GAAP'ye Bağlılıklarına Yönelik Tutumlarla İlişkili Risk Faktörleri:

-Şirketin ticari işlemlerini muhasebeleştirmesini etkileyen belirli resmi GAAP bildirilerine yönelik küçümseyici açıklamalar.

-İçsel denetimlerle ilişkili doğru bir tutumun aktarılmasındaki ve/veya ortaya konulmasındaki başarısızlık ve bununla ilişkili uyum.

-Yönetimdeki birkaç kişinin anahtar denetimler ve muhasebe süreçleri üzerindeki baskısı.

-Anahtar denetimlerin uygun olmayan şekilde izlenmesi.

-Belirlenen denetimlerin ve yöntemlerin ihlal edilmelerine karşılık olarak doğru ve uygun iyileştirici faaliyetlerin yerine getirilmesindeki başarısızlık.

-Borsa'nın kural ve düzenlemeleriyle SEC'in otoritesine yönelik belirgin bir dikkate almama durumu gösterilmesi.

-Verimsiz muhasebe personeline istihdam etmeye devam edilmesi ve/veya daima "evet" diyen, dalkavuk ve uşak kişilerin etrafta bulundurulması.

- Özellikle mukayese edilebilir şirketlerle karşılaştırıldığında gelirlerde veya karlarda normal olmayan hızlı bir artış.

- Temel gerekçesi hileli muhasebe kurallarına dayanan ticari işlemler.

- Gerçekçi olmayan aşırı satış veya kârlılık hedefleri ve bunlarla ilişkili teşvik programları.

- Aşırı derecede karmaşık örgütsel yapılar, çok sayıda özel amaçlı yan kuruluş (yavru şirket) yaratılması ve kullanılması, "bilanço dışı" finansmanı etkilemeye yönelik ortaklıklara ve girişimlere güvenilmesi ve/veya vergi sığınağı ülkelerde yasal birimlerin yaratılması .

- Görünmeyen, özel, iş amaçlı sözleşmeli anlaşmalar.

3- Sanayi ve Pazar Şartlarıyla İlişkili Risk Faktörleri: Vahşi rekabet, kar marjlarının azalması, hızlı teknolojik değişimler, araçların üzerindeki büyük ölçüde bağımlı dağıtım kanalları (Örn. Dağıtıcılar ve büyük ölçüde bağımsız perakendeciler), tüketici odaklılığın aşınmasının eşlik ettiği endüstriyel küçülme, muhasebe kurallarındaki, düzenlemelerindeki ve/veya endüstriyi etkileyen kanunlardaki önemli değişiklikler.

4- Faaliyet Nitelikleri, Likidite ve Mali İstikrarla İlişkili Risk Faktörleri: Faaliyetlerin sürdürülebilmesi ve borçların geri ödenebilmesi için yeterli nakit akımlarının yaratılmasındaki eksiklik, ilave sermaye sağlanmasına yönelik büyük baskı, önemli tahminlere yönelik olarak kullanılan varlıklar, borçlar, gelirler ve/veya harcamalar, yapıları gereği öznelirler ve doğal olarak yönlendirmeye (manipulasyona) açıktırlar. Büyük ölçüde belirli gruplarla ilişkili ticari işlemler, sıradan olmayan veya büyük ölçüde karmaşık ticari işlemler; bunlar büyük ölçüde

muhasabe dönemlerinin sonlarına yakın meydana gelmektedir.” (Dooley ve Daniel, 2002: 53-57)

j. COSO 1992 tarihli Raporu

1992 yılında, Treadway Komisyonu Sponsor Kuruluşlar Komitesi (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, COSO) İç Kontrol- Entegre Çerçeve’yi yayımlamıştır. COSO raporu özellikle:

“- Üst kademe yöneticiler ve diğer kıdemli memurlar, yönetim kurulu üyeleri, kanun yapımcılar ve düzenleyicilere yönelik olarak, iç kontrol çerçevesine yüksek düzeyli bir genel bakış sunmaktadır.

- İç kontrolü tanımlamakta, bileşenlerini açıklamakta ve yönetimlerin, yönetim kurullarının ve başkalarının kendi iç kontrol sistemlerini değerlendirebilecekleri kriterler sunmaktadır.

- Yayımlanan tabloların hazırlanması hususunda iç kontrole ilişkin olarak rapor sunan kuruluşlara rehber bilgiler sağlamaktadır.

- İç kontrollerin değerlendirmesinin gerçekleştirilmesinde faydalı olabilecek materyalleri içermektedir.” (Gülaçtı, 2000: 54)

k. Mali Tablolara İlgili Rasyolar

Beneish (2005: 25-27) mali tablolara ilgili kullanılması gereken rasyoları aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Beneish’in rasyoları, denetçilerin mali tabloların maddi hatalardan yoksun olduğuna yönelik geçerli bir güvence sağlamaları için SAS 99 uygulamalarını zorunlu kılmaktadır. Rasyolar satış büyüklüğünü, aktiflerin kalitesini ve gayri safi karı, satışlara karşılık alacakların arttırılmasını, genel ve yönetim harcamalarını ölçmektedir. Belirgin rasyolar; Satış Büyüklüğü İndeksi, Gayri Safi Kâr İndeksi, Aktiflerin Kalite İndeksi, Alacakların Günlük Satış İndeksi ve Satışların Genel Harcamaları ve Yönetim Harcamaları İndeksidir.

Satış Büyüklüğü İndeksi = Mevcut Yılda Satışlar/ Bir Önceki Yıl Satışları

Şirket içindeki ve dışındaki hissedarlar büyümenin sürekli olmasını beklemediklerinden, bu durum yöneticilerin üretim yönlü bir baskı altında kalmalarına neden olmaktadır.

Gayri Safi Kâr İndeksi =

$$\frac{[(\text{Bir Önceki Yıl Satışları} - \text{Bir Önceki Yıl SMM}) / \text{Bir Önceki Yıl Satışları}]}{[(\text{Mevcut Yıl Satışları} - \text{Mevcut Yıl SMM}) / \text{Mevcut Yıl Satışları}]}$$

Gayri Safi Kar İndeksi birden büyük olduğunda, şirketin gayri safi karının kötüye gittiği ve yönetimin bu rakamı iyileştirmek için motive olması gerektiği anlaşılmaktadır. Yüksek oranda bir Gayri Safi Kâr İndeksi, denetçilerin ve şirketin baş mali yöneticisinin satış ve satılan malların maliyeti raporlarını daha yakından incelemesi anlamına gelmektedir.

Aktiflerin Kalite İndeksi =

$$\frac{1 - [(\text{Mevcut Yıl Varlıklar} + \text{Tesis, Ekipman ve Araziler}) / \text{Mevcut Yılda Toplam Varlıklar}]}{1 - [(\text{Bir Önceki Yıl Varlıklar} + \text{Tesis, Ekipman ve Araziler}) / \text{Bir Önceki Yıl Toplam Varlıklar}]}$$

Bu indeks; gelecekteki faydaları belirsiz olan toplam varlık oranını ölçmektedir. Bu indeks, toplam varlıklarla tesis, ekipman, arazi ve mevcut varlıkların karşılaştırılması ile gerçekleşen varlık riskindeki değişimi yansıtmaktadır. Bu indeksin 1'den büyük olması, şirketin kâr/zarar rakamını arttırmak için maliyetleri potansiyel olarak ertelemesi anlamına gelmektedir.

Alacakların Günlük Satış İndeksi =

$$\frac{\text{Mevcut Yılda Alacaklar} / \text{Mevcut Yılda Satışlar}}{\text{Bir Önceki Yılda Alacaklar} / \text{Bir Önceki Yılda Satışlar}}$$

Bu indeks, çoğu kez yanıltıcı işaretler veren bir indekstir. Bu indeksin artması şirketin tam olarak yasal faaliyetlerde bulunduğu bir göstergesidir.

Satışların Genel Harcamaları ve Yönetim Harcamaları =

Mevcut Yıldaki Satışlar/ Genel Harcamalar ve Yönetim Harcamaları
Bir Önceki Yıllar Satışları/ Genel Harcamalar ve Yönetim Harcamaları

Eğer satışlar, harcamalardan daha hızlı artıyorsa inceleme yapılması gerekmektedir. Eğer böyle bir durum yoksa bu indeks gelirlerin abartıldığını vurgulamaktadır.

1.2.2. Uluslararası Mevzuat ve Yapılan Çalışmalar

Yolsuzluk konusunda yapılan uluslararası çalışmalar, yürütüldüğü kurumlar açısından gruplandırılabilir.

a) Birleşmiş Milletler Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

- 1-Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- 2-Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Palermo Konvansiyonu)
- 3-Yolsuzluğa Karşı Global Program (GPAC)
- 4-Kamu Görevlileri İçin Uluslararası Davranış Kuralları
- 5-Uluslararası Ticari İşlemlerde Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadelede Birleşmiş Milletler Deklarasyonu
- 6-Uluslararası Ticari İşlemlerde Rüşvet ve Yolsuzluklara Karşı Eylem Kararı
- 7-Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi

b)Avrupa Birliği Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

- 1-Avrupa'da Yolsuzlukla Mücadele Kararı
- 2-1 Mayıs 1997 tarihli Yolsuzluğa Karşı Komisyon Notu

3-97/C 195/01 sayılı Avrupa Birliği Görevlilerinin Karıştığı Yolsuzluğa Karşı Mücadele Yasası

4-98/742/JHA sayılı Özel Sektördeki Yolsuzluğa Karşı Ortak Eylem

5-97/661/JHA sayılı Avrupa Konseyi ve OECD'deki Yolsuzluğa Karşı Görüşmelerde Konsey Ortak Görüşü

6-Özel Sektördeki Yolsuzluğa Karşı Çerçeve Konsey Kararı

c)Avrupa Konseyi Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

1-Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi

2-Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi

3-Kamu Görevlileri İçin Davranış Kuralları Hakkında R (2000) 10 Nolu Tavsiye

4-Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyalarındaki Yolsuzluklarla Mücadelede Genel Kurallar Hakkında R (2003) 4 Nolu Tavsiye

5-Yolsuzlukla Mücadelede (97) 24 Nolu Yirmi Temel İlke Kararı

6-Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) Dokümanları

d)Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

1-Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi

2-Uluslararası Ticari İşlemlerde Rüşvet Hakkında C(94) 75 sayılı Konsey Tavsiyesi

e)Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

1-Yolsuzlukla Mücadele Uluslararası Çabalarına AGİT'in Katkıları Hakkında Rapor

2-Yolsuzlukla Mücadele Konusunda AGİT Tarafından Kabul Edilen Çeşitli Belge ve Kararlar

f)Uluslararası Para Fonu (IMF) Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

1-Uluslararası Para Fonu Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Kodu

2-Uluslararası Para Fonu Parasal ve Mali Politikalarda Saydamlık Üzerine İyi Uygulamalar Kodu

g)Dünya Bankası Bünyesinde Yapılan Çalışmalar

Dünya Bankası "Yolsuzluk; İstikrarlı ve Adil Kalkınmaya Bir Engel" Başlıklı Bildirisi

h)Diğer Çalışmalar

1-Avrupa Ombudsman Enstitüsü, İyi Yönetim İçin Davranış Kodu

2-Amerikan Devletleri Örgütü, Yolsuzluklarla Mücadele Sözleşmesi

3-Güneydoğu Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Girişimi İstikrar Paketi, Yolsuzluk Sözleşmesi

4-Uluslararası Ticaret Odası, Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadeleye İlişkin Davranış Kuralları (www.masak.gov.tr)

1.2.3. Sarbanes Oxley (SOX) 2002 – Türkiye'ye Ve Dünyaya Getirdikleri

“Sarbanes Oxley 2002 muhasebe ve denetim skandallarının ardından aşağıdaki konuların incelenmesi için yürürlüğe konulmuştur.

- Kamuya açık şirketlerin denetiminin gözlenmesi,
- Denetçi bağımsızlığının güçlendirilmesi,
- Şirket sorumluluğunun ve üst yönetim düzeyinde açıklama sorumluluğunun artırılması,

- Kamuya açık şirketlerin finansal raporlama sürecinde kalite ve şeffaflığının artırılması.

SOX ile beraber Kamusal Gözetim Kurulu (*Public Oversight Board, POB*) yerine Halka Açık İşletmeler Muhasebe Gözetim Kurulu (*Public Company Accounting Oversight Board, PCAOB*) kuruldu. Bu kurul halka açık işletmelerde denetçilere yönelik standartlar oluşturma yetkisiyle donatılmıştır. SOX'un ardından denetçilerin kamuya açık şirkette aşağıdaki hizmetleri yapmaları yasaklanmıştır;

- *Defter tutma veya denetim müşterisinin muhasebe kayıtlarına yada finansal tablolarına ilişkin diğer hizmetler,*
- *Finansal bilgi sistemlerinin tasarımı ve geliştirilmesi,*
- *Değer takdiri veya değerlendirme hizmetleri, bu konuyla ilgili bir işleme ilişkin görüş bildiren raporların hazırlanması,*
- *Aktuarya hesaplarıyla ilgili hizmetler,*
- *İç denetimin dışarıdan sağlanması hizmetleri,*
- *Yönetim işlevleri ya da insan kaynakları hizmetleri,*
- *Borsada aracılık ve menkul kıymet hizmetleri, yatırım danışmanlığı ya da yatırım bankacılığı hizmetleri,*
- *Hukuki hizmetler ve denetimle ilişkisiz olan uzmanlık hizmetleri,*
- *Ve yeni PCAOB'nun düzenlemelerle belirlediği diğer hizmetler izin verilmemiştir.*

Türkiye'de ise SOX ardından Sermaye Piyasası Kurulu, 2.11.2002 tarihli ve 24924 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Seri: X, No:19 '**Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ**' ile yeni düzenlemeler yapmıştır. Ardından 18.2.2003 tarihli ve 25024 sayılı Resmi Gazete'de, "**Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ**" Seri: X, No: 20 yayımlanmıştır. 20.3.2003 tarihli ve 25054 sayılı Resmi Gazete'de, "**Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ**" Seri: X, No: 21 yürürlüğe girmiştir.

Yeni düzenlemelerle bağımsız denetim ile ilgili olarak aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır.

Madde 11 Bağımsızlığı Ortadan Kaldıran Durumlar:

Bağımsız denetim kuruluşu veya denetçilerde, bağımsızlığın zedelendiğine dair tereddüt oluşması halinde bağımsızlığın ortadan kalktığı kabul edilir. Aşağıdaki durumlarda bağımsızlık ortadan kalkmış sayılır.

(Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ ile eklenen fıkra) Ancak, 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu çerçevesinde; mali tabloların ve beyannamelerin vergi mevzuatı hükümlerine uygunluğunu incelemek ve uygunluğu tasdik etmek, konu hakkında yazılı görüş vermek ve rapor düzenlemek faaliyetleri ikinci fıkrada belirtilen yapılamayacak faaliyetler kapsamında değerlendirilmez.

(Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ ile eklenen fıkra) Bağımsız denetim kuruluşunun yönetim veya sermaye bakımından doğrudan ya da dolaylı olarak hakim bulunduğu bir danışmanlık şirketi, bağımsız denetim kuruluşunun hizmet verdiği müşterisine, aynı dönem için danışmanlık hizmeti veremez. Bu kapsama, bağımsız denetim kuruluşunun gerçek kişi ortakları ve yöneticileri tarafından verilen danışmanlık hizmetleri de dahildir.

Madde 17 Ekip Çalışmasında Görev, Yetki ve Sorumluluk Dağılımı

(Değişik: Seri: X, No: 21 sayılı Tebliğ ile) Her bir bağımsız denetim için en az 3 asil ve 3 yedek olmak üzere 6 kişiden oluşan bir denetim ekibi oluşturulur ve her bir bağımsız denetim en az 3 kişi olmak üzere işin gerektirdiği sayı ve nitelikte denetçilerden oluşan ekip tarafından gerçekleştirilir. Sorumlu ortak başdenetçi başkanlığında, başdenetçi, kıdemli denetçi ve denetçiden oluşan ekiplerdeki görev, yetki ve sorumluluk dağılımı aşağıdaki kıstaslara göre yapılır:

a) Sorumlu ortak başdenetçi, başdenetçi, kıdemli denetçiler ve denetçilerin görev, yetki ve sorumluluklarına ilave olarak, mali tabloların mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu konusunda karar vermekle yükümlüdür.

b) Kıdemli denetçiler, denetim faaliyetlerinin planlanması, yürütülmesi, çalışma kağıtlarının incelenmesi, gereken revizyonların yapılması ve müşteri yetkilileri ile görüşülmesi gibi konularda denetçilerin sorumluluklarını paylaşır, önemli durumlarda son kararı vermesi için sorumlu ortak başdenetçiye başvurur.

c) Denetçi, denetim programının hazırlanması gibi işin ayrıntılı çalışmalarından sorumludur. Denetçi, denetçi yardımcılarını işe tahsis etmek, onların çalışmalarına nezaret etmek ve hazırladıkları çalışma kağıtlarını incelemek, işin daha karmaşık ve zor bölümlerini bizzat yürütmek, çalışma programında gereken değişiklikleri yapmak ve çalışmalarını süresince müşteriyle olan görüşmeleri yönetmek gibi konularda yetkili ve yükümlüdür.

Madde 24 Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Yürürlüğü

(Değişik birinci fıkra: Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ ile) Bağımsız denetim kuruluşları; sürekli ve/veya özel denetimlerde **en çok 5 hesap dönemi** için müşteri yönetim kurulu tarafından seçilir. Seçilen bağımsız denetim kuruluşu ile yapılan bağımsız denetim sözleşmesi müşteri yönetim kurulunca imzalanarak yürürlüğe girer. Yönetim kurulunca yapılan bağımsız denetim kuruluşu seçimi sürekli denetimlerde genel kurulun onayına sunulur. Bağımsız denetim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile sürekli ve/veya özel denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur.

Özel denetim sözleşmelerinin, halka arz için Kurula başvuru tarihinden; devir, birleşme, bölünme veya tasfiye hallerinde ise bunlara ilişkin kararların alınacağı genel kurul toplantı tarihinden en az iki ay önce yapılmış olması zorunludur.

Ortaklıklar veya sermaye piyasası kurumlarının bağımsız denetim kuruluşunu herhangi bir nedenle seçmemesi halinde durum, gerekçeleriyle birlikte Kurula bildirilir. Kurulca belirlenen bağımsız denetim kuruluşu ile 15 gün içinde sözleşme imzalanır.

Seçilen bağımsız denetim kuruluşunun genel kurulca onaylanmaması, fesih veya çekilme hallerinde, yönetim kurulu ilk genel kurul tarihine kadar görev yapmak üzere bir başka bağımsız denetim kuruluşunu belirler. Kurulun uygun görüşünün bildirilmesini takip eden 15 gün içinde sözleşme imzalanır.

Madde 28/A Denetimden sorumlu komiteler

(Ek: Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ ile) Hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklar; yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen **en az iki üyeden oluşan denetimden sorumlu komite** kurmak zorundadırlar. Komitenin iki üyeden oluşması halinde her ikisinin, ikiden fazla üyesinin bulunması halinde üyelerin çoğunluğunun, genel müdür veya icra komitesi üyesi gibi doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan yönetim kurulu üyelerinden oluşması zorunludur. Hisse senetleri borsada işlem görmeyen ortaklıklar da; isteğe bağlı olarak, bu maddede düzenlenen esaslar çerçevesinde denetimden sorumlu komite oluşturabilirler ve bu hususa kamuya yaptıkları açıklamalarda yer verebilirler.

Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetimden sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir. Ortaklığın hizmet alacağı bağımsız denetim kuruluşlarının seçimi ve bu kuruluşlardan alınacak hizmetler, denetimden sorumlu komitenin ön onayından geçtikten sonra ortaklık yönetim kuruluna sunulur. Bağımsız denetim kuruluşu; ortaklığın muhasebe politikası ve uygulamalarıyla ilgili önemli hususları, daha önce ortaklık yönetimine ilettiği Kurulun muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde alternatif uygulama ve kamuya açıklama seçeneklerini, bunların muhtemel sonuçlarını ve uygulama önerisini, ortaklık yönetimiyle arasında gerçekleştirdiği önemli yazışmaları, derhal denetimden sorumlu komiteye yazılı olarak bildirir.

Ortaklığın muhasebe ve iç kontrol sistemi ile bağımsız denetimiyle ilgili olarak ortaklığa ulaşan şikayetlerin incelenmesi, sonuca bağlanması, ortaklık çalışanlarının, ortaklığın muhasebe ve bağımsız denetim konularındaki bildirimlerinin gizlilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi konularında uygulanacak yöntem ve kriterler denetimden sorumlu komite tarafından belirlenir.

Denetimden sorumlu komite, kamuya açıklanacak yıllık ve ara mali tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna ilişkin olarak ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak, kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.

Denetimden sorumlu komite, faaliyetleriyle ilgili olarak ihtiyaç gördüğü konularda bağımsız uzman görüşlerinden yararlanabilir. Denetimden sorumlu komitenin ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin maliyeti ortaklık tarafından karşılanır.

Denetimden sorumlu komite; en az üç ayda bir olmak üzere yılda en az dört kere toplanır ve toplantı sonuçları tutanağa bağlanarak yönetim kuruluna sunulur. Denetimden sorumlu komite kendi görev ve sorumluluk alanıyla ilgili olarak ulaştığı tespit ve önerileri derhal yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir. Denetimden sorumlu komitenin görev ve sorumluluğu, yönetim kurulunun Türk Ticaret Kanunundan doğan sorumluluğunu kaldırmaz.

Madde 28/B Mali Tablo ve Yıllık Rapor Hazırlanması ve Bildiriminde Sorumluluk

(Ek: Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ ile) Mali tablo ve raporların Kurulun muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan, Türk Ticaret Kanunu ve sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde ortaklık ve aracı kurumun yönetim kurulu sorumludur. Ortaklık ve aracı kurumun yönetim kurulu, belirtilen kapsamda hazırlanacak mali tablolar ve yıllık raporların kabulüne dair ayrı bir karar almak zorundadır. Ayrıca ortaklıklar ve aracı kurumların mali tablo ve yıllık raporlarının ilanı ve bildiri sırasında söz konusu yıllık ve ara mali tablolar ile yıllık raporların; ortaklık genel müdürü, mali tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu bölüm başkanı veya bu sorumluluğu üstlenmiş görevi ile yönetim kurulunca bir iş bölümü yapılmış ise, mali tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu yönetim kurulu üyesi tarafından aşağıdaki açıklamalarla birlikte imzalanması ve kamuya yapılacak açıklamalarda da bu konuya yer verilmesi zorunludur.

a) Mali tablo ve yıllık raporların kendileri tarafından incelendiği,

b) Ortaklıktaki ve aracı kurumdaki görev ve sorumluluk alanında sahip olduğu bilgiler çerçevesinde, raporun önemli konularda gerçeğe aykırı bir açıklama içermediği ya da açıklamanın yapıldığı tarih itibarıyla yanıltıcı olması sonucunu doğurabilecek herhangi bir eksiklik içermediği,

c) Ortaklıktaki ve aracı kurumdaki görev ve sorumluluk alanında sahip olduğu bilgiler çerçevesinde, raporun ilişkin olduğu dönem itibarıyla, mali tabloların ve rapordaki diğer mali konulardaki bilgilerin, ortaklığın mali durumu ve faaliyet sonuçları hakkında gerçeği doğru biçimde yansıttığı.

Ortaklık ve aracı kurum yönetim kurulu; mali tablo ve yıllık raporları imzalamakla yükümlü olan görevlilerin, ortaklıkla ve konsolide mali tablolar kapsamına giren bağlı ortaklıklar, iştirakler ve müşterek yönetime tabi ortaklıklar ile ilgili önemli bilgilere ulaşmasını sağlayacak tedbirleri almakla yükümlüdür. İmza yükümlüsü

görevliler, gerek ortaklığın iç kontrol sistemiyle, gerekse kendilerinin bilgiye ulaşma sistemiyle ilgili eleştiri ve önerilerini ortaklık yönetim kuruluna, denetimden sorumlu komiteye, ortaklığın ve aracı kurumun denetimini yapmakta olan bağımsız denetim kuruluşuna bildirmekle ve raporu incelemeleri sırasında kullandıkları iç kontrol sistemi hakkında bilgi vermekle yükümlüdürler.

Madde 35 Bağımsız Denetim Raporları

Bağımsız denetim raporu, bağımsız denetim sonucunda denetçi görüşünün açıklandığı metindir. Bu raporun ekinde, mali tablolar ve açıklayıcı notlar yer alır. **(İkinci fıkra değişik: Seri: X, No: 20 sayılı Tebliğ ile)** Bağımsız denetim raporu, sürekli ve özel denetimlerde bu Tebliğin 1-5 numaralı; sınırlı denetimlerde 6,7 numaralı eklerinde yer alan formlara uygun olarak düzenlenir. ” **(Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ**" Seri: X, No: 19-20-21)

Sarbanes-Oxley, hem finansal hem de piyasa şeffaflığına yönelik aşağıdaki unsurlara hitap etmektedir.

“Kullanıcı perspektifinden bakıldığında;

1-Doğruluk. Bilgi, belirlenmiş olan standartları izlemektedir.

2-Tutarlılık. Standartlar, karşılaştırılabilirliği sağlamak üzere farklı şirketler arasında ve farklı dönemler arasında tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır.

3-Uygunluk. Standartlar, kuruluşun, ve bulunduğu endüstrinin ekonomik gerçeklerini gerçekçi bir biçimde eksiksiz olarak yansıtmalıdır.

4-Bütünlük. Kullanıcının uygun olan kararı alabilmesi için gerekli tüm bilgiye sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum, şirketin performansının ve pozisyonunun eksiksiz olarak değerlendirilebilmesi için bilanço dışındaki diğer bilgileri ve anahtar performans göstergelerini içermektedir.

5-Açıklık. Kullanıcıya gereken bilgi açık ve anlaşılabilir olmalıdır.

6-Vakitlilik. Gereken bilgi gereken zamanda yönetime sunulmalıdır.

7- Kolaylık. Gerekli olan ve önemli tüm bilgiler tüm kullanıcıların kolaylıkla ve eşit olarak erişebileceği biçimde olmalıdır.

8-Yönetim ve Uygulama. Şeffaflığın derecesini arttırmaya yönelik gerekli politikaların uygulanması gerekmektedir.” (Kulzick, 2004: 43)

Exall ve Capers, (2004: 24-27,50-52) SOX Yasasıyla ilgili:

“Her bir denetim komitesi tarafından (1) makbuz, muhafaza ve tahvil çıkarmanın muhasebe, içsel muhasebe kontrolleri veya denetim sorunlarına yönelik şikayetleri ele alış tarzı ve (2) tahvil çıkarmanın çalışanlarının şüpheli muhasebe veya denetim konularına yönelik gizli ve isimsiz şikayetlerde(yolsuzluk şikayetleri) bulunabilmelerine yönelik yöntemler oluşturabilmelerine olanak tanımaktadır.”

demıştır. SOX yasası bu iki unsur için denetim komitesini şikayet mekanizması geliştirmek için desteklemektedir. Ancak bu şikayet yöntemlerinin SOX’a yönelik olarak geliştirilmesini desteklemektedir. Şikayet yöntemleri ne kadar iyi de olsa yeterli ve uygun eğitim olmadıkça başarısız olacağına savunmakta ve uyumlu bir şikayet yönetiminin sahip olacağı unsurları şu şekilde saymaktadır:

- *Denetim komitesinin tüm şikayetlere erişebilmesi,*
- *Güvenilirliğin artırılmasına yönelik olarak dış kaynak kullanımı,*
- *Şikayetlerin kodlanması,*
- *Raporlandırma mekanizmaları,*
- *Eğitim yoluyla çalışan farkındalığının oluşturulması,*
- *Misillemeye karşı güvence,*
- *İç denetimlerin açıklanması,*
- *Şikayetlerin incelenmesi.*

1.3. Türkiye’de Mali Yolsuzluk

MASAK (www.masak.gov.tr), bu kanuya geniş yer vermiştir. MASAK’ta, Türkiye’de Mali Yolsuzluk’la ilgili yapılan açıklamalar kısaca şöyledir:

“Ülkemizde yolsuzlukla mücadele kapsamında, gerek kamusal alanda gerekse sivil toplum örgütleri ve mesleki kuruluşlar tarafından yürütülen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yolsuzlukla mücadele konusunda ulusal düzeyde yaşanan gelişmelerden bazılarını aşağıda kronolojik sırayla yer verilmiştir.

19 Nisan 1990 - 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu yürürlüğe girdi.

13 Kasım 1996 - 4208 Sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi Kanununun kabulü

1 Şubat 2000 - OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi 4518 sayılı Kanunla onaylandı.

24 Mart 2001 - İçeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerinde yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar kabul edildi.

16 Mayıs 2001 - Etkin Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele Yönlendirme Komitesi ve bu Komiteye yardımcı olmak üzere bir çalışma grubu oluşturuldu.

12 Ocak 2002 - Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edildi.

16 Kasım 2002 - Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin hususların da yer aldığı 58. T.C. Hükümeti Acil Eylem Planı açıklandı.

2 Ocak 2003 - Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi İçin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 4782 sayılı Kanun kabul edildi.

17 Nisan 2003 - Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi 4852 sayılı Kanunla onaylandı.

10 Aralık 2003 - Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalandı.

14 Ocak 2004 - Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi 5065 sayılı Kanunla onaylandı.

Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı

Ülkemizde saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi amacıyla, Başbakanlık Makamı’nın 12/2/2001 ve 16/5/2001 tarihli Onaylarıyla, Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı temsilcilerinin bulunduğu bir Yönlendirme Komitesi ve bu Komiteye yardımcı olmak üzere bir Çalışma Grubu oluşturularak aşağıda belirtilen çalışmalar yapılmıştır.

Saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi projesinde, hem “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı”nı oluşturmak, hem de bu sürece aktif katılımlarını sağlamak amacıyla, meslek odaları temsilcileri, basın-yayın kuruluşları temsilcileri, sivil toplum örgütleri, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ) yetkilileri, öğretim üyeleri ve kamu yöneticileri ile çeşitli toplantılar yapılarak konuya ilişkin görüşleri alınmış ve söz konusu kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar ve diğer çalışmalardan yararlanılmıştır.

Saydamlığın artırılması, kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi ve muhtemel yolsuzluk alanlarının belirlenmesi çalışmasında, diğer kuruluşların bu konudaki katkı ve birikimlerinden yararlanmayı amaçlayan 9/7/2001 tarihli ve 2001/38 sayılı Başbakanlık Genelgesi çıkarılmış, bütün kamu kurum ve kuruluşlarının kendi görev alanlarına giren konularda saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesine ilişkin önerileri alınmıştır. 12-13 Temmuz 2001 tarihlerinde Dünya Bankası uzmanlarının da katılımıyla bir çalışma toplantısı düzenlenerek Dünya Bankası'nın uluslararası deneyimiyle birlikte; konuyla ilgili kamu kuruluşlarından yaklaşık 30 uzmanın (Gümrük Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü) konuya ilişkin görüş ve katkılarından yararlanılmıştır.

Türkiye'de saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesine yönelik olarak, 21 Eylül 2001 tarihinde geniş katılımlı bir uluslararası konferans düzenlenerek elde edilen sonuçlardan da faydalanılmıştır.

Kamu Harcama Yönetimi Reformu'nun uygulanması amacıyla Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Sayıştay temsilcilerinden oluşturulan "Kamu Harcama Yönetimi Yönlendirme Komitesi"nin çalışmalarıyla da koordinasyon sağlanmıştır."

1.4.Mali Yolsuzluk ve Oyun Teorisi

Mali yolsuzluğu oyun teorisiyle Wilks ve Zimbelman, (2004: 173-184) değerlendirmiştir. Bu değerlendirme içerisinde "Yolsuzluk Riski", "Yolsuzluk listelerinde Sulandırma Etkisi ve Stratejik Nedenselleştirme", "Ayrışma, Niteliklendirme ve Stratejik Nedenselleştirme", "Yolsuzluk İşaretlerinin Güvenilirliği" ayrı ayrı incelemiştir.

"Yolsuzluk Riskinin Değerlendirilmesi: Yıllar boyunca, denetim standartları, denetçinin yolsuzluğu tahmin etmesine yönelik belirgin işaretler üzerine odaklanmasını sürdürmektedir. SAS No 53 (AICPA 1988), 82 (AICPA 1997) ve 99 (AICPA 2002)'un tümü yolsuzluk riski işaretlerine yönelik kapsamlı listeler sunmaktadırlar. Bu standartlar, denetçilerin üzerinde durdukları her bir işarete yönelik listeler geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Listeler denetçilerin, yönetimin tutumları, teşviklerini veya fırsatlarını anlayabilmelerine yardımcı olmakta, ama yönetimin listelerdeki işaretleri nasıl yönlendirebileceğinin değerlendirilmesinde başarısız olmaktadır. Yönetimin tepkilerinin değerlendirilmesine yönelik bu başarısızlık, denetçilerin yönetimin tahmin edemeyeceği yöntemler tasarlamalarını engellemektedir. Bu tür "beklenmedik" yöntemlerin tasarlanması, denetçilerin cesaretlenmesini sağlayacak, en iyi olarak görülen yöntemlerin (en azından bir kısmının) denetçilerin kavrama kabiliyetlerini nasıl sınırlandırdıklarını gözler önüne serecektir. Ancak, eğer denetçiler stratejik nedenlendirmeye dahil olmazlarsa, denetim yöntemlerinin

genişliği, zamanlaması, yapısı ve tüm bunların tahmin edilemez oluşu karşısında sadece yüzeysel bir bakışa sahip olacaktırlar.

Yolsuzluk listelerinin risk değerlendirmesi üzerindeki etkileri üzerinde çalışılmıştır. Bu çalışmalarda, katılımcılar arasında yolsuzluk listelerinin kullanımının çeşitlilik gösterdiği bir yolsuzluk olayı kullanılmıştır. Sonuçlar, liste kullanan denetçilerin kullanmayanlara oranla yolsuzluklara karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun nedeninin, listelerin yolsuzluk riski modeli gibi denetçiler yolsuzluk riskini değerlendirirken “tutarlı bir hikaye” yaratmalarını sağlayan sezgisel bir çerçeve etrafında oluşturulmaması olduğunu öne sürmektedirler. Onlara göre, liste kullanılması, bilişsel süreçlendirmenin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu çalışmalara dayanarak liste kullanımının denetçilerin stratejik olarak nedenselleştirmelerinin önüne geçtiğini ileri sürebiliriz. Üstelik yolsuzluk listesindeki işaretler, denetçilerin öncül nedenselleştirmelerine yardımcı olabilmektedir.

Yolsuzluk Listeleri “Sulandırma Etkisi” ve Stratejik Nedenselleştirme: Yolsuzluk riskinin değerlendirilmesinde “Sulandırma Etkisi” ne yönelik araştırmalar, denetçilerin kavrayışsal sınırlılıklarına yönelik diğer açıklamaları açıkça ortaya koymaktadır. Sulandırma etkisi, kişiler, yürütülen değerlendirmeden bağımsız işaretlere çok fazla, bağlantılı işaretlere çok az güvendikleri zaman ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bağlantısız işaretleri içeren bir işaret listesi, denetçilerin bağlantılı işaretleri uygun ve doğru olarak değerlendirebilme kabiliyetlerini zayıflatmaktadır. Risk değerlendirmesine yönelik üç denetçinin raporu bu etkiyi özetlemektedir. Yapılan bir araştırmada denetçiler iki bilgi dizisinde iki gruba ayrılmıştır. Bir gruba yolsuzluk riski ile doğrudan ilişkili olanlardan önce, ilgisi olmayan bilgiler verilmiştir. Diğer gruba da sadece risk ile doğrudan ilişkili bilgi verilmiştir. Sonuçlara göre, ilişkisiz bilgi ile bilgilendirilen denetçilerin doğrudan ilişkili bilgi ile bilgilendirilen denetçilere oranla çok daha az yolsuzluk riski değerlendirmesi yaptıklarını ortaya koymaktadır. Denetçilerin saha incelemelerinde ortaya çıkan sulandırma etkisine yönelik kanıt sağlayan arşivsel verileri kullanmışlardır. Araştırmacılar ayrıca, sulandırma etkisinin denetçilerin risk değerlendirmesine yönelik uygulamalarının doğruluğunu ve kesinliğini azalttığını ortaya koymaktadırlar. Yolsuzluk listeleri, stratejik nedenselleştirmeyi kolaylaştıracak ve söz konusu doğruluğu arttıracak şekilde oluşturulmalıdırlar.

Yapılan araştırma, yolsuzluk listelerinin, denetçileri stratejik nedenselleştirme yapmaktan alıkoymadığını öne sürmektedir. Denetim şirketlerinin yolsuzluk listelerini kullanımlarından yarar sağladıkları varsayıldığında, listelerin stratejik nedenselleştirmeyi kolaylaştıracak şekilde oluşturulup oluşturulamayacakları sorusu sorulabilir. Yolsuzluk teorisi, potansiyel bir çözüm sunmaktadır. Yolsuzluğun üç faktörün etkileşiminin bir sonucu olduğuna inanılmaktadır: Teşvik, fırsat ve tutum ki bu faktörler “yolsuzluk üçgeni” olarak bilinmektedir.

Teşvik: Muhasebe temelli primler veya hisse senedi opsiyonları gibi yolsuzluğun yapılması sonucu oluşacak fayda algısının bir sonucudur.

Fırsat: Denetim eksiklikleri ve/veya yönetim haksızlıkları gibi yolsuzluğun oluşmasına izin veren şartların oluşmasına zemin hazırlayan çalışma koşullarının bir sonucudur.

Tutum: Kişinin yolsuzluğu mantıklı hale getirme arzusudur.

Yolsuzluk listelerinin bu teorinin içerisine sokulamaması, denetçilerin yolsuzluk işaretlerini daha iyi yöntemleştirmelerine olanak sağlayacaktır.

Ayrışma, Niteliklendirme ve Stratejik Nedenselleştirme: Yargılamada doğruluğu sağlamaya yönelik bir öneride, kararın parçalara ayrılması her bir parçanın bağımsız olarak değerlendirilmesi ve sonunda da bütüncül bir kararın alınması için parçaların tekrar bir araya getirilmesidir. Ayrıştırma, çeşitli nedenlerden dolayı kararların iyileştirilmesine yönelik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Araştırmalarda, karar parçalara ayrılmadığında kişilerin işaretlere yüzeysel baktığı veya gereken ağırlığı vermediğini göstermektedir. Örneğin; denetçilerin, yolsuzluğun veya hatanın risk değerlendirmelerinin çeşitli parçalara ayrılmasının gerektiği durumlarda yolsuzluğun işaretlerini incelemeye ve yolsuzluğa yönelik yöntem geliştirmeye daha fazla zaman ayırdıklarını belirtmektedir.

SAS No 99, yolsuzluk üçgenini kullanarak yolsuzluk işaretlerini sınıflandırarak, yolsuzluk değerlendirmelerinin ayrıştırılması yönünde bir adım atmaktadır. Bu tür bir sınıflandırma, denetçilerin yolsuzluk riski faktörlerine yönelik daha geniş düşünebilmelerini sağlarken, denetçilerin hassasiyetlerindeki artışın, risk değerlendirmelerinin yolsuzluk üçgeninin her bir boyutu için ayrı parçalara bölünmesi gerekliliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle, eğer denetçilerin yolsuzluk riskini yolsuzluk üçgeninin her bir parçası için ayrı olarak değerlendirmeleri gerekirse, denetçiler işaretleri daha iyi anlayabilir ve çok fazla dikkat edilmeyen işaretlerin üzerine daha fazla odaklanabilirler.

Yönetimin etik değerlerinin yüksek olduğunu algılaması, denetçinin yolsuzluk riskinin düşük olduğuna yönelik bir tutum içerisine girmesine neden olabilmektedir. Uygulayıcılar, düşük risk tutumu üzerine odaklanmanın, fırsat ve teşvik riskleri oldukça yüksek olduğunda bile denetçilerin yolsuzluk riskini hatalı bir biçimde çok düşük olarak değerlendirmelerine neden olabileceğini belirtmektedirler. Yolsuzluk üçgeninin her bir boyutu için ayrı değerlendirmeleri gerektiren ayrıştırma, muhtemelen denetçilerin verimliliğini arttırmayacaktır ama onların daha etkin olmalarına yardımcı olacaktır. Stratejik nedenselleştirmede denetçilerin daha iyi yolsuzluk riski değerlendirmesi yapabilmelerine yardımcı olabilmektedir.

Yolsuzluk İşaretlerinin Güvenilirliği: Yolsuzluk derecelerinin stratejik yapısı denetçilerin, denetçinin yolsuzluk işaretlerini manipüle edebilme kabiliyetini

değerlendirmelerini ortaya atmaktadır. Risk değerlendirme standartları, denetçilerin düşük yolsuzluk riski varsayan tüm ipuçlarını saptamalarını ve yönetimin denetçinin yolsuzluk riski algılamasını manipüle edecek yöntemleri değerlendirmelerini gerektiren birinci veya ikinci düzeyde stratejik nedenselleştirmeyi teşvik edebilmektedir. ” (Wilks ve Zimbelman , 2004: 173-184)

İKİNCİ BÖLÜM

HALKA AÇIK İŞLETMELER VE MALİ YOLSUZLUK

2.1. Halka Açık İşletme

SPK, hisse senetleri halka arz edilmiş olan veya halka arz edilmiş sayılan anonim şirketleri *halka açık anonim ortaklık* olarak tanımlamıştır.

Halka arz; Sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan halka çağrıda bulunulması, halkın bir anonim ortaklığa katılmaya veya kurucu olmaya davet edilmesi, hisse senetlerinin borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda devamlı işlem görmesidir. (www.imkb.gov.tr)

SPK'ya göre halka arz ise; halka açık anonim ortaklıkların sermaye artırımları dolayısıyla paylarının veya hisse senetlerinin satışını ifade etmektedir. Halka arz edilmiş sayılmak için ise ortak sayısı esas alınmıştır. SPK Kanunu'nun 11. maddesi, pay sahibi sayısı 250'yi aşan anonim ortaklıkların hisse senetlerinin halka arz olunmuş sayılacağını ve bu ortaklıkların halka açık anonim ortaklık hükümlerine tabi olacağını düzenlemiştir. Az sayıda ortakla kurulan bir anonim şirketin ortak sayısı, şirketin paylarının zamanla veraset yoluyla birden fazla kişiye geçmesi ya da bazı ortakların hisselerini parça parça üçüncü şahıslara satmaları sonucunda çok daha fazla kişiye dağılmış olabilir. Dolayısıyla, kendi iradesiyle hisse senetlerini halka arz eden şirketlerin yanı sıra şirketteki pay sahibi sayısının çeşitli şekilde artabileceği göz önüne alınarak pay sahibi sayısının 250'yi aşması durumunda bu şirketlerin de halka açık şirket haline geldiği kabul edilmiş ve bu şirketler de SPK kapsamına alınmıştır.

Şirketler ortak sayılarını, ortak kayıt defteri, genel kurula katılanlar cetveli, kâr payı dağıtımına dair muhasebe kayıt ve belgeleri, kuruluş ve sermaye artırımında başvuran ortaklara ilişkin kayıt ve belgelerle, ortaklığın ortaklarla ilişkilerine ait diğer işlemler sırasında belirleyebilirler. Şirketlerin halka açılması ya da halka açık şirketlerin ve halka sunulan hisse senetlerinin çoğalması aşağıdaki kaynaklardan oluşur;

a) Doğrudan doğruya halka açık şirketlerin kurulup halka hisse senedi arz etmesi:

Enflasyonun aşırı olmadığı, faiz oranlarının çok yüksek olmadığı dönemlerde, halkın tasarruf ve yatırım gücü yeterli ise bu yolla halka açılmak mümkündür.

b) Kapalı şirketlerin halka açılması iki yolla olabilir:

- Yatırım bankalarının, diğer bankaların ve devletin halka kapalı şirketlerdeki iştirak paylarını, şirket kâra geçtikten sonra halka devretmeleri,

- Kapalı şirketlerin, yeni ve büyük projeleri gerçekleştirmek amacıyla ve halka açılmak suretiyle sermaye artırımını yapmaları ve yeni payları halka arz etmeleri şeklinde olabilir.

c) Kapalı şirketleri halka açmadan, sahipleri tarafından holdingler kurulması:

Holding hisse senetlerine çekicilik kazandırmak için mevcut kârlı şirketlerin hisselerinin bir bölümünün holdinge devredilmesi, bu hisseler karşılığında holdingden yönetime hakim olacak miktarda hisse alınması; holdingin geri kalan hisselerinin halka açılması suretiyle toplanacak yeni fonlarla holdinge bağlı yeni şirketler kurulması,

d) Halka açık şirketlerin sermaye artırımları: Sermaye artırımlarında prensip olarak artırılan sermayeden yeni pay alma hakkı eski ortaklara aittir ve eski ortaklar bu haklarını eski hisseleri oranında kullanabilirler ki buna "rüçhan hakkı" denir. Rüçhan hakkı kullanıldıktan sonra satın alınmayan yeni payların tasarruf sahiplerine satılması sonucu şirketin ortak sayısı artar. (www.imkb.gov.tr)

2.2. Halka Açık İşletmelerin Denetimi

Halka açık işletmelerin denetimi tek bir başlık altında toplanabilecek bir yapıya sahip değildir. Çünkü farklı türdeki işletmeler halka açık işletme olabilir. Türkiye’de işletme denetiminin hukuki yapısı; denetlenecek işletme yönünden, denetçi ile işletme arasındaki işletme yönünden, denetimin amacı yönünden olmak üzere üç ayrı maddede incelenebilir:

- 1. Denetlenecek işletmenin hukuki yapısı yönünden bakıldığında, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (K.İ.T.) denetimi, bankaların denetimi, sigorta şirketlerinin denetimi, genel olarak ticaret şirketlerinin denetimi vb. gibi ayrımlar yapılabilir.*
- 2. Denetçi ile denetlenecek işletme arasındaki örgütsel ilişki yönünden ele alındığında konu, Türk Ticaret Kanunu (T.T.K.) hükümlerine göre ticaret şirketlerinin iç denetimi, kendi teşkilat kanunlarına göre K.İ.T.’nin iç denetimi vb. ile bunların dış denetimleri çerçevesinde açıklanabilir.*
- 3. Denetimin amacı yönünden başvurulabilecek bir ayrımla; işletmelerin vergi yasaları karşısındaki durumlarının tespitine yönelik denetimler; SPK Kanunu’na tabi kurumların SPK Mevzuatı karşısındaki durumların tespitine yönelik denetimler;*

K.İ.T.'nin kamu hukuku çerçevesinde idari ve mali denetimleri, ekonomik hayattaki işlevleri nedeniyle özel bir önem taşıyan bankaların bu sebeple tabi olduğu denetimler, işletmelerin faydalandıkları teşvikler nedeniyle ve bunlarla sınırlı olarak denetlenmeleri vb. gibi bölümlendirmelere gidilebilir. Dış kaynak tabanlı denetim, ticari işleme veya faaliyete tek bir parça olarak değil, bir bütün olarak bakmaktadır.(www.imkb.gov.tr)

Halka Açık İşletmelerin Denetimi:

a) Vergi Yasaları Açısından Denetim: İşletmelerin vergi yasaları karşısındaki durumunu tespit etmeye yönelik denetimler, hiç kuşkusuz bu denetimin temel ve en önemli aracı olan “vergi incelemesi” ile mümkündür. Vergi incelemesinin amacı, Vergi Usul Kanunu’nun (VUK) 134’ncü maddesinde “ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak, tespit etmek ve sağlamak” olarak ifade edilmektedir. VUK 137’nci maddesinde “Bu kanuna ve diğer kanunlara göre defter ve hesap tutmak, evrak ve vesikaları muhafaza ve ibraz etme mecburiyetinde olan gerçek ve tüzel kişiler vergi incelemesine tabidir.” En geniş tabanlı denetim faaliyetidir. Vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlar, VUK’nun 135’nci maddesinde sayılmıştır. Bu birimlerin, Türkiye genelinde denetim yapma yetkisine sahip merkez denetim birimleri ile bölgesel olarak vergi denetimi yapmaya yetkili yerel denetim birimleri olmak üzere 2 kategoride ele alınması mümkündür. Yerel denetim birimleri VUK’unda “ilin en büyük mal memuru, vergi denetmenleri, vergi denetmen yardımcıları, vergi dairesi müdürleri” olarak belirtilmektedir. Denetim yetkilerinin kapsamı itibarıyla asıl üzerinde durulması gereken birimlerse, merkez denetim elemanlarının oluşturduğu denetim birimleridir. Vergi incelemesi yapan merkez denetim birimlerinin başında Hesap Uzmanları Kurulu gelmektedir. Kurul’un denetim faaliyetleri, sadece vergi incelemeleri ile sınırlı olmayıp, kendi yönetmeliğinde de belirtilmiş bulunan diğer inceleme ve araştırmalarla da ilgilidir. Hesap Uzmanları ve yardımcıları dışında, Maliye Bakanlığı’nın iç denetimini (teftişini) de üstlenmiş bulunan diğer iki merkez denetim birimi elemanlarının, Maliye Müfettişleri ve Muavinleri ile Gelirler Kontrolörleri ve stajyerlerinin de vergi inceleme yetkisi bulunmaktadır.

b) Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat: TTK, genel olarak ticaret şirketlerinin denetimi konusundaki önemli hükümlere, anonim şirketlerle ilgili bölümlerde yer vermektedir.

TTK uyarınca anonim şirketlerde denetçi, en az bir ve en fazla beş adet bulunmak zorundadır. Denetçilerin şirkette pay sahibi olmaları gerekmez. Denetçi sayısı bir ya da iki ise tamamının ve daha fazla ise yarıdan bir fazlasının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı dışında, TTK, denetçilerin niteliklerine yönelik hiçbir belirleme yapmamaktadır. (TTK 347) Ancak kanunda, denetçi olmayacaklarla ilgili bazı sınırlamalar bulunmaktadır. Şirkette herhangi bir memuriyet kabul etmeleri mümkün bulunmayan denetçilerin görevi, genel olarak şirketin iş ve muamelelerini denetlemek olup, bu denetim;

- En az altı ayda bir şirket defterlerini incelemek,
- Üç aydan fazla ara vermemek kaydıyla sık sık ve ansızın şirket veznesini denetlemek,
- En az ayda bir rehin, teminat ya da saklanmak üzere emanet olarak bırakılan (şirkete ait olmayan) her nevi kıymetli evrakın mevcudiyetini kontrol etmek,

- Şirketin bütçe ve bilançosunu denetlemek gibi hususları da içermektedir. (TTK 354)

Denetçiler her yıl sonunda, şirket hesapları ve bilançosu ile dağıtılması teklif edilen kazançlara ilişkin yönetim kurulu raporları hakkındaki görüşlerini içeren bir raporu genel kurula sunarlar. Bunun dışında, görevlerini yerine getirirken öğrendikleri idari noksanlık ve yolsuzlukları ya da kanunun ve ana sözleşmeye aykırı işlemleri yönetim kurul başkanına ve önemli durumlarda genel kurula bildirmekle de yükümlüdürler. (TTK 354) Kanunda belirtilen denetçilerden ayrı olarak, şirket genel kurulu, belirli hususların denetimi için gerekirse özel denetçi seçebilir. (TTK 348)

TTK; anonim şirketler ve bunlarla ilgili hükümlere yapılan göndermeler nedeniyle de diğer sermaye şirketleri için, şirket denetçileri tarafından yapılacak denetimlere ek olarak ve dış denetim işleyişi de öngörmüş ve kanunun 274'üncü maddesinde, "Anonim şirketlerin muameleleri, bir tüzük ile tayin olunacak şekilde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ticaret müfettişleri tarafından denetlenir. Denetim, bilançonun açıklık ve doğruluk esasları çerçevesinde yapılacak incelemeyi de kapsar." hükmüne yer verilmiştir.

c) *SPK Kanunu ve İlgili Düzenlemeler*: 13.5.1992 tarih ve 21227 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır Sermaye piyasası araçları, bu araçların ihracı, halka arzı ve satışı, bunları ihraç veya halka arz edenler, bu Kanunun 40'ıncı maddesi çerçevesinde borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalar, sermaye piyasası faaliyetleri, sermaye piyasası kurumları ve SPK bu Kanun hükümlerine tabidir. Ancak halka açık olmayan anonim ortaklıkların halka arzedilmeyen hisse senedi ihraçları bu Kanun kapsamı dışındadır.

Halka Açık Anonim Ortaklık : Bu Kanunun uygulanmasında halka açık anonim ortaklık, hisse senetleri halka arzedilmiş olan veya halka arzedilmiş sayılan anonim ortaklıklardır.

Bağımsız denetim sürekli, sınırlı ve özel denetim şeklinde yapılır. (Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ Seri:X No:16 Mad.19)

1) *Sürekli denetim*, her yıl yapılan ve gerekli tüm denetim tekniklerini kapsayan denetimi ifade eder.

2) *Sınırlı denetim*, sürekli denetim yaptıran ortaklık ve sermaye piyasası kurumlarınca düzenlenmiş ara mali tabloların, sürekli bağımsız denetimi yapan bağımsız denetim kuruluşu tarafından ağırlıklı olarak bilgi toplama ve analitik inceleme teknikleri kullanılarak sürekli denetim programlarına uyumlu bir şekilde denetlenmesidir.

3) *Özel denetim*, sermaye piyasası araçlarının halka arzı için Kurul'a başvuru sırasında veya birleşme, bölünme, devir ve tasfiye durumunda bulunan ortaklıklar ile aynı durumdaki sermaye piyasası kurumlarınca düzenlenmiş mali tabloların denetlenmesidir. Özel denetimde, denetlenecek mali tabloların bağımsız denetim çalışmasının başladığı ay sonu itibariyle hazırlanmış olması esastır.

Bağımsız denetim çalışmasının başlangıç tarihinden önceki iki ay ve halka arz izni için Kurula başvuru tarihinden veya birleşme, bölünme, devir veya tasfiye kararı için ilgili genel kurul toplantı tarihinden önceki üç ay içinde yer alan bir tarih itibarıyla çıkarılmış olan mali tablolar da özel denetime konu olabilir. Ancak bu durumda, geçmiş süre faktörünün, “Bağımsız denetim süresi içinde yapılacak sayım ve envanter incelemesinden hareketle kaydi envanter tekniği ile sözkonusu mali tabloda yer alan varlık kalemlerine ulaşılamaması” gibi nedenlerle, çalışma alanını sınırlamaması ve denetçi görüşüne şart oluşturulmaması zorunludur.

Özel denetim çalışmasının bağımsız denetim sözleşmesinin imzalandığı tarihte başladığı kabul edilir.

Bu maddeye göre zorunlu bağımsız denetime tabi olacak ortaklık ve sermaye piyasası kurumlarını belirleyecek kıstaslar Kurul tarafından çıkarılacak tebliğlerle ilan edilir

d)Bağımsız Dış Denetleme ve Yeminli Mali Müşavirlik Müessesesine İlişkin Düzenlemeler: Seri: X, No: 21 sayılı Tebliğ ile ortaklıkların ve sermaye piyasası kurumlarının mali tablolarının bağımsız denetimi ile görevlendirilecek bağımsız denetim kuruluşlarının;

a) Anonim şirket şeklinde kurulmuş olması ve hisse senetlerinin nama yazılı olması,

b) Ortaklarının 4’üncü maddede sayılan nitelikleri haiz gerçek kişilerden olması (4’üncü maddenin birinci fıkrasının (d) ve (f) bentlerindeki şartlar ortakların tamamı için aranmaz.)

Madde 4 - Yönetici ve denetçilerin;

a) 3568 sayılı Kanun'a göre serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavir ünvanını almış ya da yabancı ülkelerde bağımsız denetim yetkisi sağlayan belge sahibi olmaları,

b) Müflis olmamaları ve yüz kızartıcı bir suçtan mahkum bulunmamaları,

c) Türkiye'de yerleşik olmaları (Anonim şirketlerde yönetim kurulu üyeleri için bu şart aranmaz.)

d) (Değişik: Seri: X, No: 21 sayılı Tebliğ ile) Sorumlu ortak başdenetçilerin, mesleki deneyim süresinin en az bir yılını bağımsız denetim kuruluşlarında fiilen denetçi, kıdemli denetçi veya başdenetçi unvanı ile tamamlaması,

e) (Değişik: Seri: X, No: 21 sayılı Tebliğ ile) Sermaye piyasası mevzuatı veya diğer mevzuat uyarınca bağımsız denetim yapma yetkisi iptal edilmiş olan kuruluşlarda yetki iptaline neden olan denetim faaliyetlerinde sorumluluklarının tespit edilmemiş olması,

f) Çalışan bağımsız denetim kuruluşunda tam zamanlı görev yapması, şarttır.

Denetçi yatırımcıların yukarıda (b) ve (c) bentlerinde sayılan koşullara sahip olmaları ve hukuk, iktisat, maliye, muhasebe, işletmecilik, bankacılık, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler alanlarından birinde en az 4 yıllık yüksek öğrenim görmüş olmaları zorunludur.

c) Esas sermayenin en az %51'inin sorumlu ortak başdenetçi niteliğini haiz kişilere ait olması,

d) Sadece bağımsız denetim ve mesleki alanda faaliyet göstermeleri,,

e) Donanım ve organizasyonlarının denetim işini yürütecek düzeyde bulunması,

f) Mesleki sorumluluk sigortası yaptırılması, şarttır.

Bağımsız denetleme sonucunda, yetkili denetleme kuruluşları tarafından mali tablo ve raporlara ilişkin olarak "olumlu", "olumsuz" veya "şartlı" denetleme raporları düzenlenir. "Olumlu Rapor", ortaklıkların ve yardımcı kuruluşların mali durum ve faaliyet sonuçlarının, 2499 sayılı Kanun çerçevesinde gerçeği yansıttığının tasdiki anlamındadır. "Olumsuz Rapor" ise bunun aksini ifade eder. Bir bütün olarak mali tabloların güvenilirliğini bozmayacak aksaklıkların var olması halinde "Şartlı Rapor" düzenlenir. (Yönetmelik Mad. 6)

e) BDDK açısından denetim: 31.01.2002 tarih ve 24657 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını teminen, bankaların faaliyetlerinin güven ve açıklık içinde sürdürülmesine ve kamunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesine yönelik olarak, yetkili bağımsız denetim kuruluşlarınca; 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamındaki bankaların ve özel finans kurumlarının hesap ve kayıtlarının anılan Kanunun 13 üncü maddesine göre yürürlüğe konulan hesap ve kayıt düzenine ilişkin mevzuata uygunluğunun denetlenmesine ve yapılan denetim sonucunda oluşturulan görüş çerçevesinde yayımlanacak bilanço ve kâr ve zarar cetvelleri ile konsolide mali tabloların onaylanmasına ilişkin esas ve usullerin belirlenmesidir.

Bankalarda ve özel finans kurumlarında bağımsız denetim yapma yetkisi almış kuruluşlar ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde faaliyet gösteren bankalar ve özel finans kurumları bu Yönetmelik hükümlerine tabidir.

4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 13 üncü maddesinin (4) numaralı fıkrasına göre yürürlüğe konulan düzenlemeler uyarınca konsolide mali tablolar hazırlama yükümlülüğü bulunan bankalar ve özel finans kurumlarıyla konsolidasyon kapsamında bulunan ortaklıkların hesap ve kayıt düzeni de, ana ortaklık niteliğindeki banka ve özel finans kurumlarınca hazırlanan konsolide mali tabloların denetlenmesi ve görüş

oluşturulması amacı ile sınırlı olmak üzere bu Yönetmelik hükümleri kapsamında denetlenir.

Bu Yönetmelikte açıklık bulunmayan hallerde 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ve bu Kanuna ilişkin mevzuat hükümleri ile uluslararası denetim standartları uygulanır.

Bağımsız denetim; denetlenenler ile bunlarla konsolidasyon kapsamında bulunan ortaklıkların hesap ve kayıtlarının kuruluşlarca bu Yönetmelikte düzenlenen denetim ilkelerine göre incelenmesi ve bu inceleme sonuçlarına dayanılarak hesap ve kayıtların Kanunun 13 üncü maddesine göre yürürlüğe konulan hesap ve kayıt düzenine ilişkin mevzuata uygunluğu hususunda oluşturulan görüş çerçevesinde konsolide ve konsolide olmayan mali tabloların onaylanması ve rapora bağlanmasıdır.

Bağımsız denetim, denetlenenler ile bunlarla konsolidasyon kapsamında bulunan ortaklıkların defter, kayıt ve belgeleri üzerinden ve gerektiğinde işlem yapılan üçüncü kişilerle hesap mutabakatı da sağlanarak yürütülür. Denetlenenlerin hesap ve kayıt düzeniyle ilgili birimlerinin, hesap ve kayıt düzenine ilişkin iç kontrol sisteminin etkinliği ve verimliliği de bu kapsamda değerlendirilir.

Ana ortaklığı denetleyen kuruluş tarafından konsolidasyon kapsamındaki ortaklıkların hesap ve kayıtlarının denetlenmesi işlemi, yalnızca ana ortaklığın konsolide mali tablolarının denetlenmesi ve görüş oluşturulması amacı ile sınırlıdır.

Bağımsız denetim uygulaması bu Yönetmelik hükümleri çerçevesinde aşağıda belirtilen şekillerde yapılır.

1. Yıllık denetim; denetlenenlerin yıl sonları itibarıyla düzenlenen konsolide ve konsolide olmayan mali tablolarının tam kapsamlı olarak ve gerekli tüm denetim teknikleri kullanılarak denetlenmesidir. Denetim teknikleri, denetçi tarafından, bu Yönetmelik hükümleri, bağımsız denetimi zorunlu kılan yetkili ve ilgili mercilerin talimatları, ilgili diğer mevzuat hükümleri ve denetlenen kuruluş ile imzalanan denetim sözleşmesi hükümlerine göre belirlenir.

2. Ara denetim; mali tabloların yayımlanması zorunluluğu olan ara dönemler itibarıyla düzenlenen konsolide ve konsolide olmayan ara dönem mali tabloların, sınırlı denetim ilke ve kurallarına uygun şekilde yıllık denetimi gerçekleştiren kuruluşca yıllık denetim programına uyumlu bir şekilde incelenmesidir. Ara denetim sonucunda, mali tablolar ile ilgili bir denetim görüşü bildirilmez, ancak yayımlanan mali tablolarda, mali tabloların kuruluşca sınırlı denetime tabi tutulduğu hususunun belirtilmesi şarttır.

3. Özel Denetim; vergi mevzuatı hariç olmak üzere, denetlenenlerin mali tablolarının, tabi oldukları bankacılık ve ilgili diğer mevzuat hükümleri çerçevesinde bağımsız denetim raporu düzenlenmesi zorunlu tutulan tasfiye, devir, birleşme, menkul kıymetlerin halka arzı gibi özel hallerde, ilgili mevzuat hükümleri, bu Yönetmelikte düzenlenen denetim ilkeleri ve yetkili mercilerin taleplerinde belirtilen esaslar çerçevesinde denetlenmesidir.

2.3. Halka Açık İşletmelerin Çıkar Çevrelerine Karşı Sorumlulukları

Halka açık anonim ortaklıkların çıkar çevreleri; hissedarlar, çalışanlar, yöneticiler, vergi idaresi, hissedar... diyebiliriz. Bu çıkar çevrelerine olan sorumluluklarını SPK (www.spk.gov.tr) düzenleme getirmiştir. Bunları dokuz ayrı başlıkta incelemiştir. Bunlar; temettü dağıtım yükümlülüğü, temettü avansı, özel durumların kamuya açıklanması yükümlülüğü, mali tablo ve raporların düzenlenmesi, kurul'a ve borsa'ya gönderilmesi ve ilan yükümlülüğü, bağımsız denetim yükümlülüğü, hisse senetleri kurul kaydına alınan ortaklıklar ile hisse senetleri ilk kez halka arz edilen ortaklıkların yükümlülükleri, diğer yükümlülükler başlıkları altında incelemiştir.

Halka açık anonim ortaklıkların yükümlülükleri:

2.3.1. Temettü Dağıtım Yükümlülüğü

Halka açık anonim ortaklıkların temettü dağıtım yükümlülüğü ve temettü avansı dağıtımına ilişkin esaslar 13.11.2001 tarih ve 24582 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Seri:IV, No:27 sayılı "Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Olan Halka Açık Anonim Ortaklıkların Temettü ve Temettü Avansı Dağıtımında Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ" ile düzenlenmiştir.

Hisse senetleri borsada işlem görmeyen ortaklıklarda birinci temettü oranı ve temettü dağıtımı

Ortaklıkların esas sözleşmelerinde birinci temettü oranının gösterilmesi zorunludur. Ortaklıkların birinci temettü tutarı, hesap dönemi kârından kanunlara göre ayrılması gereken yedek akçeler ile vergi, fon ve mali ödemeler ve varsa geçmiş yıl zararları düşüldükten sonra kalan dağıtılabilir kârın yüzde 20'sinden az olamaz. Hisse senetleri borsada işlem görmeyen anonim ortaklıkların birinci temettüyü nakden dağıtmaları esastır. Ancak, bu ortaklıklardan 27/12/1994 tarihli ve 22154 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Seri:IV, No:9 sayılı İhraççıların Muafiyet Şartlarına ve Kurul Kaydından Çıkarılmalarına İlişkin Esaslar Tebliğinin 3 üncü maddesinin (a) bendinde yer alan bağımsız denetim muafiyeti kapsamına girmeyenler, birinci temettüyü nakden

ve/veya hisse senedi biçiminde dağıtabilirler. Birinci temettüyü kısmen veya tamamen hisse senedi biçiminde dağıtmak isteyen ortaklıkların yerine getirmesi gerekli yükümlülükler söz konusu Tebliğ'in 4'üncü maddesinde ayrıntıları ile düzenlenmiştir. Temettünün hisse senedi olarak dağıtılması durumunda ihraç edilecek hisse senetlerinin Kurul kaydına alınması için 15.11.1998 tarih ve 23524 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Seri:I, No:26 sayılı "Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği" çerçevesinde EK/1'de verilen bilgi ve belgelerden ilgili olanları ile Kurul'a başvuru yapılması gerekmektedir.

Yatırım ortaklıklarının dağıtılabılır kâr tutarının hesaplanmasında gerçekleşmemiş sermaye kazançları (değer artışları) dikkate alınmaz. Hisse senetleri borsada işlem gören anonim ortaklıklar, genel kurullarının alacağı karara bağlı olarak temettüyü; tamamen nakden dağıtma, tamamen hisse senedi olarak dağıtma, belli oranda nakit belli oranda hisse senedi olarak dağıtarak kalanını ortaklık bünyesinde bırakma, nakit ya da hisse senedi olarak dağıtmadan ortaklık bünyesinde bırakma konusunda serbesttir. Kurul, bu ortaklıklara genel kurul gündemleri ilan edilinceye kadar, bir önceki dönemin kârından ayrılacak birinci temettüyü nakden dağıtma zorunluluğu getirebilir. Ancak, bir önceki döneme ilişkin birinci temettü dağıtımını gerçekleştirmeden sermaye artırımını yapan ve artırımını temsil eden hisse senetleri Borsada eski ve yeni olarak iki ayrı sırada işlem gören ortaklıklardan, dönem sonunda elde ettikleri kârdan temettü dağıtmak isteyenler birinci temettüyü nakden dağıtmak zorundadırlar.

Şirket yönetim kurulunun genel kurula teklif edeceği kâr payı dağıtımını yapıp yapılmamasına ve yapılacaksa kâr payı dağıtım oranına ilişkin önerisi, yeni pay alma sirkülerinin ilan edilmesinden önce, Borsa Günlük Bülteni aracılığıyla 6/7/1993 tarihli ve 21629 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri:VIII, No:20 sayılı Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği'ndeki esaslar çerçevesinde kamuya duyurulur. Şirket genel kurullarının birinci temettünün dağıtılmamasına karar vermeleri durumunda, bu tutar hesaplanıp ayrıldıktan sonra, olağanüstü yedek akçelere eklenir. Hisse senetleri Borsada işlem gören ortaklıkların, temettü ödemeleri ortakların çoğunluğunun kolaylıkla ulaşabileceği, biri ortaklık merkezi olmak üzere en az üç merkezde ve Takasbankta yapılır. Hisse senetleri Borsada işlem gören ortaklıklar temettü dağıtım işlemlerini, Takasbank tarafından beyan edilen miktar ve nominal değeri esas alarak, Takasbankın beyanını müteakip 3 iş günü içinde söz konusu ödemelere ilişkin kupon teslimini beklemezsizin sonuçlandırırılar. Takasbank söz konusu kuponları ihraççı adına saklamaya alır ve işlemi takip eden yılın sonuna kadar ihraççıya teslim eder. Takasbank beyan ile birlikte ödemelere esas teşkil edecek temettü kuponlarının belge numaralarını ihtiva eden bilgileri manyetik ortamda ihraççı ortaklıklara verir. Takasbank verdiği bu bilgilerle sorumludur.

Temettü Dağıtımında Esaslar

Hisse senetlerine ilişkin temettü, kistelyevm (Göreve gelinmediği sürece kesilen ücret tutarını ifade eder.) esası uygulanmaksızın hesap dönemi sonu itibarıyla mevcut payların tümüne, bunların ihraç ve iktisap tarihleri dikkate alınmaksızın dağıtılır. Esas

sermaye sistemindeki ortaklıklarca ihraç edilen hisse senetleri, sermaye artırımının tescil edildiği hesap dönemi itibarıyla temettüye hak kazanır. Kayıtlı sermaye sistemindeki ortaklıklarca ihraç edilen hisse senetleri, yeni pay alma hakkına ilişkin sirkülerin yayımlandığı hesap dönemi itibarıyla temettüye hak kazanır. Bu ortaklıkların nakdi sermaye artırımını nedeniyle ihraç edecekleri hisse senetlerinin satış süresi içinde hesap dönemi sona ererse, hesap döneminin son gününü takip eden tarihten başlamak üzere, hisse senetleri geçmiş hesap dönemlerine ilişkin kâr payı kuponları iptal edilerek satılır.

Temettü dağıtım zamanı

Temettü dağıtımı, ortaklıklarca hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar tamamlanmak zorundadır.

Temettü ödemesinin tamamlanması için;

a) Temettünün tamamı nakden dağıtılacaksa, temettüsünü tahsil etmek için ilgili kuponlarıyla temettü dağıtım adreslerine başvuran ortaklara nakden veya hesaben ödemenin yapılması,

b) Hisse senedi olarak dağıtılacaksa, temettünün sermayeye ilavesi nedeniyle ihraç edilecek hisse senetlerinin Kurul'ca kayda alınması ve kayıt sonrası işlemlerin tamamlanarak temettü karşılığı dağıtılacak hisse senetlerinin;

- Kayıtlı sermaye sistemindeki ortaklıklarda hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar, hisse senedi dağıtımının yapıldığı adreslere başvuran ortaklara teslim hazı hale getirilmesi,
- Esas sermaye sistemindeki ortaklıklarda ise sermaye artırımının tescilinin hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar tamamlanarak teslim hazı hale getirilmesi,

c) (a) ve (b) bendlerindeki seçeneklerin birlikte kullanılması durumunda ise, anılan bentlerde belirtilen işlemlerin ayrı ayrı ancak hesap dönemini izleyen 5 inci ayın sonuna kadar yerine getirilmesi, şarttır.

Hisse senetleri Borsada işlem gören ortaklıkların Kurul'a, temettünün sermayeye ilave edilmesi nedeni ile ihraç edilecek hisse senetlerinin kayda alınması talebiyle yapacakları başvuruların, hesap dönemini izleyen 4'üncü ayın sonuna kadar yapılması zorunludur. Temettü dağıtımına başlanılmasından sonra temettüsünü almak için temettü dağıtım adreslerine başvuran ortaklara, zaman aşımı süresi içinde başvurularını durumunda, temettü ödemesi yapılması şarttır.

Yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere, katılma, kurucu ve adi intifa senedi sahiplerine, çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara kâr payı dağıtılabilmesi ve çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara bağışta bulunulabilmesi için ortaklık esas sözleşmesinde hüküm bulunması gerekir. Halka açık anonim ortaklıkların çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara bağışta bulunmaları veya kârdan pay ayırmaları durumunda, 29/1/1989 tarihli ve 20064 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:XI, No:1 sayılı Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğde yer alan önemlilik kavramı dikkate alınarak;

a) Bu ödemelerin, Kanunun 15 inci maddesinin son fıkrası kapsamına girebilecek sonucu doğurmaması,

b) Yıl içinde yapılanlar dahil bağışların, genel kurulda ortakların bilgisine sunulması,

c) Seri:VIII, No:20 sayılı Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği çerçevesinde gerekli özel durum açıklamalarının yapılması ve Borsa Günlük Bülteninde ilan edilmesi, zorunludur.

Temettü dağıtımında imtiyaz

Temettü dağıtımında imtiyaz, dağıtılabılır kârın, birinci temettü dağıtıldıktan sonraki kısmı için tanınabilir. OYHS sahipleri diğer ortaklarla birlikte payları oranında birinci temettüyü aldıktan sonra kalan kârdan, pay başına düşen birinci temettünün, bu senetlerin imtiyazına ilişkin olarak esas sözleşmede belirtilen oranında kâr payı alırlar.

Yasa hükmü ile ayrılması gereken yedek akçeler ayrılmadıkça, esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen birinci temettü ve OYHS sahipleri için belirlenen kâr payı nakden ve/veya hisse senedi biçiminde dağıtılmadıkça; başka yedek akçe ayrılmasına, ertesi yıla kâr aktarılmasına ve temettü dağıtımında imtiyazlı pay sahiplerine, katılma, kurucu ve adi intifa senedi sahiplerine, yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere, çeşitli amaçlarla kurulmuş olan vakıflara ve bu gibi kişi ve/veya kurumlara kâr payı dağıtılmasına karar verilemez. Ayrıca kârdan ikinci temettü dağıtılması halinde OYHS'lerinin, diğer paylar gibi sermaye payları oranında eşit yararlanma hakları vardır.

İkinci tertip yedek akçenin hesaplanması

Pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kişilere dağıtılan kârın, ödenmiş veya çıkarılmış sermayenin yüzde 5’i düşüldükten sonra kalan kısmının onda biri TTK’nın 466 ncı maddesinin ikinci fıkrasının (3) numaralı bendi uyarınca ikinci tertip yedek akçe olarak ayrılır.

Birinci temettü tutarının eksik dağıtılmasında sorumluluk

Ortaklıkların birinci temettü tutarını Tebliğ’de belirtilen orana göre eksik olarak dağıtmaları durumunda, Kurul bu ortaklıklara eksik dağıtılan temettü tutarını temettü dağıtım zamanı esas alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kısa vadeli avanslar için uyguladığı faiz oranı üzerinden hesaplanacak faiz tutarı ile birlikte nakden veya olağanüstü yedek akçelerin sermayeye ilave edilmesi suretiyle hisse senedi şeklinde dağıtılması zorunluluğunu getirebilir. Eksik temettü dağıtımından zarar görenlerin, yasal koşullar olduğu takdirde, eksik temettü dağıtımından dolayı yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğu için yasal yollara başvurma hakları saklıdır.

2.3.2. Temettü Avansı

Temettü Avansı Dağıtım Kararları

Ortaklıklar, sermaye piyasası mevzuatına uygun olarak düzenlenmiş ve bağımsız sınırlı denetlemeden geçmiş 3, 6 ve 9 aylık dönemler itibarıyla hazırladıkları ara mali tablolarında yer alan kârları üzerinden nakit temettü avansı dağıtabilirler. Kurul, temettü avansı dağıtacak ortaklıkların ara mali tablolarının bağımsız özel denetlemeye tabi tutulmasını isteyebilir. Temettü avansı dağıtmak isteyen ortaklıkların esas sözleşmelerinde hüküm bulunması ve genel kurul kararıyla ilgili yıla sınırlı olmak üzere yönetim kuruluna yetki vermeleri zorunludur. Anılan genel kurul toplantısında, dağıtılacak temettü avansının, ilgili hesap dönemi sonunda yeterli kâr oluşmaması veya zarar oluşması durumlarında, bir önceki yıla ait bilançoda yer alan olağanüstü yedek akçelerden mahsup edileceği hususunun da karara bağlanması gerekmektedir. Yönetim kuruluna genel kurul tarafından temettü avansı dağıtımını için yetki verildiği takdirde, yönetim kurulu tarafından, ilgili hesap döneminde her 3 aylık dönemi izleyen 6 hafta içerisinde, temettü avansı dağıtma veya dağıtmama konusunda bir karar alınması zorunludur. Söz konusu yönetim kurulu kararı Seri:VIII, No:20 sayılı Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği kapsamında kamuya açıklanır.

Temettü avansı dağıtımına karar verilmesinde ve avansın ödenmesinde; T.T.K.’nın bilanço ve gelir tablosunun kabulüne ve kârın dağıtılmasına ilişkin hükümlerinden SPK Kanunu’nun 15 inci maddesine aykırı olanları uygulanmaz. Dağıtılacak temettü avansı tutarının hesaplanması, imtiyazlı pay sahiplerine, OYHS sahiplerine ve ortaklar dışında kârdan pay alacak kişi ve/veya kurumlara temettü avansı dağıtılamaması, ilan ve bildirim esasları, temettü avansı dağıtım zamanı ve temettü avansı ödemeleri gibi temettü avansına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler Seri:IV, No:27 sayılı Tebliğ’de yer almaktadır.

Tahsil edilmeyen kâr payı ve temettü avansı bedellerinin zaman aşımına uğraması

Ortaklar ve kâra katılan diğer kişiler tarafından tahsil edilmeyen kâr payı bedelleri ile ortaklar tarafından tahsil edilmeyen temettü avansı bedelleri, dağıtım

tarihinden itibaren beş yılda zaman aşımına uğrar. Zaman aşımına uğrayan temettü ve temettü avansı bedelleri hakkında 2308 sayılı Şirketlerin Müruru Zamana Uğrayan Kupon Tahvilat ve Hisse Senedi Bedellerinin Hazineye İntikali Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

2.3.3. Özel Durumların Kamuya Açıklanması Yükümlülüğü

Halka açık anonim ortaklıklar, Seri:VIII, No:20 “Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği” ile belirlenen özel durumların gerçekleşmesi durumunda söz konusu Tebliğ’in ekinde yer alan formata uygun olarak hazırlayacakları özel durum açıklamasını Kurul’a ve sermaye piyasası araçları bir Borsada işlem görüyorsa ilgili Borsa’ya göndermek zorundadırlar. Tebliğ’de düzenlenen özel durumlar ana başlıklar itibariyle aşağıda verilmiştir:

- Ortaklığın sermaye yapısına ve yönetim kontrolüne ilişkin değişiklikler,
- Duran varlık alımı, satımı, kiralanması, kiraya verilmesi,
- Ortaklığın faaliyetlerine ilişkin değişiklikler,
- Ortaklığın yatırımlarına ilişkin değişiklikler,
- Ortaklığın mali yapısına ilişkin değişiklikler,
- İştirakler ve iş ortaklıklarına ilişkin değişiklikler,
- İdari konulara ilişkin değişiklikler,
- Diğer değişiklikler (Hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıkların yönetim kurulu başkan ve üyeleri, genel müdür ve yardımcıları ile sermayenin yüzde 10 veya daha fazlasına sahip ortakların ortaklık hisse senedi alış veya satışlarının toplamının, sermayenin yüzde 1'ine ulaşması, şarta bağlı olayların gerçekleşmesi, bağımsız dış denetim firmasının çekilmesi veya denetleme sözleşmesinin feshedilmesi ve ortaklığın daha önce faaliyet raporu, mali tablo, mali tablo dipnotları, izahname veya başka yollarla kamuya açıkladığı bir durumda önemli bir değişikliğin ortaya çıkması gibi hususları içermektedir)
- Olağandışı fiyat ve miktar hareketleri,
- Borsalarda büyük miktarda hisse senedi satışları.

Özel Durumların Bildirim Şekli:(Sermaye Piyasası Araçları Borsada İşlem Gören Ortaklıklarca Yapılacak Açıklamanın Şekli)

Tebliğ'in 3, 4 ve 5'inci maddelerinde belirtilen özel durumların ortaya çıkması veya öğrenilmesi tarihinde en seri haberleşme vasıtasıyla Kurul'a ve ilgili Borsaya bu özel durum hakkında bir açıklamanın ulaştırılması zorunludur. Açıklama ayrıca Tebliğ ekinde yer alan forma uygun olarak, en geç durumun ortaya çıktığı günü izleyen işgünü saat 9:00'a kadar, Kurul ve ilgili borsaya ulaştırılır. İlgili Borsa, ortaklık tarafından bu madde uyarınca yapılan açıklamayı seans sırasında ve yayınlayacağı ilk bültende kamuya duyurur.

Diğer Ortaklıklarca Yapılacak Açıklamanın Şekli

İhraç ettiği sermaye piyasası araçlarından hiçbiri bir Borsa'da işlem görmeyen ortaklıklarca, bu Tebliğ'in 3 ve 5'inci maddelerinde belirtilen özel durumların ortaya çıkması veya öğrenilmesini izleyen en geç 5 gün içinde, Kurul'a ortaya çıkan veya öğrenilen bu özel durum hakkında Tebliğ ekinde yer alan forma uygun yazılı bir açıklamanın ulaştırılması zorunludur. Bu açıklamalar Kurul Haftalık Bülteni ile kamuya duyurulur.

Hisse Senetlerinde İşlem Yapanların Açıklaması

Tebliğ'in 3/H-a bendinde yer alan özel durum, Kanununun 16/A maddesinin 2'inci fıkrasına göre işlemleri yapan kişilerce, izleyen ayın ilk haftası içinde, alınan veya satılan hisse senetlerinin miktarı, fiyatı ve işlem tarihleri belirtilerek Kurul'a ve hisse senetlerinin işlem gördüğü Borsaya yazılı olarak açıklanır. Tebliğ'in 3/H-a bendinde belirtilen alış veya satış oranlarına ulaşıldığı her durumda, aylık dönemler itibarıyla, bu maddenin birinci fıkrası uyarınca açıklama yapılır. Tebliğ'in 3/A-b bendinde belirtilen özel durumların ortaya çıkması halinde, ilgili ortaklığın menkul kıymetleri bir borsada işlem görmekte ise 8'inci madde uyarınca; bunun dışında kalan ortaklıklarda 9'uncu madde uyarınca, işlem gerçekleştirenler tarafından açıklama yapılır. Sermaye Piyasası Kurulu'nun 22.4.1996 - 26.4.1996 tarih ve 1996/17 sayılı Haftalık Bülteninde yayınlanan açıklamasına göre:

Kurulumuzun Seri: VIII, No: 20 sayılı Tebliğinde belirtilen özel durumların ortaya çıkması sonucu doğuracak işlemlere veya görüşmelere başlanması durumunda;

- Görüşmelere başlanması aşamasında;
- Görüşmeler boyunca kesinleşen hususlarda her aşamada,
- Görüşmeler sonuçlandığında,

Tebliğ’de belirtilen kapsam ve nitelikte özel durum açıklamalarının yapılması gerekmektedir.

2.3.4. Mali Tablo Ve Raporların Düzenlenmesi, Kurul’a Ve Borsa’ya Gönderilmesi Ve İlan Yükümlülüğü

Seri:XI, No:1 sayılı “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”inin 48’inci maddesi ile mali tabloların Kurul ve ilgili Borsa’ya iletilmesi hususu düzenlenmiştir.

Yıllık Mali Tabloların Kurula Gönderilmesi

Hisse senetleri Borsa' da işlem görmeyen ortaklıklar, ayrıntılı bilanço ve gelir tablolarını yıllık olağan genel kurul toplantı tarihlerini izleyen 1 ay içinde Kurula göndermekle yükümlüdürler. Hisse senetleri Borsa' da işlem gören ortaklıklar, tebliğe uygun olarak hazırlayacakları ayrıntılı bilanço ve gelir tabloları ile ayrıntılı bağımsız denetim raporlarını, hesap dönemlerinin bitimini izleyen 10 hafta içinde, Kurul’a ve borsa bülteninde yayımlanmak üzere ilgili Borsa’ya göndermekle yükümlüdürler. Kurul’a ve ilgili Borsa’ya gönderilecek yıllık mali tablo ve raporların, genel kurula sunulacak mali tablo ve raporlar olduğunun belirtilmesi şarttır.

Ek Mali Tabloların Kurula Gönderilmesi

Hisse senetleri Borsa' da işlem gören ortaklıklar ile cari hesap dönemi sonu itibariyle bilanço aktif toplamı 100 milyar TL.' yi, brüt satış hasılatı 200 milyar TL.'yi ve çalışan personel sayısı 50 kişiyi aşan ortaklıklardan, bu kriterlerden en az ikisine sahip olanların, tipleri Tebliğ ekleri arasında yer alan fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kâr dağıtım tablosu, satışların maliyeti tablosu gibi ek mali tabloları düzenlemeleri ve ayrıntılı bilanço ve gelir tabloları ile birlikte Kurul' a göndermeleri şarttır. Tebliğde yer alan esaslar çerçevesinde ilan edilecek özet mali tabloların yer aldığı gazeteler de ilanlarını izleyen 6 iş günü içinde Kurula gönderilir. Seri:XI, No:1 sayılı “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ”inin 49’uncu maddesinde mali tabloların ilanı hususu düzenlenmiştir.

Mali Tabloların İlanı

Ortaklıklar, Tebliğ ekleri içinde yer alan tiplere uygun olarak hazırladıkları mali tablolarını her yıl olağan genel kurul toplantılarını izleyen 30 gün içinde Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayımlatmak zorundadır. Bu ilan zorunluluğuna ek olarak;

-Menkul kıymetleri bir borsada işlem gören işletmeler, ülke çapında dağıtımını yapılan herhangi bir gazetede ve merkezlerinin bulunduğu yerde çıkan en yüksek tirajlı iki mahalli gazeteden birinde,

-Menkul kıymetleri bir borsada işlem görmeyen ortaklıklar, biri merkezlerinin bulunduğu yerde yayımlanan en yüksek tirajlı iki mahalli gazeteden birinde olmak üzere iki mahalli gazetede, söz konusu mali tablolarını yıllık olağan genel kurul toplantılarını izleyen 30 gün içinde ilan ederler. İşletmeler mahalli gazetede ilan yükümlülüklerini ülke çapında yayın yapan gazetelerde ilan etmekle de yerine getirebilirler. Mali tabloların kamuya duyurulmasında bağımsız denetlemeden geçmemiş olan mali tabloların başlıklarında "bağımsız denetlemeden geçmemiş" ibaresine yer verilmesi şarttır. Yıllık mali tablolarını bu Tebliğin 48 inci madde hükmü uyarınca Kurul'a ve ilgili borsaya olağan genel kurulları öncesi gönderen ortaklık ve aracı kurumlar, bu tablolar ile genel kurulda kesinleşen mali tablolar arasında fark bulunması halinde, ilanlarında bu farklılıklara ilişkin gerekli açıklamaları yapmakla yükümlüdürler.

Seri:XI, No:1 sayılı "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"ın 56'ncı maddesinde denetçi raporlarının ilanı hususu düzenlenmiştir.

Denetçi Rapor Özetlerinin İlanı

İşletmeler, Tebliğin (15) no'lu ekinde yer alan "denetçi raporu özetlerini", mali tablolar için getirilmiş hükümler çerçevesinde anılan mali tablolar ile birlikte ilan etmek zorundadır. Sürekli bağımsız denetlemeye tabi ortaklıklar ise, denetçi raporu özeti yerine bağımsız denetleme raporlarının özetlerini yayımlamak zorundadırlar. Seri:XI, No:1 sayılı "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"inin 57'inci maddesinde faaliyet raporlarının Kurul'a iletilmesi hususu düzenlenmiştir.

Faaliyet Raporlarının Kurul'a Gönderilmesi

Ortaklıklar, Tebliğ'in 53'üncü maddesi ve Tebliğ ekinde yer alan açıklamalar çerçevesinde hazırladıkları faaliyet raporlarının bir örneğini olağan genel kurul toplantılarını izleyen bir ay içinde Kurul'a göndermek zorundadırlar.

İlanların Kurul'a Gönderilmesi

Mali tablolarla birlikte yayımlanan özet denetçi raporu veya bağımsız denetleme raporu özetlerinin yer aldığı gazetelerin birer örneğinin ilanı izleyen 6 işgünü içinde Kurul'a gönderilmesi gerekmektedir. Denetçi rapor özetleri yerine bağımsız denetleme rapor özetlerinin yayımlandığı durumda (Ortaklık sürekli denetlemeye tabi ise), denetçi rapor özetlerinin yıllık faaliyet raporları ile birlikte ayrıca Kurul'a gönderilmesi gerekmektedir.

Ara Mali Tablolar

Hisse senetleri Borsada işlem gören ortaklıklar, 3 aylık ara dönemleri için, Seri:XI, No:3 "Sermaye Piyasasında Ara Mali Tablolara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"de yer alan esaslara göre, bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırmalı ara bilanço ve gelir tablosu düzenlemekle yükümlüdürler. Ayrıca ortaklıkların;

- Birleşme, devir veya tasfiyeleri,

- Hesap döneminin ilk üç ayından sonraki bir süre içinde menkul kıymetlerin halka arzı için Kurul'a başvuruda bulunmaları hallerinde Tebliğ' de yer alan esaslara göre ara mali tablo düzenlemeleri zorunludur.

Ara Mali Tabloların İlanı:

Hisse senetleri Borsa'da işlem gören ortaklıklar;

Hisse senetleri Borsa'da işlem gören ortaklıkların üç aylık mali tabloları bağımsız denetime tabi olup, bağımsız denetlemeden geçmiş ayrıntılı ara bilanço ve gelir tablolarını bağımsız denetleme rapor özeti ile birlikte yayınlanmak üzere ilgili ara dönemi izleyen 6 hafta içinde(Bankalar için 8 hafta),

Bağımsız denetlemeden geçmemiş ayrıntılı ara bilanço ve gelir tablolarını ise ilgili ara dönemi izleyen 4 hafta içinde(Bankalar için 6 hafta),

Kurul'a ve borsa bülteninde yayınlanmak üzere hisse senetlerinin işlem gördüğü borsalara göndermekle yükümlüdürler. Birleşme, devir veya tasfiye durumunda düzenlenecek ara mali tablolar ve tablolara ilişkin özel bağımsız denetim raporu özetinin, ilgili genel kurul toplantısından önce pay sahiplerinin emrine hazır bulundurularak, genel kurulda okunması ve genel kurul toplantısını izleyen 30 gün içinde Kurul'a gönderilmesi gerekmektedir.

2.3.5. Bağımsız Denetim Yükümlülüğü

Seri:X, No:12 "Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik Hükümlerine Göre Sürekli ve Sınırlı Denetlemeye Tabi Ortaklık ve Kuruluşların Belirlenmesi Hakkında Tebliğ uyarınca;

- Hisse senetleri Borsa'da işlem gören anonim ortaklıklar; yıllık mali tabloları için sürekli, altışar aylık ara bilanço ve gelir tabloları için bağımsız sınırlı denetim yaptırmak zorundadırlar.

Hisse senetleri halka arz edilmiş olan ve arz edilmiş sayılan anonim ortaklıklardan,

- Kayıtlı sermaye sisteminde olan ve çıkarılmış sermayelerinin tutarı 2 milyar TL. ve daha fazla olanlar ile,

- Kayıtlı sermaye sistemi dışında olan ve ödenmiş sermayelerinin tutarı 5 milyar TL. ve daha fazla olanlar,

yıllık mali tabloları için sürekli, menkul kıymetlerinin halka arzında (Hesap döneminin ilk üç ayından sonraki dönemde Kurul'a başvurulması halinde) veya mevcut paylarının hissedarları tarafından halka arzında düzenlenecek ara mali tabloları için de bağımsız sınırlı denetime tabidirler.

2.3.6. Hisse Senetleri Kurul Kaydına Alınan Ortaklıklar İle Hisse Senetleri İlk Kez Halka Arz Edilen Ortaklıkların Yükümlülükleri

Bu yükümlülük, Seri:1, No:26 "Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar Tebliği" ile düzenlenmiştir. Bu Tebliğ'in 29. maddesine göre;

Tebliğdeki işlemler nedeniyle hisse senetleri Kurul kaydına alınan ortaklıklar;

-Sermaye artırımını veya kuruluşun tesciline ilişkin ilanının yer aldığı gazetenin bir nüshasını ilan izleyen,

-Artırım sonrası oluşan yeni ortaklık yapısına ilişkin bilgiyi satış süresinin bitiminden itibaren,

-İzahname ve sirkülerler ile ilan ve reklamların yayımlandığı gazetelerin birer nüshasını, her ilanı izleyen,

-Satış sonuçları hakkındaki bilgileri satış süresinin sona ermesinden itibaren, 6 işgünü içinde Kurula göndermekle yükümlüdürler.

Aynı Tebliğ' in 32. maddesinde Tebliğ kapsamında hisse senetleri ilk kez halka arz olunan ortaklıkların yükümlülükleri şu şekilde sıralanmıştır: Bu ortaklıklar;

-Tebliğ'in 7 no.lu ekinde yer alan ve yönetim kurulu kararına istinaden düzenlenecek olan beyannameyi, halka arza ilişkin izahnamenin ilanından itibaren 30 gün içinde, Kurul' a göndermeleri,

-Halka arz işlemlerinin tamamlanmasından sonra Kanun'a uyum sağlamak için gerekli esas sözleşme değişikliklerini yapmak üzere tadil tasarılarını hazırlayarak Kurul'a başvurmaları ve yapılacak ilk genel kurul toplantısında Kurul'ca da onaylanan değişiklikleri karara bağlamaları, gerekmektedir.

2.3.7. Diğer Yükümlülükler

Ortak Sayısının 250'yi aşması durumunda;

•Sermaye Piyasası Kanunu'nun 11'nci maddesi uyarınca Pay sahibi sayısı 250'yi aşan anonim ortaklıkların hisse senetleri halka arz olunmuş sayılır ve bu ortaklıklar, halka açık anonim ortaklık hükümlerine tabi olurlar.

Bu çerçevede ihraççılar, sermaye piyasası araçlarının herhangi bir şekilde halka satıldığını veya halka açık anonim ortaklık statüsünün kazanıldığını öğrendikleri tarihten itibaren otuz gün içinde Kurul'a bildirmek zorundadırlar. Ortaklık denetçileri, bu durumu öğrendikleri tarihte, ihraççının yönetim kuruluna ve Kurul'a bildirmekle yükümlüdürler.

2.3.8. Halka Açık Anonim Ortaklıkların Yükümlülüklerinden Muafiyet Şartları

Temettü Dağıtım Muafiyeti

(1) Seri: IV, No: 9 "İhraççıların Muafiyet Şartlarına ve Kurul Kaydından Çıkarılmalarına İlişkin Esaslar Tebliği uyarınca Kurul'ca belirlenen standartlara uygun olarak hazırlanmış, son yıllık mali tablolarına göre;

i)Aktif toplamı 2.150.000 YTL'nı aşmayan halka açık anonim ortaklıklarda, Kurul düzenlemelerine göre hesaplanan dağıtılabilir birinci temettü tutarının, ödenmiş sermayenin %10'undan daha düşük olması,

ii)Aktif toplamı 2.150.000 YTL. ve üstünde olan halka açık anonim ortaklıklarda, Kurul düzenlemelerine göre hesaplanan dağıtılabilir birinci temettü tutarının, ödenmiş sermayenin yüzde 5'inden daha düşük olması, hallerinde, ortaklığın başvurusunun Kurul'ca uygun görülmesi kaydıyla, ilgili hesap dönemleri için birinci temettü dağıtılabilmektedir. Ancak, bu hükme göre dağıtılmayan temettü, daha sonraki dönemlerde yapılacak muafiyet hesaplamalarında temettü kalemi olarak dikkate alınır.

Bağımsız Denetim ve İlan Muafiyeti

(2) Sermayelerinin yüzde 95'i veya fazlası en fazla 20 ortağa ait olan, esas sermaye sisteminde bulunan ve hisse senetleri menkul kıymetler borsasında işlem görmeyen ortaklıklar, Kurul'a başvurmaları halinde bağımsız denetim ve ilan yükümlülüklerinden muaf tutulabilirler.

(3) Seri: IV, No: 9 “İhraççıların Muafiyet Şartlarına ve Kurul Kaydından Çıkarılmalarına İlişkin Esaslar Tebliği” uyarınca Kurul’ca belirlenen standartlara uygun olarak hazırlanmış, son yıllık mali tablolarına göre aktif toplamı 2.150.000 YTL’sını aşmayan, hisse senetleri Borsa’da işlem görmeyen ve esas sermaye sisteminde bulunan halka açık anonim ortaklıklar, mali tabloları için bağımsız denetim yükümlülüğünden, talep üzerine Kurul tarafından muaf tutulurlar.

Sermaye artırımını veya mevcut payların ortaklarca halka satışı yoluyla hisse senetlerinin ilk kez halka arz olunması ve ortaklıkların devir ve birleşmesi hallerinde, bağımsız denetim yaptırma yükümlülüğünden muafiyet hükmü uygulanmaz.” (SPK,2005: 1-14)

2.4. Halka Açık İşletmelerde İç Kontrol Yapısı, İç Denetim Yapısı ve Yolsuzluğun Önlenmesi Açısından Önemi

2.4.1. Halka Açık İşletmelerde İç Kontrol Yapısı

“Hileler kötü niyet sahibi zekaların mahsulü olduğuna göre, dürüst insanların bunlara kurban gitmemesi için bu hilelerden ne şekilde korunmaları lazım geldiğini bilmek istemeleri kadar tabii bir şey olamaz. Hileleri tamamen önlemek mümkün değildir. Hileyi kontrol altına alabilmenin en iyi yolu, bu fiili işleme olanağını, buna niyetli insanların ulaşamayacağı bir yere çıkarmaktır.” (Demirci, 1998: 27)

Hileleri önlemek için öncelikle hileyi başlamadan kesmek gerektiğinin en ucuz yöntem olduğunu hepimiz biliyoruz. Ancak hileyi başlamadan kesmek için yapmamız gerekenleri de bilmeliyiz. Bunların başında hilenin doğmasına fırsat sağlayan unsurlar gelmektedir. Bir İşletmede Hilenin Doğmasını Sağlayan Fırsat Unsurları’nı şöyle özetleyebiliriz:

- İşletmede hileli hareketleri önleyecek veya ortaya çıkartabilecek kontrol yapısının zayıf olması,
- Zayıf ahlak politikaları,
- Üçüncü kişilerle veya ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,

- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
  - Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
  - İşletmede çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,
  - Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,
  - Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması.
- Bir işletmede hileyi önlemeye ve ortaya çıkartmaya yönelik unsurların içinde çok sağlam bir iç kontrol yapısının oluşturulması yatmaktadır. (Pamukçu, 2000: 8-9)

Burada dikkat edeceğimiz önemli nokta şudur ki; eğer hileyi önlemek için sağlam bir iç kontrol yapısı gerekiyorsa, biz iç kontrolün ne işe yaradığını, nasıl uygulandığını biliyor muyuz? *Uluslararası Muhasebe Uzmanları Federasyonu* tarafından yapılan tanıma göre, iç kontrol sistemi;

— İşletmenin varlıklarını korumak,

— Yolsuzlukları ve yanlışları önlemek ve bulmak,

— Muhasebe kayıtlarının doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak,

— Finansal bilgilerin zamanında hazırlanmasını sağlamak,

— İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına uygunluğunu sağlamak amaçlarına ulaşmak için işletme faaliyetlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamada yardımcı olan, yönetim tarafından kabul edilmiş tüm usul ve yöntemler ile örgüt planından oluşur.

Uysal (2001:2-3) ise iç kontrol sistemini şöyle tanımlamaktadır: Örgütün amaçlarına ulaşmasında istenmeyen hata, hile, risk ve belirsizliklerin minimize edilmesi, işletme varlıklarının korunmasını ve muhasebe bilgilerinin güvenilirliğinin artırılmasıyla finansal tabloların doğruluğunun sağlanması için düzenlenen, personel ve

işletme amaçlarını bütünleştiren yönetimce belirlenen kontrol usul ve yöntemleri olarak tanımlayabiliriz.

İç Kontrol Sisteminin Amaçları:

- 1) İşletmenin Varlıklarını Korumak;
- 2) Bilgilerin Doğruluk ve Güvenilirliğini Sağlamak;
- 3) Faaliyetlerin Politikalara ve Yasalara Uygunluğunu Sağlamak;
- 4) Kaynakların Ekonomik ve Verimli Kullanımını Sağlamak;
- 5) Belirlenmiş Amaçlara ve Hedeflere Ulaşılmasını Sağlamak. (Uysal, 2001: 6-12)

İç Kontrol Sistemini Oluşturan Unsurlar:

- 1) Örgüt Yapısı
- 2) Muhasebe Organizasyonu
- 3) Yeterli Sayıda ve Kalitede Eleman
- 4) İç Denetim Fonksiyonlarının Gerçekleştirilmesi
- 5) İç Kontrol Sistemin İlişkin Kontrol Usul ve Yöntemlerinin Geliştirilmesi (Uysal, 2001: 20-45)

Tüm bu açıklamalar iç kontrolün işletmedeki yerini ve temel görevinin gösterirken varlıkların korunması, bilgilerin doğruluğunun sağlanması görevlerinin yanında dikkati çekenin yolsuzlukların önlenmesi görevinin de olduğudur. Bu da bize iç kontrolün işletmelerdeki yolsuzluğun önlenmesindeki tam olarak rolünün tespitini belirlemeye yönlendirmektedir.

İç Kontrol Prosedürleri ve Yolsuzluğun Önlenmesi Açısından Önemine İlişkin Örnekler:

İç kontrol prosedürleri: Nakit Hareketleri, Menkul Kıymetler, Alacaklar, Stoklar, Sabit Kıymetler, Yabancı Kaynaklar ve Öz Kaynaklar olmak üzere 7 bölümde incelenebilir.

a. Nakit Hareketleri: Nakit, tüm varlık kalemleri içinde en likit olanıdır. Bu nedenle de yolsuzluk yapmak isteyenler için en uygun kalemdir. Gerek nakit hareketleri ve gerekse ödemelere ilişkin iç kontrol sistemleri, paranın tahsili ve kayıtlara alınması yahut ödenmesi ve kayıtlara alınması noktasında ortaya çıkabilecek her türlü hata ve hileye karşı belirlenecek iç kontrol prosedürleri ortaya çıkacak hata ve hileleri en aza indirecektir. Nakit hareketlerinin ödemeler ve tahsilatlar olarak iki ayrı başlık altında ele alınabilirken her ikisi için de etkin bir iç kontrolün temel koşulu iyi bir örgüt yapısına sahip olunmasıdır. Örgüt içindeki her bölümün görev ve sorumluluğu açıkça tanımlanmalıdır. Bir bölüm diğer bir bölümün faaliyetlerine karışmamalıdır.

b. Menkul Kıymetler: Hazır değerler olarak bilinen kasa, banka ve çeklerden sonra likiditesi en yüksek değerler olarak kabul edilir. Gerçekte menkul kıymetlerin nakde çevrilmesi diğer işletme varlıklarına göre hem çok daha hızlı ve hem de daha az masrafsızdır. Bu itibarla menkul kıymetler üzerinde hileli işlemlerin olmasının da büyük ihtimal dahilinde olduğu unutulmamalıdır. Menkul kıymetlerin alınmasının yetkili kişiler tarafından yapılması gereklidir. Aksi takdirde işletme zarara sokulabileceği gibi bunların hileli işlemlere dayalı olarak gerçekleştirilmesi de mümkün olabilir. Menkul kıymet satışında da aynı prosedür uygulanmalıdır. Menkul kıymetler muhafaza edilirken de envanter çıkartılmalı ve her alım satımda gerekli güncelleme yapılmalıdır.

c. Alacaklar: Belirli bir vade sonunda da olsa parasal işlemlerle ilgili olması nedeniyle hileli işlemlere müsait hesaplar arasında kabul edilir. Alacaklara ilişkin olarak uygulanacak kontrol prosedürleri bir taraftan satışlarla da ilgili olduğu için iki kontrol prosedürleri koordineli olarak uygulanmalıdır. Kredili satışlar ile ilgili faaliyetler ve sorumluluklar örgüt içinde uygun bölümler arasında paylaşılmalıdır. Her bölüm kendi faaliyetinden sorumlu olmalı, diğer bölümlerin faaliyetlerine müdahale edememelidir.

d. Stoklar: Üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda tüketilecek ilk madde ve malzemeleri, üretim aşamasında bulunan yarı mamulleri, işletmenin satmak üzere ürettiği mamulleri, satılmak üzere elde edilmiş ticari malları, stok kalemlerinin hiç birinin kapsamına girmeyen yan ürün, artık ve hurda gibi kalemlerden oluşan diğer stokları içerir. İşletmelerdeki örgütsel yapı stokların onaylanıp satın alınması, stok hareketlerinin muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ve stokların fiziki olarak korunması sorumluluklarının birbirinden ayrılmasına olanak tanımalıdır.

e. Sabit Kıymetler: Maddi duran varlıklara ilişkin etkin bir iç kontrol sistemi tasarlanırken onaylama, muhasebe kayıtlarına geçirme ve koruma ile ilgili sorumlulukların birbirinden ayrılmış olmalarına dikkat edilmelidir.

f. Yabancı Kaynaklar: İşletmenin varlıklarını karşıladığı öz kaynaklar haricindeki kaynaklarından oluşmaktadır. Bu itibarla yabancı kaynaklar da iç kontrol sistemi açısından varlık kalemleri kadar önemlidir. Yabancı kaynaklara ilişkin iç kontrol sistemi sistematik olarak borç doğuran işlemler, borcun izlenmesi ve borcu ortadan kaldıran işlemler olarak ele alınabilir. Borç doğuran işlemler; genellikle beraberinde varlık artışı da getirirler. Bu itibarla borç

doğuran işlemler üzerinde hata ve hilelerin yapılması mümkündür. Yabancı kaynaklarda artış sonucunu doğuracak tüm işlemler yetkili kişi ya da kurulların onayından geçmeli ve hukuken geçerli bir belgeye dayandırılmalıdır. Bu amaçla yabancı kaynaklarda artış sonucunu doğuracak işlemleri yapmaya yetkili kişi yahut kurullar önceden tüm yetki ve sorumluluk sınırları ile birlikte belirlenmelidir. Borcun izleme aşamasında ise; öncelikle etkin bir izleme yapılması önem arz etmektedir. Etkin şekilde izlenmemesi, işletmeyi önemli risklerle karşı karşıya getirebilir. Buna ilişkin prosedürler önceden belirlenmeli, personelin gerek teknik bilgi ve gerekse mesleki disiplin açısından buna hazır olması sağlanmalıdır.

g. Öz Kaynaklar: Öz kaynaklar üzerinde ferdi hata ve hileler diğer bilanço kalemlerine göre daha zayıf olmakla birlikte özellikle sermaye yapısına ilişkin hesaplar ve yedeklere ilişkin hesaplar dikkatle ele alınmalıdır. Küçük işletmelerde fazla bir sorunla karşılaşılmazken, daha büyük işletmelerde hisse senedi ihracı, hisse senetlerinin el değiştirmesi, hisse senetlerine ilişkin sertifikalar, iptal edilen sertifika ve senetler ve bunlara ilişkin işlemler üzerinde durulmalıdır. Yedeklere ilişkin yasal düzenlemelerde yer alan, ana sözleşmede yer alan ve yönetim kurulu kararlarında yer alan hususlara uyulup uyulmadığı önem arz eder. (Uysal, 2001: 48-82)

2.4.2. Halka Açık İşletmelerde İç Denetim Yapısı

İç Denetim; yönetime hizmet etmek amacıyla bir örgütteki muhasebe, mali ve diğer faaliyetleri gözden geçirmek için yapılan bağımsız bir değerlendirme faaliyetidir. Diğer kontrollerin etkinliğini ölçen ve değerlendiren yönetsel bir kontroldür. İç denetimin amacı ise; üst yöneticilerin ve yönetim kurulunun sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Bu nedenle iç denetim, örgütü iç kontrol sisteminin yeterliliği ve etkinliğinin değerlendirilmesi ve incelenmesi yanında sorumlulukların da yerine getirilmesindeki başarı düzeyini inceler ve değerlendirir. (Yeni, 1998: 9-10) İşletmelerdeki İç Denetimin Görevleri:

- a) Kuruluş Devresinde Yolsuzlukların Araştırılması,
- b) Bilançonun ve Bütçenin Kontrolü,
- c) Defterlerin Kontrolü,
- d) Şirket Veznesinin Teftişi,
- e) Şirket Kasasındaki Kıymetli Evrakın Kontrolü,
- f) Genel Kurul Toplantı Prosedürünün Denetlenmesi,
- g) Yönetim Kurulu İşlerine Nezaret Edilmesi,

- h) Şikayetlerin İncelenmesi,
- i) Noksanlık, Yolsuzluk, Aykırılıkların İhbarı,
- j) Tasfiye Memurlarına Nezaret Edilmesi. (Kınay, 2002: 60-76)

Burada dikkat etmemiz gereken iç kontrol gibi iç denetim faaliyeti de yolsuzluklarla savaşılan bir birimdir. Bu sebeple hem iç denetim hem de iç kontrol işletmelerde bizim için çok büyük önem arz etmektedir ve çok ciddi şekilde bu birimleri faal tutmamız gerekmektedir. İşletmelerde iki türlü iç denetim yapılır:

a. Muhasebe Denetimi: Muhasebe prosedürleri ile ilgilidir. Varlıkların korunması ve finansal kayıtların güvenilirliğini kapsar. Muhasebe kontrolü, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanmasını, kıymet hareketi yaratan işlemlerin yönetim kurulunun vermiş olduğu yetkiler doğrultusunda yapılmasını sağlar. (Yeni, 1998: 11-12) Muhasebe denetiminin amaçları, işletmenin muhasebesi hakkında bir kanaate ulaşmaktır. Dolayısıyla, işletmenin muhasebe işlemleri sonucunda ortaya konulan tablolar, beyanlar vb. gibi konularında doğruluğu araştırılmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında muhasebe denetiminin amaçlarını; güvenilir bilgi sağlamak, olası hata ve hileleri ortaya çıkarmak, olası hata ve hileleri önlemek, yönetime önerilerde bulunmak şeklinde sayabiliriz. (Kaymak, 1996: 1)

İç Denetçilerin Varlıkların Korunması Denetiminde Karşılaştığı Hile Çeşitleri:

- Para dışındaki mal hırsızlığı,
- Para tahsilatlarını hesaplara geçirmemek yoluyla oluşan para hırsızlığı,
- Satışlardan elde edilen para hırsızlığı, satış hasılatını bir kasa defterine geçirmemek ya da bir satış faturasına işlememek,
- Bir müşterinin satış iskontolarını fazla göstermek,
- Bir müşteriden tahsilat yapıldığı zaman Kasa Hesabı dışındaki bir hesabı borçlandırmak,
- Sağlam alacakları tahsil edilemez diye silmek ve müşteriden yapılan tahsilatı kayda geçirmemek,
- Hileli ödemeler yapmak suretiyle para çalmak,

- Küçük kasa ya da diğer kasa fonlarından para hırsızlığı,
- Çeklerde sahtecilik, onları tahsil etmek ve banka tarafından iade edildiklerinde yok etmek,
- Banka tarafından iade edilen ödenmiş çeklerin toplamını yükseltmek,
- Ödeme fişi üzerindeki tarihi değiştirerek onu yine ödemeye sunmak,
- Hatalı giderler ve satın almalar için sahte belgeler hazırlamak, ana giriş defterlerinde sahte kayıtlar yapmak, sahte ödemeler için çekler düzenlemek,
- Satın alma iskontolarını düşük göstermek,
- Satın alınan mallarla ilgili iade ve indirimleri yapmamak, böylece net alımları olduğundan fazla göstermek. (Güleç, 2000: 23-24)

b. Faaliyet Denetimi: İşletme faaliyetlerinin etkinliğini ve yönetim politikalarına bağlılığı arttırmak amaçları ile sıkı ilişkisi olan, fakat finansal kayıtlar ve raporlarla dolaylı ilgisi bulunan tüm yöntem ve prosedürler ile organizasyon planını kapsar. Karar almada bilgilerin güvenilirliği ve zamanında sağlanması çok önemlidir. Mamul fiyatlandırılması, satış politikaları, satın alma veya kiralama kararları alınırken bu karara temel oluşturacak bilgilerin güvenilir ve doğru olmasının yanı sıra zamanında da elde edilmesi gereklidir. Verimliliğin artırılması; her alanda önemli bir amaçtır. İşgücü verimliliğinin artırılması, kaynakların verimli kullanılması, üretimdeki firelerin azaltılması gibi faaliyetleri içerir. Varlıkların korunması; hem demirbaşlar, taşıtlar gibi varlıkların çalınma, kaybolma ve yıpranmalara karşı korunmasını hem de bilgisayar sistemindeki kayıtların korunmasını kapsar. Belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ulaşılmasını sağlar; şirketin amaç ve politikalarına uyumunu ve belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşılmasını sağlar. (Yeni, 1998: 12-13) Şirket yolsuzluklarında en büyük paydayı içsel denetimlerin eksikliği oluşturmaktadır. Tüm yolsuzluğu önleme programlarının ortak amacı, yolsuzluğun oluşmadan önlenmesidir. Bu amaçla izlenebilecek politikalar başlıklar halinde aşağıda özetlenmektedir:

- *Olumlu Bir Ortam Yaratılması:* Zayıf bir çalışma ve iş ortamı, yolsuzluğun ortaya çıkmasına yönelik bir motivasyon aracı gibidir. Bu nedenle şirket yönetiminin çalışanlarının sorunlarıyla sürekli olarak ilgilenmeleri ve onlara destek olmaları gerekmektedir.

- *Uygun Çalışanların İşe Alınması ve Kalıcı Olmalarının Sağlanması:* Önceki çalışma hayatlarındaki performanslarıyla birlikte işe alınacak kişilerin adli geçmişleri, kredi kartı kullanımı geçmişleri, eğitim seviyelerinin durumu gibi kriterler de göz önüne alınmalıdır.

- *Çalışanların Eğitimi:* Özellikle etik davranışlar konusunda çalışanların bilgilendirilmesi son derece önemlidir. Bununla birlikte örgütün misyonu, değerleri, yolsuzluk türleri, etik olmayan

ve usulsüz davranışlara yönelik olarak gerekli yerleri haberdar etmeleri, yasal prosedürler de gerekli eğitim programlarının içerisinde yer almalıdır.

- *Hakkaniyet ve Dengeli Disiplin:* Çalışanların, uygunsuz davranışlara sıfır tolerans gösterildiğini bilmeleri gerekmektedir. İşyerindeki disiplin adil, doğru ve tüm çalışanların pozisyonuna uygun düzeyde olmalıdır.

- *Yolsuzluk Risklerinin Saptanması ve Ölçülmesi:* Yolsuzluk riski ülkeden ülkeye ve endüstriden endüstriye değişmektedir. Uluslararası şeffaflık örgütü tüm dünyada yolsuzluk ve rüşvete karşı mücadele eden bir sivil toplum örgütüdür. Bu örgüt her yıl rüşvetin en fazla ve yolsuzluk riskinin en fazla olduğu 133 ülkeyi sıralamaktadır.

- *Olay Yönetimi ve Teknoloji Araçları:* Yolsuzlukların saptanmasına yönelik olarak gerekli bilgisayar yazılımlarının kullanılması, teknoloji firmalarıyla daha yeni ve kapsamlı yazılımlar geliştirmek üzere işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

- *İç Denetçiler*

- *Bağımsız Dış Denetçiler*

- *Uzman Yolsuzluk Soruşturmacıları*

- *Karşılıklı İşbirliği ve Grup Çalışmaları* (Biegelman, 2004: 23-46)

SAS 99 nedeni ile şirketler, denetçiler ve denetim standartlarını oluşturanlar, içsel denetim değerlendirmeleri ile daha yakından ilgilenmektedirler. Finansal Durum Denetimi İçerisinde Yolsuzluğun Önemi ve 2002 SOX, SAS 78'in profesyonel standartları altında bir sisteme bağlanan ve COSO'nun içerisine aldığı birbiriyle karşılıklı bağımlı içsel denetim parçalarının, istenen sonucu verebilme yeteneğini onaylayan veya reddeden nispeten daha az gerçeklere dayalı verilerdir. Bu tür verinin açıklanmasına yönelik olarak, yazarlar, SAS 78'i çerçeve olarak içsel denetim zayıflıklarının bir analizini derlemiştir ve bu çalışmada Rhode Island'daki 32 devlet kuruluşu ile iletişim kurmuşlardır. SAS yasalarında iç denetim unsurlarına da yer verilmiştir. (Geiger, Cooper ve Boyle, 2004:28) Bununla ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1. SAS 78 İçsel Denetim

SAS 78 İÇSEL DENETİM UNSURLARI	
Denetim Ortamı	Dürüstlük ve Etik Değerler Bağlılık ve yetenek Yönetim kurulu veya denetim komitesi ortaklığı Yönetim felsefesi ve yönetme tarzı Örgütsel yapı Çalışma Otoritesi ve sorumluluk İnsan kaynakları, politikaları ve uygulamaları
Risk Değerinin	Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak sunulmuş bilançoların hazırlanmasına bağlı olarak risklerin belirlenmesi, analiz edilmesi ve hesaplanması yöntemi
Denetim Faaliyetleri	Performans Değerlendirmeleri Bilgi İşleme Fiziksel Denetimler Görevlerin ayrıştırılması
Bilgi ve İletişim	Bilgi Sistemi: Geçerli tüm ticari işlemlerin tanımlanması ve kayıt edilmesi Uygun sınıflandırmaya izin vermeye yetecek kadar ayrıntılı olarak ticari işlemlerin tanımlanması Ticari işlemlerin doğru değerlendirildiğini garanti edecek ölçüm değeri Ticari işlemin doğru zaman döneminin belirlenmesi Finansal bilginin doğru olarak sunulması ve açıklanması İletişim: Finansal raporlama üzerindeki içsel denetim ile ilgili bireysel rollerin ve Sorumlulukların anlaşılmasının sağlanması
İzleme	Denetimlerin tasarlanmasının ve yürütülmesinin tam zamanında değerlendirilerek uygun ve gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi

(Geiger, Cooper ve Boyle, 2004: 28)

İç kontrol ile iç denetimin günlük konuşma dilinde genelde hatalı olarak aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. İç denetim, bir şekilde iç kontrol sisteminin esas amaçlarına ulaşmış ve ulaşmadığı hususunda işletme yöneticilerine bilgi sağlayarak, işletme yöneticilerinin doğru karar almalarına ve iç kontrol sisteminin iyileştirilmesine katkıda bulunur. Bununla birlikte, iç denetim, işletmedeki iç kontrol sisteminin gözden kaçırdığı hata, hile ve usulsüzlüklerin tespit edilmesinde ve önlenmesinde çok etkin olan bir araçtır. İç kontrol sistemi ile iç denetim arasındaki diğer önemli fark ise işleyişleri ile ilgilidir. İç kontrol fonksiyonu işletme faaliyetleri ile birlikte kesintisiz bir süreç olarak işlemesine karşın, iç denetim fonksiyonu ise işletme faaliyetleri gerçekleştiği zaman görev yapmaya başlar ve ancak olayları gerçekleştiği zaman değerlendirilir. Bu

ayrılar dikkate alındığında, iç kontrol sisteminin çok daha geniş bir anlam içerdiğini ve iç denetimin de bir ölçüde işletmedeki iç kontrol sistemini değerleyen bir kontrol unsuru olduğunu söyleyebiliriz. (Uysal, 2001: 47) İç denetim fonksiyonu, bağımsız dış denetçiye, iç denetim yöntemleri ile iç kontrol sistemini beğenmesini ve iç kontrol sistemine daha fazla güven duymasını sağlamaya yardımcı olur. (Güleç, 2000: 58)

2.5. Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluğu Önleme Çalışmaları

Uluslararası bazda birkaç yolsuzluk örneği aşağıda sunulmuştur:

ÖRNEK OLAY 1- WORLD COM 2001'DE KAPALI KAPILAR ARDINDA

World Com Önemli Bir Şirkettir: John Sidgmore, WorldCom'un tepe yöneticisi, şirketinin başarılarını ABD Temsilciler Meclisi'nin Mali Hizmetler Komitesi'ne şu şekilde örnektir: "Amerika'nın telekomünikasyon altyapısında hayati bir öneme sahibiz."

- WorldCom, çok büyük varlıkları ile birlikte güçlü ve yenilikçi bir şirkettir. Yıllık geliri 30milyar\$'ın üzerindedir, son işten çıkartmalardan sonra bile çalışan sayısı 60.000'den fazladır.
- WorldCom'un 20milyondan fazla müşterisi vardır. Hane halkı açısından, sadece MCI telefon hizmeti her hafta sonu tek başına 70milyon telefon konuşması sağlamaktadır. On binlerce işyeri kritik görev uygulamalarına destek amacıyla WorldCom'un hizmetlerine güvenmektedir.
- WorldCom dünyadaki en büyük internet taşıyıcısıdır. İnternet uygulamaları altı kıtada 100 ülkeye hizmet vermektedir.
- WorldCom, ABD hükümetinin önemli uygulamalarına yönelik olarak network hizmetleri sağlamaktadır. Bu uygulamalar arasında Sosyal Güvenlik hizmetinden faydalanan 80milyon kişiye müşteri hizmetleri sağlanması, Federal Havacılık Yönetimi'ne yönelik hava trafik kontrolü uygulamaları, Savunma Birimi'ne yönelik ağ yönetimi ve Birleşik Devletler Posta Hizmetleri için veri şebekesi hizmetleri sayılabilmektedir. Bunlara ek olarak WorldCom, ulusal güvenlik ile ilgilenen kuruluşlar gibi hukuki yaptırım ve ulusal güvenlik kurumlarına destek olmaktadır.

WorldCom'da Muhasebe Görevleri: WorldCom'da şirketin muhasebe görevleri Clinton, Missisipi'deki WorldCom merkezindeki CFO (baş mali işler yöneticisi) Scott Sullivan tarafından yönetilmektedir. İç Denetim Başkan Yardımcısı Cynthia Cooper,

Denetleyici David Myers ve diğerleri O'nun direktifleri altında çalışmaktadırlar. Buford Yates Jr., Genel Muhasebe Müdürü olarak Myers'e bağlı çalışmaktadır. O'nu bilgilendirenler Troy Normand, Betty Vinson ve Mark Abide'dir.

İç Denetim: Bernie Ebbers (CEO), alt kademelerdeki çalışanların şirkete eklediği katma değerle çok ilgilenmektedir. Bunun sonunda, WorldCom'daki iç denetim işlevinin, faydasının ölçülebilir olduğu operasyonel denetimler üzerinde odaklanması haklı çıkarılabilmektedir. Şirketin operasyonel ve mali iç denetimlerini idare etme işlevini yerini getirirken, dış denetçilerin maliyet tasarrufları alanındaki çalışmalarıyla aynı zamana rastlamamak için mali denetimlerden kaçınmışlardır. Resmi olarak, içsel denetim çifte raporlandırıcı bir göreve sahiptir. İçsel denetim, her yıl, yıl içerisinde planlanan ve bitirilen projelerle birlikte mevcut yıl için planlanan denetim projelerinin tartışılması ve onaylanması için WorldCom yönetim kurulu denetim komitesi'ne sunmaktadır. Yılın geri kalanında raporlar, çalışmaları yürüten ve denetleyen, primleri maaş artışlarını, promosyonları, hisse senedi opsiyonlarını vb... onaylayan Scott Sullivan'a sunulurdu.

Arthur Andersen'in 2001 yılı denetimi: Andersen, hazırladığı kapsamlı raporda WorldCom'un "maksimum risk" altında olduğunu ifade etmiştir. Andersen, hazırladığı denetim dökümanlarını WorldCom'un "yatırımlarla ilgili olarak GAAP'yi yerinde kullanmadığına" dikkati çekmişlerdir. Bağımsız denetçi de WorldCom yönetiminin geçmişte saldırgan muhasebe pozisyonları aldığını vurgulamıştır. (Zekany, Braun, Warder, 2001: 101-117)

ÖRNEK OLAY 2- MALİ TABLO HİLELERİNE DOĞRU SÜT YATIRIMCILARI

Avrupa'nın en büyük süt üreticisi Parmalat Finanziaria, her zaman uzun, karmaşık ve zor anlaşılır mali tablolar yayınlamıştır. Şirket, 7milyar Euro yıllık gelir yaratılmasına rağmen, aynı anda sadece 3milyar Euro piyasa geliri yaratabilmiştir. SEC'in İtalya'daki eşdeğeri, resmi bir soruşturma ile mevcut varlıkları sınıflandırmış ve borcu 4milyar Euro olarak belirlemiştir. Bank of America'daki 3,9milyar Euro'luk Parmalat hesabı'nın hayali olduğu ortaya çıkınca, Parmalat hızlı bir çöküşün içerisine girmiştir. İtalyan savcılar, şirketle ilişkili insanların sayısına ve büyük zararlarla karşı karşıya kalan kreditoörlere karşı iddianameyi araştırmaya yönelmişlerdir.

Parmalat soruşturmasında incelenen şirketler şunlardır: - Parmalat de Mexico, - Parmalat Netherlands BV, - Parmalat Participacoes do Brasil LTDA, - Parmalat de Venezuela CA, - Wishaw Trading, - Parmalat Capital Finance Limited, - Bonlat Financing Corporation, - Parmalat Soparfi SA, - Eurofood IFSC Limited, boyutları ve geldiği yerle ilgili bilgi vermektedir. (Rose, 2004: 29-53)

2.5.1. Mali Yolsuzluğun Olumsuz Etkileri

İşletmelerin ekonomik etkenler sonucu, bireysel işletmeler niteliğini yitirip ortaklıklar, holdingler türünde işletmeler tipine yönelmesi ve işletme yönetiminde profesyonel yöneticilerin yer alması, toplumdaki çeşitli grupların çıkarları nedeni ile bu tür işletmelerin yönetimi ve mali durumları ile yakından ilgilenmelerini zorunlu kılmaktadır. İşletme yönetimi karşısında yer alan gruplar (işletme ortakları, işletme personeli, kredi kuruluşları, işletmenin sosyal çevresi, kamu kuruluşları vb.) rasyonel kararlara varabilmek için, finansal tabloları temel bilgi kaynakları olarak görmek isterler. İşletme ile ilgilenen grupların işletme ile ilgili rasyonel karar almada kullandıkları finansal tablolarda herhangi bir hata ve hile olması durumunda finansal bilgi kullanıcılarının bu durumdan olumsuz olarak etkilenmesi söz konusu olacaktır. (Pamukçu, 2000: 97)

Yukarıda bahsedilen bu olumsuz etki çıkar çevreleri açısından daha ayrıntılı değerlendirdiğimizde aslında toplumdaki herkes etkilediğini gözlemleyebiliyoruz. Toplumsal barışın etkilenmesi başlı başına yolsuzluğun aslında ciddi bir tehlike arz ettiği ortaya koymaktadır.

1.Toplumsal Barış Üzerine Olumsuz Etkileri: Kuralsızlığın kurumlaştığı, toplumlarda belirsizlik artar, birlikte yaşamının asgari koşulları ortadan kalkar ve huzursuzluklar başlar. Herkes karşı karşıya olduğu yasaların ne olduğunu ve bu yasalardan hangisine uyulması gerektiğini bilmez olur. Çünkü yasalar vardır ve bu yasalara uyanların bir kısmı zararlı çıkmakta iken, diğer bir kısmı yasalara uymamanın yararlarını görebilmektedir. Yasalara uymamak yaptırımsız kaldığı gibi, kuralsızlık hoş görülebilir bir toplumsal olgu haline alır. Bu süreç, önceleri yasalara uyanları da zamanla kuralsız davranma noktasına getirir ve diğer bireylerin haklarına tecavüz edilmesinin sıradanlaştığı bir toplumsal bozulma yaşanır. Toplumda sistemin dışına çıkmaya çalışan ya da yeni sistem arayışına giren ve son derece huzursuz insanlar üremeye başlar.

2.Genel Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkileri: İşletmelerde yapılan hata ve hileler sonucunda vergiler elde edilen gerçek gelir üzerinden ödenmemekte, dolayısıyla devletin en önemli gelir kaynağı vergiler doğru ve tam olarak alınmamaktadır. Bu nedenle Devlet, artan kamu harcamalarını karşılamak üzere borçlanma yoluna gitmektedir.

3.Devlet Yönetimi Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Muhasebe hata ve hileleri, devlet yönetimini de zorlaştırır. Çünkü işletmelerin muhasebesinde yapılacak hileler iyi bir devlet yönetimi için gerekli ve yönetim sürecinin vazgeçilmez unsuru olan istatistiksel bilgilerin sağlıklı ve eksik olmasına neden olacak, bundan dolayı da sorunların saptanması, planlama, uygulama ve denetleme aşamalarında önemli aksaklıklara yol açabilecektir.

4.Hata ve Hile Yapmayanlar Üzerinde Olumsuz Etkileri: Bütün yasal yükümlülüklerini, ilgili yasalar çerçevesinde yerine getiren işletmeler, gelirlerini, hile yolu ile kayıt dışında tutan işletmelerin kârlılıklarının artması ve vergi yoluyla ucuz finansman kaynağı sağlaması sonucunda haksız rekabet ile karşılaşmaktadır. Yine ekonominin genelinde yaşanan

olumsuzluklardan bu işletmeler fazlasıyla etkilenmektedir. Bu durumu gören işletmeler de söz konusu hata ve hile yapan işletmelerin yeterince denetlenmediğini, yaptırımla karşılaşmadığını dahası kârlılıklarını artırdıklarını gördüğünde, moral etkisiyle hata ve hile yapmaya yönelmektedir. (Kaymak, 1996: 131-133)

2.5.2. Mali Yolsuzluğun Ortaya Çıkartılması

Yapılan araştırmalar, küçük tutarlarda yapılan hilelerin çoğunlukla ortaya çıkartılmadığını göstermektedir. Ne zaman ki çalınan tutarlar yükselmekte, yakalanma olasılığı artmaktadır. Diğer taraftan, hile sonucu elde edilen varlıklar harcanmaya başlanmakta, bunun sonucu yakalanma gerçekleşebilmektedir. Hileleri ortaya çıkarmaya çalışan yöneticiler, denetçiler, işverenler, araştırmacılar, hile belirtilerini öğrenmek ve kesin sonuca varana kadar izlemeyi devam ettirmek zorundadırlar. Hilelerin ortaya çıkartılmasında yararlanılabilecek çok çeşitli belirtiler bulunmaktadır. (Bozkurt, 2001: 16-17) Bunları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1) Muhasebe ile ilgili Anormallikler:

- *Zamanında, bütünüyle ve uygun biçimde kayda alınmayan işlemler,*
- *Yetkisiz ve dayanaksız işlemler ve bakiyeler,*
- *Sonuçları etkileyen son dakika düzeltmeleri,*
- *Muhasebe dönemlerinde ve sınıflandırmalarda uygunsuz işlemler,*
- *Kayıp belgeler,*
- *Belgeler üzerinde bulunan uygulamalar,*
- *Orijinal belgelerin yerine fotokopi biçimindeki belgelerin bulunması,*
- *İşletme kayıtları ile doğrulama yanıtları arasında görünen tutarsızlıklar,*
- *Önemli tutarlarda stok ve fiziki varlık kayıpları,*
- *Hurda ve firelerde artış,*
- *Kasada büyük tutarlı nakit tutulması ve buradan işlemlerin yapılması,*

- *Kasada eksik veya fazla tutarda paraların bulunması,*
- *Küçük hacimlerde, ancak yüksek değerli ve fazla talepli stoklar,*
- *Kolay el değiştirilebilir ancak değerli hisse senedi, tahvil ve mücevherat gibi varlıklar,*
- *Vadesi geçmiş alacaklarda artış,*
- *Mali tablolarda açıklanamayan değişmeler.*

2) İç Kontrol Zayıflıkları:

- *Görevlerin ayrılığında eksiklikler,*
- *Varlıkların fiziksel korunmasında zayıflıklar,*
- *Bağımsız gözlemlerde zayıflık,*
- *Yetersiz yetkilendirme,*
- *Yetersiz belgelendirme sistemi,*
- *Varolan kontrollere gereken önemi vermeme,*
- *Yetersiz muhasebe sistemi.*

3) Analitik Anormallikler:

- *Açıklanamayan stok noksanlıkları ve düzeltmeleri,*
- *Tanımlama ve belirlemelerden sapmalar,*
- *Atık ve döküntülerde artış,*
- *Aşırı satınalmalar,*

- *Hesap bakiyelerinde anlamlı artış veya azalmalar,*
- *Fiziki anormallikler,*
- *Nakit fazlalık veya noksanlıkları,*
- *Anlamsız gider veya ödemeler,*
- *Alacaklar azalırken gelirlerin artması,*
- *Nakit artışı azalırken artan gelirler,*
- *Stoklar azalırken artan borçlar,*
- *Hacim artarken artan birim maliyetleri,*
- *Hacim artarken azalan atık ve döküntüler,*
- *Satışlar azalırken artan stoklar.*

4) *Aşırı Yaşam Biçimleri:*

- *Çok pahalı eşya kullanımı,*
- *Pahalı araba kullanımı ve ev ikameti,*
- *Üst düzey sosyal kulüplere üyelik,*
- *Pahalı seyahatler. (Bozkurt, 2001: 16-17)*

“En yaygın yolsuzluğu ortaya çıkarma biçimi “gizli bilgiler” ile elde edilendir. Yapılan çalışmada ortaya çıkan bilgilerin önde gelen kaynağı çalışanlardır. Bununla birlikte müşterilerden, bayilerden gelen gizli bilgiler ile imzasız gizli bilgiler de yaygın kaynaklardır. Bu tür üçüncü şahıslar çoğu kez mesleki yolsuzluğun niteliklerini en iyi görebilecek konumdadırlar. Diğer ortaya çıkarma metotları ise; iç denetim metodları, tesadüfen ortaya çıkartılması, iç kontroller, dış denetim birimleri ve polisin haberdar etmesi ile gerçekleşmiştir.

Raporda, sahip/yönetici olaylarının sadece yüzde 6'sı içsel kontrollerle saptanabildiği tespit edilmiştir ve bu olaylarda bu yöntem beşinci sırada yer almaktadır. Diğer taraftan, sahip/yönetici olaylarının yarısından fazlası, gizli bilgiler yolu ile keşfedilmiştir. 1 milyon\$'ın üzerinde kayba sahip 71 olayın ortaya çıkarılmasında da en etkili yöntemin gizli bilgiler (yüzde 43 ortalama ile) olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte küçük işletmelerdeki yolsuzlukların tesadüfen veya dış denetim yolu ile ortaya çıkarılması çok daha fazladır. Tam tersi biçimde de içsel kontrollerle ve iç denetim ile ortaya çıkarılma oranı da çok düşüktür. Kamu şirketleri, yolsuzlukları içsel kontroller ile ortaya çıkarmada diğer kuruluşlardan öndedirler (yüzde 28,8). Özel şirketler açısından bakıldığında ortaya çıkan sonuç ne yazık ki bu tür şirketlerde yolsuzlukların büyük oranda tesadüfen ortaya çıkarıldığıdır (yüzde 33,9). Devlet kuruluşlarında da yolsuzluklar büyük ölçüde gizli bilgiler (yüzde 48,5) ve iç denetim (yüzde 32,4) yolu ile ortaya çıkarılmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda olabilecek yolsuzluklar da gizli bilgiler (yüzde 48,1) ve tesadüfen (yüzde 25) ortaya çıkarılmaktadır. Diğer kuruluşlar ile kıyaslandığında iç denetim yöntemi (yüzde 11,5) ile en düşük orandadır. Bunun nedeni, çalışmada incelenen kâr amacı gütmeyen kuruluşların sadece yüzde 41'inin iç denetim departmanlarının olmasıdır.

Raporda, yolsuzluk zararlarının azaltılması konusunda ise yolsuzluklarla karşı karşıya kalındığında kesin yolsuzluk karşıtı ölçütlere sahiplik konusu incelendiğinde; yüzde 74,7'si dışsal denetim, yüzde 57,2'si içsel denetim ve yüzde 36,8'i gizli bilgilendirme hatalarını kullanmaktadır. Raporda, mesleki yolsuzluğun failleri; organizasyon içerisindeki konumlarını, organizasyonun kaynaklarını veya varlıklarını kasıtlı olarak kötüye kullanmak veya yerinde kullanmamak yolu ile kişisel zenginliklerini arttırmaya yönelik olarak kullanan kişilerdir.” (NPCAP, 2004: 13-15)

2004 NPCAP'de (15-20) yapılan araştırmada kısaca aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- *Failin Konumunun Etkisi:* Failin örgüt içerisindeki konumunun yolsuzluğun zararının büyüklüğünde bir etkisinin olduğu genel olarak kabul edilen bir olgudur. Failin otoritesinin derecesinin yükselmesine bağlı olarak, yolsuzluğun zararı da doğru orantılı olarak artacaktır. Sahiplerin/üst düzey yöneticilerin neden olduğu ortalama zarar (900.000\$), müdürlerin neden olduğu ortalama zararın (140.000\$), yaklaşık 6 katı, çalışanların neden olduğu ortalama zararın (62.000\$) yaklaşık 14 katı daha fazladır.

- *Failin Yıllık Gelirinin Etkisi:* Konuma bağlı verilere benzer olarak, mesleki yolsuzluktaki ortalama zarar, failin yıllık gelirindeki artışla birlikte artış göstermektedir. Açıkçası bu bilgi büyük ölçüde failin konumundan etkilenmektedir. Çünkü yüksek seviyelerdeki kişiler daha yüksek ücretler talep etmektedirler. Raporda araştırılan pek çok olayda görülen durum; yılda 200.000\$'dan fazla kazanan kişilerin (sadece yüzde 5 olsa da) neden oldukları ortalama zarar 1.000.000\$'ı aşmaktadır.

- *Görev Süresinin Etkisi:* Konumla benzer olarak, failin örgütteki görev süresinin uzunluğu ile yolsuzluğun neden olduğu zararın büyüklüğü arasında doğrudan bir bağlantısı olduğudur. Bu

bağlantı çoğunlukla iki nedenden ortaya çıkmaktadır: 1)Örgütte daha uzun süredir görev yapan personelin daha yüksek bir otoriteye sahip olması, 2) Örgütte daha uzun süredir görev yapan personelin güvenilirlik derecesinin daha yüksek olması. İkinci faktör daha yüksek bir öneme sahiptir. Çünkü yolsuzluklar, kurbanların başarıya yönelik güvenleri temelinde işlenen suçlardır. Bu olgu, yolsuzluğun kendine has ikili yapısını vurgulamaktadır: bu suçlar ne güven olmadan ne de iş olmadan işlenebilirler. Herhangi bir etkili yolsuzluk karşıtı programının anahtarı, gözetim ile güven arasındaki dengenin çok iyi kurulmasıdır.

- *Cinsiyetin Etkisi*: İlk mesleki yolsuzluk raporunda(1996), araştırılan olayların üçte ikisinin erkekler tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. O tarihten bu yana bu üstünlük büyük değişim göstermiştir. 2004 yılında araştırmada yer alan yolsuzluk olaylarının yalnızca yüzde 53'ü erkekler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak yolsuzluk sayılarının oranındaki bu yakınlık, ortalama zararlar açısından aynı yakınlığı göstermemektedir. Erkekler tarafından gerçekleştirilen yolsuzlukların ortalama kaybı, kadınlar tarafından gerçekleştirilen yolsuzlukların ortalama kaybının oldukça üzerindedir. Bunun muhtemel nedeni de erkeklerin buldukları pozisyonların daha yüksek dereceli olması ve buna bağlı olarak yetkilerinin daha fazla olmasıdır.

Bu araştırma göstermektedir ki; yolsuzluk yapan çalışanın, işletmede bulunduğu yer yükseldikçe yolsuzluk zararlarında da artış gözlenmektedir, gelirinde artış tespit edilirken yine yolsuzluk kayıplarında da artış gözlenmiştir, çalışanın işletmedeki görev süreleri arttıkça yolsuzluk kayıplarında da artış gözlenmiştir, erkekler tarafından gerçekleştirilen yolsuzluk kaybı kadınlara göre daha yüksektir.

2.5.3. Alınması Gerekli Tedbirler

Son yıllarda, büyük artış gösteren hata ve hilelerin önüne geçebilmek için önce işletmelerde iç kontrol sistemlerinin kurulması ve etkin bir şekilde çalıştırılması gerekmektedir. Bundan sonra yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır. Yasal ve idari düzenlemelere uygunluğu sağlamak için de bunların denetlenmesi ve yaptırımların zamanında ve yeterli şekilde uygulanması sağlanmalıdır. (Kaymak, 1996: 145) İç kontrol yapısı sağlam temellerle oturtulmuş işletmelerde hata ve hilelerin önlenmesi daha kolay olacaktır (Pamukçu,2000:110). İşletmelerde etkin olarak çalışacak bir “muhasebe kontrol sistemi” kurulmalı ve uygulanmalıdır. Bunun için;

- Bir kıymet hareketinin başlangıcından tamamlanmasına ve muhasebe kayıtlarına alınmasına kadar olan sorumluluğun tek kişi yerine birkaç görevli arasında paylaşılması,
- İşletme içinde uygun bir belgeleme düzeni kurulmalı,
- Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının fiziki olarak kurum için her türlü önlem alınmalı,

- Bağımsız iç mutabakatlar yapılmalıdır.Etkin bir iç muhasebe kontrolü ile hata ve hilelerin önlenmesi ve yapılmış bulunan hataların mümkün olduğu kadar erken ortaya çıkarılması sağlanabilecektir. (Kaymak,1996: 145)

İşletmelerin vergi kaçırmak amacıyla hata ve hileleri yapmalarını önlemek için, alınması gereken önlemler:

- Vergi kanunlarının çeşitliliği ve karmaşıklığı giderilmelidir.
- Vergi mevzuatı herkes tarafından kolay anlaşılabilir hale getirilmeli, yorumlara açık bulunan kanun maddeleri, yorumlara mahal bırakmayacak derecede net ve açık olmalıdır.
- Vergi mevzuatı sık sık değiştirilmemelidir.
- Faaliyetleri vergiye tabi olmayan, muaf veya istisna kapsamında bulunan kişiler ve gelirler vergi kapsamına alınmalı, herkes ödeme gücüne göre vergi vermelidir.
- Basit usulde vergilendirme daraltılmalı ve adil bir şekilde uygulanmalıdır.
- Vergi oranları düşürülmeli ve adil vergileme dilimleri uygulanmalıdır.
- Belge düzeni sağlanmalıdır.
- Vergi yasalarına uymamanın yaptırımları iyi tanımlanmalı yoruma açık olmamalı, yaptırımlar herkese zamanında ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
- Vergi denetimleri, belli bir plana bağlı olarak yapılmalı, vergi denetimi yapan birimler arasında koordinasyon kurulmalı, tek bir vergi inceleme birimi kurulmalı ve denetim standartları belirlenmelidir.
- Vergi idaresinin sayısal ve niteliksel insan gücü ve teknolojik donanımı sağlanmalı, vergi dairelerinin mükellefe hizmeti en iyi yapacak şekilde örgütlenmeleri gerekmektedir. (Kaymak,1996: 146)

Türkiye’de denetim standartlarının belirlenmesi sorumluluğu SPK’ya aittir. SPK Kanunu’nun X Seri Numaralı Tebliğinin 14. maddesinde hata ve hilelerle ilgili sorumluluk şöyle belirlenmiştir.

“Hata ve hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılması konusundaki temel sorumluluk, işletme yönetimine aittir. Ancak, hata ve hileler, mali tablolar hakkındaki denetçi görüşünü etkileyebileceğinden, denetçinin de, çalışmasında söz konusu hata ve hileleri ortaya çıkarmak için gerekli tedbirleri alma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu amaçla denetçi, çalışmasını mali tablolar üzerinde önemli etkileri olabilecek hata ve hileleri ortaya çıkaracak şekilde planlamak ve yürütmekle yükümlüdür. Denetleme çalışması sırasında ortaya çıkarılan, mali tabloların doğruluğuna ve gerçeği yansıtmasına olan olumsuz etkileri giderilebilecek hata ve hileler, denetçinin düzeltme önerileriyle birlikte yazılı olarak müşterinin yönetim kuruluna bildirilir ve sonuç denetçi tarafından değerlendirilir. ”

“Hata ve hilenin önlenmesi konusundaki bilgisayar aracılığı ile bilgi teknolojilerinden de yararlanmak gerekir. Bilgi / belge ve kayıtların saklandığı bu hızlı ortamda, bilgi işleme çalışmaları tek bir birimde yürütülmektedir. Elle bilgi işlenen sistemlerde değişik birimlerde üretilen bilginin, bilgisayar ortamında merkezi bir birimde üretilmesi koordinasyon ve raporlama açısından yönetime hızlı ve güvenilir çalışma imkanı sağlamaktadır. Buna karşılık, bilgi işlem sisteminin karmaşıklığı denetçinin çalışmalarını etkilemektedir. Bu karmaşıklığı ile denetim çalışmalarını etkileyen çok yeni riskler ortaya çıkmaktadır. Bu risklerden biri de hata/hilekârlık riskidir. Hata ve hilekârlık riski;

- Bilgi doğruluğu,
- Hilekârlığa karşı sistem kontrolü,
- Hilekârlığa karşı personel kontrolü,
- Hilekârlığa karşı hesapların kontrolü, açısından değerlendirilir.”(Pamukçu, 2000: 109)

Ülkelerin ekonomik gelişmesini olumsuz etkileyen yolsuzlukla mücadele edilmesi gerekmektedir. Elbette yolsuzluğun diğer boyutları dikkate alınarak yürürlüğe konacak siyasal, yönetsel ve hukuki önlemlerin yanı sıra hangi ekonomik önlemlerin alınmasının gerektiği de tartışılmalıdır. Yolsuzluğun ekonomik olarak iki boyutu vardır. Arz ve talep. Yani rüşveti, kamu hizmeti talep edenlerin yolsuzluk ve rüşvete ilişkin talepleri ile kamu sektöründe çalışan bazı personelin, kamu hizmetini yerine getirirken bunu bir fiyat karşılığı yapması konusunda alınabilecek önlemler söz konusudur. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadelede talep yönünü azaltacak biçimde vergi, sübvansiyon, ticaret, özelleştirme vb. mevzuat düzenlemeleri yenilenmeli ve saydamlaştırılmalıdır, keyfilikten çıkarılmalıdır. Arz yönünden ise; kamu sektöründeki ücretlerin arttırılması, dürüst ve namuslu davranışların ödüllendirilmesi, yolsuzluk ve rüşvete uygulanan cezaların arttırılması, kamu kuruluşlarındaki denetimin arttırılması gerekir. (Tokathoğlu, 2003: 4-5)

Bir başka önlem de siyasi partilerin finansmanı sorununu, siyasetin kişisel bir yatırım alanı gibi algılanmasını engelleyecek şekilde çözümlenmek gerekmektedir. Daha genel çözümler ise, yolsuzluğun başlıca nedenini devletin ekonomiye müdahalesinin gittikçe genişlemesinde gören ve bu doğrultuda devletin müdahalesinin azaltılmasını, devletin küçültülmesini öngören neo-liberal çözümlerden çok, kamu kesiminin etkinleştirilmesinde görülmelidir. Ayrıca siyaset-sermaye kısılacından kurtulmuş özgür bir medyaya ihtiyaç vardır. Toplumlarda yolsuzluğu tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak alınacak köklü önlemlerle azaltılabilir. Bu da ancak demokrasinin tam olarak işletilebildiği ülkelerde mümkün olabilecektir. Yabancı bir uzmanın deyişiyle; "Türkiye'de yolsuzluğun algılanma biçimi değişene kadar, yolsuzluk sorunu çözümlenemez." (Tokathoğlu, 2003: 4-5)

2.6. Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluk Konusunda Eğitimin Önemi

Muhasebe yolsuzluklarının ve sonucunda ortaya çıkan olumsuz tablonun sayısının yüksek olduğu ve artmaya devam edeceğinin de kuvvetli bir olasılık olduğu söylenebilir. Muhasebe standartlarının iyice karmaşıklaşması ve uyumsuz bir yama bütününe benzetilebilir durumda olması, şirketlerin faaliyetlerini dünya üzerinde pek çok ülkeye yaydıkları küreselleşme sürecinde problemin ciddiyetini daha da arttırmaktadır. Bu durumun kafa karıştırıcı ve yıkıcı hale gelmesi ile Avrupa Birliği, muhasebe standartlarının uyumlaştırılmasına önderlik eden Uluslararası Muhasebe Standartları Birliği (International Accounting Standards Committee) üzerine ağırlığını koymuştur. (Passas,2001:117)

Sutherland'e göre, resmi yöntemler (yasal yaptırımlar) işletme suçlarının veya bağlantılı benzer suçların azaltılmasında etkili değildirler. Diğer taraftan, Clinard ve Yeager, güçlü biçimde uygulandığı takdirde yasal yaptırımların etkili bir caydırıcı olduklarını düşünmektedir. COSO raporu, genellikle küçük ve büyük çoğunluğu borsaya kayıtlı olmayan şirketlerin yolsuzluğa daha fazla bulaştığını, yolsuzluğun daha çok tepe yönetim tarafından gerçekleştirildiğini ve yolsuzluk yapılan şirketlerin denetim komisyonlarının ve kurullarının zayıf kaldığını ortaya koymaktadır.

SOX Bölüm 704 ile uyumlu olarak, Borsa Kurulu, denetimlerin büyük çoğunluğunun başarısız olmasının nedenleri arasında denetçilerin yönetimin açıklamalarını doğrulamakta başarısız olmaları, doğru yöntemleri ve soruşturma tekniklerini kullanmamaları ve profesyonel şüphecilikten uzak olmaları yer almaktadır. Çıkarılan çok sayıda yasa finansal suçların azalmasını sağlamıştır ama mali tablo yolsuzlukları tüm dünyada devam etmektedir. Usulsüz mali raporlandırma olanakları aşağıdaki durumlarda ortaya çıkmaktadır:

- Her zaman tetikte bir yönetim kurulunun veya denetim komitesinin olmayışı.
- İçsel muhasebe kontrollerinin zayıf oluşu veya hiç olmaması.
- Normal olmayan veya karmaşık ticari işlemler.
- Yönetim tarafından öznel yargılamayı gerektiren muhasebe tahminlerinin yapılmayışı
- Yetersiz ve verimsiz iç denetim personeli.

Medyanın, uzmanların, eğitim kurumlarının ve devletin gücü, bir gerçeklik oluşturmak üzere çeşitli şekillerde kanunlaştırılmıştır. Bu gerçekliğin yaratılması veya bir doktrinleştirilmenin ortaya çıkış sürecini tanımlamak için “devlet propaganda aygıtı” terimini kullanmaktadır. ABD’de bu süreç özellikle eğitim aygıtlarını elinde bulunduran eğitilmiş nüfusun geniş çaplı katılımını ve medyayı içeren özelleştirilmiş bir sisteme dayanmaktadır. Bu gruplar, bağımsız düşüncüyü baltalayan kurumsal yapıların anlaşılmasını ve işlevlerinin analiz edilmesini önleyen inanç ve düşünce sistemleri yaratmaktadırlar. Üstelik bu gruplar çoğu kez faaliyetlerinin bu sosyal bölümünü oldukça farkındadırlar. Bu “meşrulaştırma uzmanları”, insanların meşru gördüklerini yapabilme gücünü edinmelerinin sağlayan, çoğunlukla ayrıcalıklı eğitilmiş elitlerdir. Gazeteciler, akademisyenler, öğretmenler, halkla ilişkiler uzmanları gibi bu kategorilerdeki tüm insanlar bu tür bir kurumsal göreve sahiptirler ve bu görev etkili bir “razı olma” durumu oluşturulmasını garanti altına alacak bir inançlar sisteminin yaratılmasıdır. Devletin gücü ve medya da aynı etkiye sahiptir: konuların seçilmesi ve onların ekonomiye sahip olan özel mülkiyetin çıkarları doğrultusunda sindirilmesi, kontrol edilmesi ve biçimlendirilmesi, muhaliflerin caydırılması, hiçbir gücü olmayanların sessiz kalmalarının sağlanması ve belirli şeylerin bilinmesinin sağlanması.

Muhasebeleştirmede “bilgi”, fikirlere erişimi sınırlandıran kurumlar nedeniyle “asayiş altına” alınmıştır. Muhasebe bilgisi ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin karşılıklı etkileşimleri yolu ile kontrol altına alınmaktadır. Muhasebe mesleği içerisindekiler AAA’nın kesin olarak bağlı olduğu değerler olan “geleneksel eğitim,

araştırma ve profesyonel değerler” in kurumu piyasa sürecine dahil olmuş asimile bir kuruma dönüştürdüğünü belirtmektedir. Büyük muhasebe firmalarının akademik ve uzman kişi ve kuruluşa bağlı hale gelmesinin bilginin, fikirlerin, eğitim ve araştırmanın “Big5” in çıkarlarına uygun olarak üretilmesinin bir sonucuken bununla beraber söz konusu bu şirketlerin eleştirilmesi susturulmaya çalışılan bir partizanlıkla sonuçlanmaktadır. Muhasebe politikasını, ayrıca da hükümetlerin, uzman kişi ve kuruluşların ve büyük organizasyonların “gerçeklik yaratılması” veya “bilginin kısıtlanması” sürecine aktif olarak nasıl katıldıklarını aydınlatan kapsamlı bir literatür sunmaktadır.

Devlet ve medya, muhasebe kuruluşlarını da içerecek şekilde, önde gelen çıkarların büyümesine, diğerlerinin de susturulmasına izin veren önemli bir yapının parçası olarak suç konularını yeniden oluşturmalıdır. Medya, kendi içerisinde haber değeri taşıyan raporları doğal haliyle ve basit olarak olduğu gibi sunmamalıdır. Haberler, olayların ve başlıkların sosyal açıdan oluşturulmuş bir diziye göre sistematik bir biçimde ayrılması ve seçilmesi ile başlayan karmaşık bir sürecin nihai ürünleridirler. Soygunculuk konusunda, suçu oluşturan nedenlerin katı bir biçimde konuşularak ve “roman” gibi tanımlanarak sunulması yeni değildir, yeni olan suçun genel alanının yeniden sınıflandırılması ve etiketlendirmeyi ortadan kaldıracak bir yol olduğudur, bu yolun da; sosyal vizyon temelinde kurulacak olan ideolojik bir çerçeve olduğudur. (Lehman ve Okçabol, 2003:110)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKA AÇIK İŞLETMELERDE MALİ YOLSUZLUĞUN İNCELENMESİ İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı halka açık işletmelerde;

- İşletme çalışanlarına hile konusunda işe alırken bir ikazda bulunup bulunmadıklarının öğrenilmesi,
- İşletmelerde hile ve yolsuzluk konularında eğitim almış personelin bulunup bulunmadığının öğrenilmesi,
- İşletmelerin hile ve yolsuzluk konusunda yazılı bir politikalarının olup olmadığının öğrenilmesi,
- İşletmelere şimdiye kadar hile veya yolsuzluk hakkında bir ihbar olup olmadığının öğrenilmesi,
- İhbar alan şirketlerin bu durum karşısında ne tür bir yöntem uyguladıklarının öğrenilmesi,
- İşletmelerin muhasebe hilelerini engellemek için almış oldukları önlemlerin öğrenilmesi,

3.2. Araştırma Modeli

Bu araştırma, anket ve literatür taraması şeklinde planlanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *İşletme Çalışanları ve Yolsuzluk ile İlgili Bilgiler* elde edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise *İşletme İçin Yolsuzluk ve Hile Engelleme Çalışmaları ve Mevzuat ile İlgili Bilgiler* elde edilmiştir.

3.3. Evren ve Örneklem

Anket, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda, Ulusal Pazar'da faaliyet gösteren 313 şirketten, gözaltı pazarındaki 5 şirkete ve işlem sırası Hisse Senetleri

Borsa Yönetim Kurulu'na kot dışı Pazar kaydına alınıp geçici olarak işlem görmekten men edilen 19.07.2002 tarih 35/1059 sayılı S.P.K. Düzenlemeleri kapsamında Borsa dışında aracı kurumlar vasıtasıyla alım-satım yapan 12 şirkete gönderilmemiştir. Bunların dışında kalan 296 şirkete hazırlanan anket soruları posta yoluyla yönetim kurulu başkanlarına gönderilmiş ve kendilerinden randevu talep edilmiştir. Bu şirketlerin sektör ve işlem gördükleri endeks bazındaki bilgileri aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 3.1: Anket Çalışması Yapılan İMKB'deki 20 Halka Açık Anonim Şirket Bilgileri

ŞİRKETLER	BULUNDUĞU SEKTÖR	BULUNDUĞU PAZAR	ULUSAL-100	ULUSAL-50	ULUSAL-30
ŞİRKET 1	Gıda	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 2	Diğer Sektörler	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 3	Diğer Sektörler	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 4	Kimya	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 5	Tekstil	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 6	Kimya	Ulusal Pazar	2005 yılı ilk yarısı	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 7	Kağıt, ambalaj	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 8	Bina Malzemeleri	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 9	Kağıt, ambalaj	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 10	Teknoloji	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 11	Otomotiv	Ulusal Pazar	İşlem Görüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 12	Demir çelik	Ulusal Pazar	İşlem Görüyor	İşlem Görüyor	İşlem Görüyor
ŞİRKET 13	Otomotiv	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 14	Tekstil	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 15	Sigorta	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 16	Kimya	Ulusal Pazar	2005 yılı ilk çeyrek	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 17	Kimya	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 18	Oto Malzeme	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor
ŞİRKET 19	Petrol Rafineri	Ulusal Pazar	İşlem Görüyor	İşlem Görüyor	İşlem Görüyor
ŞİRKET 20	Çimento	Ulusal Pazar	Görmüyor	Görmüyor	Görmüyor

(Ekonomist Dergisi, 8-14 Ocak 2006, Sayı:2006/2)

3.4. Verilerin Toplanması

Anket soruları daha önce konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Soruların özellikle açık uçlu hazırlanmasının sebepleri; işletme yöneticilerinin cevap verirken kendilerini rahat hissetmeleri ve kendi şirketlerine özgü sorunları aktarmalarının istenmesidir. Anket soruları işletmelerin yönetim kurulu başkanlarına postalanmıştır. Bunun sebebi ise üst yönetimden ankete cevap verecek en

uygun yöneticinin tarafımıza bildirilmesi ve tayin edilmesiydi. Ankete bir rica mektubu ilave edilerek cevaplamaların muhasebe ile ilgili bir üst düzey yönetici tarafından yapılması ricasında bulunulmuştur. Ankete 20 firma olumlu yanıt vererek kendi belirledikleri tarih ve saatte işletmelerine davet etmişlerdir. 276 işletme ankete katılım için istek göstermemiştir. Bu sebeple ankete katılım oranı yüzde 6.7 gibi düşük bir oranda kalmıştır. Bu şirketlerin piyasa değeri İMKB'nin toplam piyasa değeri olan 227.173.737.000YTL'nin 14.452.770.000YTL'lık kısmını ifade etmektedir.

3.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Soruların açık uçlu olması sebebi ile elde edilen cevaplar öncelikle gruplandırılmıştır. Sonrasında bu grupların frekansları dikkate alınarak tablolar oluşturulmuştur ve her tablonun altına açıklama yapılmıştır.

3.6. Bulgular ve Yorum

Anketimize cevap veren 20 işletmeden elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.2: İşletmelerin Çalışanlarını İşe Alırken 'Hile ve Yolsuzluk' ile İlgili İkazda Bulunma Dağılımı

İkazda Bulunuyor Musunuz?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	5	25
Hayır	7	35
Basılı El Kitabı Verenler	1	5
Sözlü Uyarı Yapanlar	4	20
Cevap yok	3	15
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 35'i çalışanlarını işe alırken herhangi ikazda bulunmamaktadır. Yüzde 25 oranında işletme ise ikazda bulunmakla beraber bunun ne şekilde yapıldığını belirtmemiştir. Yüzde 20 oranında firma ise sözlü uyarıda bulunmaktadır. İşletmelerin yüzde 15'i soruya cevap vermezken sadece yüzde 5 oranında firma basılı el kitabı vererek işe almakta olduğunu çalışanına ikazda bulunmaktadır.

Tablo 3.3: İşletmelerin Çalışanlarının 'Hile Veya Yolsuzluk' Yapmaları Durumunda Bir Şans Daha Vermeleriyle İlgili Dağılım

Çalışanlarınıza Bir Şans Daha Verir misiniz?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Hayır	20	100
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 100'ü işletmelerinde çalışanlarının "Hile veya Yolsuzluk" yapmaları durumunda bir şans daha vermeyi uygun bulmamıştır. Tüm işletmeler, çalışanın veya çalışanların yolsuzluk yapmaları durumunda işten uzaklaştırılması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 3.4: İşletmelerin Çalışanlarını İşe Alırken Psikolojik Test Yapmaları İle İlgili Dağılım

Psikolojik Test Yapıyor musunuz?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	9	45
Hayır	8	40
Bazı kadrolar için gerek olursa yapıyoruz	1	5
Cevap yok	2	10
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 45'i çalışanlarını işe alırken psikolojik test yaparak kişilik yapılarını test etmektedir. Yüzde 40'ı ise herhangi bir psikolojik test yapmamaktadır. Yüzde 5'i sadece belirli kadrolar için test yaptığını belirtmiştir. İşletmelerin yüzde 10'u ise bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir.

Tablo 3.5: İşletmelerin Daha Önce Mali Konularda ‘Organize Muhasebe Hilesi Veya Yolsuzluk’ İle Karşılaşıp Karşılaşmadığı Ve Karşılaştıysa Ne Gibi Yollar İzlediği İle İlgili Dağılım

Daha Önce Hile veya Yolsuzlukla karşılaştınız mı? Karşılaştıysanız izlediğiniz yollar nedir?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet Karşılaştık (Bir şirket kendi içinde çözdüğünü belirtmiştir.)	3	15
Hayır	16	80
Cevap yok	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 80’i “Daha önce hile veya yolsuzlukla karşılaştınız mı?” sorusuna karşılaşmadık yanıtı vermiştir. Sadece 3 firmayı temsil eden yüzde 15 oranında da şirket karşılaştığını belirtmiştir. Ancak nasıl çözdükleriyle ilgili sadece bir firmadan yanıt alınmıştır. O firma da kendi içinde çözdüklerini belirtmiştir ve herhangi bir şekilde ilgili birimlere bildirimde bulunmamıştır. İşletmelerin yüzde 5’ini temsil eden firma ise bu soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 3.6: İşletmelerin Muhasebe Bölümünde ‘Hile, Yolsuzluk Üzerine’ Eğitim Almış Çalışanlarına Dair Dağılım

Hile veya yolsuzluk üzerine eğitim almış çalışanlarınız var mı?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	8	40
Hayır	11	55
Cevap yok	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 55’i hile veya yolsuzluk üzerine eğitim almış çalışanın olmadığını belirtmiştir. Yüzde 40’ı ise çalışanları içerisinde böyle bir eğitim almış elemanlarını olduğunu belirtmiştir. Ancak nasıl bir eğitim aldığıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Bu soruya cevap vermeme oranı yüzde 5’tir.

Tablo 3.7: İşletmelerin Yolsuzluğu Engellemek İçin Aldığı Önlemler ile İlgili Dağılım

Yolsuzluğu Engellemek İçin Aldığımız Önlemler Nelerdir?	Frekanslar	Yüzdeler(%)
Cevap yok	3	15
Sondaj usulü inceleme + seçerek eleman alma	1	5
Değişik kişi onayı ile iş yapılması	2	10
Çapraz kontrol	1	5
İşlemlerin belgeye dayalı olarak yapılması, yetki limitlerinin paralelinde onayların alınması, düzenli kontroller	1	5
Prosedürlere uymak	1	5
İmza yetkilerinin sınırlandırılması + hammadde alımlarında veri girişlerinin mamül değil bilgisayarlı kontrolle olması + müşteri ve satıcılarla sık sık mutabakat yapılması	1	5
Harcamalara ilişkin denetim mekanizması + talep eden – satınalan – ödeyen bölümlerin ayrı olması + yapılan işlerin prosedür ve talimatlara uygunluğunun denetlenmesi	1	5
Kontrol edici hesaplar kullanmak	1	5
Şirketi bağlayıcı işlemlerin en az 2 kişi tarafından yapılması	1	5
İç denetimin uygulanması	1	5
Mal giriş ve çıkışlarının iyi kontrol edilmesi	1	5
Otokontrol + çapraz kontrol	1	5
Her evrakın genel müdür olurundan geçmesi + ödemelerin banka yoluyla yapılması	1	5
Sıkı kontrol + fiş ve mahsupların şef ve müdürlere imzalatılması, talimat ve faturada sıkı takip	1	5
Tahakkuk ve ödemenin aynı kişiye yaptırılmaması + ast-üst ilişkisi	1	5
İç denetim kontrolü + dış denetim kontrolü	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 15’ü bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir. Yüzde 10’u ise değişik kişi onayıyla iş yapılmasının yolsuzluğu engellemek için aldığı yöntemlerden olduğunu belirtmiştir. Bunların dışında anlatılan tüm yöntemler yüzde 5’i temsil etmektedir. Her işletmenin birbirinden farklı yanıtlar verdiği gözlemlenmiştir. Bu da her işletmenin farklı yöntemleri önemseydiğini göstermektedir.

Tablo 3.8: İşletmelerin Muhasebe Hilesi Yapan Bir Çalışana Karşı Uygulanacak Yazılı Politikasıyla İlgili Dağılım

Muhasebe hilesi yapan çalışana uygulanacak yazılı bir politikanız var mı?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	1	5
Hayır	10	50
Kurumsal davranış ilkelerimizi uyguluyoruz	4	20
Kanun maddelerini uyguluyoruz (toplu iş sözleşmesi + iş kanunu ile ilgili maddeler)	2	10
Personel yönetmeliğinin disiplin cezası ile ilgili maddelerini uyguluyoruz	2	10
Cevap yok	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 50'si herhangi bir yazılı politikası olmadığını belirtmiştir. Yüzde 20'si kurumsal davranış ilkeleri olduğunu ve bu ilkeleri uyguladığını belirtmiştir. Yüzde 10 oranında işletme sadece kanun maddelerini uyguladıklarını bunun dışında bir politikaları olmadığını belirtmiştir. Yine yüzde 10 oranında işletme personel yönetmeliğinin disiplin cezası ile ilgili maddelerini uyguladıklarını belirtmiştir. İşletmelerin yüzde 5'i ise uyguladıkları politikalar olduğunu belirtmiş ancak bu konuda herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu soruya herhangi bir yanıt vermeyenlerinin oranı yüzde 5'tir.

Tablo 3.9: İşletmelerde Yapılacak Muhasebe Hilelerinden Ve Yolsuzluklarından Hissedarın Olumsuz Yönde Etkilenip Etkilenmeyeceğine Dair Dağılım

Yolsuzluklardan hissedar olumsuz yönde etkilenir mi?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	17	85
Hayır	2	10
Olabilir	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 85'i eğer işletmede yolsuzluk olursa hissedarın olumsuz etkileneceğini düşünmektedir. Yüzde 10'u ise olumsuz etkileneceğini düşünmemektedir. İşletmelerin yüzde 5'i ise olabilir diyerek bu konuda tam ve net veri verememiştir.

Tablo 3.10: İşletmelerin Dışarıdan Gelen ‘Muhasebe Hileleri Ve Yolsuzluk’ İle İlgili İhbarları Değerlendirmesi Ve Kullandığı Yöntemlerle İlgili Dağılım

Dışarıdan gelen yolsuzlukları değerlendiriyor musunuz? Değerlendiriyorsanız kullandığınız yöntemler nelerdir?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	9	45
Hayır	3	15
İhbar almadık	8	40
TOPLAM	20	100

İşletmelerin yüzde 45’i dışarıdan gelen yolsuzluk ihbarlarını değerlendiriyor. Ancak bunu nasıl yaptığıyla ilgili herhangi bir görüş belirtmemiştir. Yüzde 40’ı ise herhangi bir ihbar almadığını belirtmiştir. Kalan yüzde 15’lik kısmı ise böyle bir ihbarı herhangi bir şekilde değerlendirmemektedir.

Aşağıdaki tablo için; “Evinde Çocuğunun Çalışma Kağıdı Bittiği İçin İşletmeye Ait Bir Miktar Kağıdı Evine Götüren Bir Çalışanın Yaptığı Bu Hareketin Yolsuzluk mudur?” sorusu sorulmuştur.

Tablo 3.11: İşletmelerde Yolsuzluk İle İlgili Bir Örnek Olay İle İlgili Dağılım

İşletmeye ait bir kağıdı evine götürülen çalışanın hareketi sizce yolsuzluk mudur?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	13	65
Hayır	6	30
Uygun şekilde şirket olarak uyarırız	1	5
TOPLAM	20	100

İşletmelerden yüzde 65’i işletmeye ait bir top kağıdın eve götürülmesini yolsuzluk olarak algılamaktadırlar. Buna karşılık yüzde 30 işletme bu durumu yolsuzluk olarak algılamamaktadır. Sadece yüzde 5 oranında işletme ise uygun şekilde şirket olarak uyarırız demiştir.

Aşağıdaki tablo için; “ACFE Konusunda Bir Bilginiz Var mı?” sorusu sorulmuştur.

Tablo 3.12:ACFE’yi Duyup Duymadıkları İle İlgili Dağılım

ACFE konusunda bir bilginiz var mı?	Frekanslar	Yüzdeler (%)
Evet	2	10
Hayır	18	90
TOPLAM	20	100

Şirketlerin sadece yüzde 10 böyle bir birlikten haberdarken yüzde 90 oranındaki şirketler böyle bir birlikten haberdar değildir.

YÖNTEM / ŞİRKET	ŞİRKETLER																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Otokontrol sistemi																				+
Satımların tartılarak kontrol edilmesi																			+	
Masraf ve ödemelere müdür seviyesindekilerin onay vermesi																			+	
Satın alınan komisyonlarca yapılması																			+	
Kasa sayım																			+	
Banka, müşteri ve satıcı mutabakatlarının yapılması																			+	
Sürekli gözetim															+					
Yazılı kurallar														+						
Satış politikası ve detaylı fiyat listesi																			+	
Cevap yok										+						+				
Görev ve sorumlulukların belirlenmesi												+								

Ankete katılan 20 işletmenin muhasebe hilelerini engellemek için uyguladığı çok değişik yöntemler bulunmaktadır. 20 şirketin kullandığı yöntem veya yöntemler aşağıdaki gibidir.

Şirket 1 -Çift imza + sistem kontrolleri + iç denetim

Şirket 2 -Yakın takip

Şirket 3 -Kontrol

Şirket 4 -İmzadan sonra arşivleme

Şirket 5 -Kontrol + İmzadan sonra arşivleme

Şirket 6 -Kontrol + Tüm işlemlerin belgeye dayalı olması

Şirket 7 -Çapraz kontrol + Belge, kayıt, kontrol ve ödeme fonksiyonlarının farklı kişilerce yapılması

Şirket 8 -Prosedürlere uymak

Şirket 9 -Bağımsız denetim

Şirket 10-Cevap yok

Şirket 11-Sayım + Mutabakat + Süreç analizi + SAP + İç ve dış kontrol

Şirket 12-Belge, kayıt, kontrol ve ödeme fonksiyonlarının farklı kişilerce yapılması + Görev ve sorumlulukların belirlenmesi

Şirket 13-İç denetim

Şirket 14-Yazılı kurallar

Şirket 15-Sürelî gözetim

Şirket 16-Cevap yok

Şirket 17-Kasa sayımı + Banka, müşteri ve satıcı mutabakatlarının yapılması

Şirket 18-Satımların tartılarak kontrol edilmesi + Masraf ve ödemelere müdür seviyesindekilerin onay vermesi + Satın almanın komisyonlarca yapılması + Satış politikası ve detaylı fiyat listesi

Şirket 19-Mutabakat + Otokontrol sistemi

Şirket 20-İç ve dış kontrol

YÖNTEM / ŞİRKET	ŞİRKETLER																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Etkin iç kontrol												+								
Düzenli kayıt kontrol																	+			
Banka, satıcı ve müşterilerle mutabakat																	+			
Karşıt inceleme																	+			
Ödemelerde Genel Müdür / Genel Müdür Yardımcısı veya Servis Müdürünün yetkili olması																		+		
Yapılan masrafların irdelenmesi																		+		
Fişler, ekleri ve vesairelerin kontrolden geçmesi																		+		
Kasa yerine ödemelerde banka kullanılması																		+		
Denetim birimini işlevsel kullanmak																				+
Cevap yok			+	+						+				+		+			+	

Ankete katılan 20 işletmeye uyguladıkları yöntem dahil olmak üzere muhasebe hilelerini engellemek için neler yapılması gerektiği sorusuna çok farklı cevaplar alınmıştır. 20 işletme yöneticisinin tavsiye ettiği yöntem veya yöntemlerin listesi aşağıdaki gibidir.

Şirket 1 –Dürüst elemanlarla çalışmak + sistem kontrolleri yapmak + iç denetim

Şirket 2 –İç denetim + Yazılı kontrol mekanizması uygulamak

Şirket 3 –Cevap yok

Şirket 4 –Cevap yok

Şirket 5 –Dürüst elemanlarla çalışmak

Şirket 6 -Tüm işlemlerin belgeli olması + Yetki limitlerine uygun onayların alınması + Sürekli ve etkin kontrol

Şirket 7 -Caydırmak için cezalar uygulamak

Şirket 8 -Benzer işletmelerle mukayeseler yapmak + Randıman (fire) kontrolleri yapmak

Şirket 9 -Dürüst elemanlarla çalışmak

Şirket 10-Cevap yok

Şirket 11- Kullanılan SAP sisteminde iç kontrol menüsü oluşturmak + Risk yönetimine geçmek + Ortaya çıkarıcı nitelikli kontrolden çok ortaya çıkarıcı kontrol sistemlerini kullanmak + Denetim planı dışında örnekleme yöntemi ile envanter sayımı

Şirket 12-Etkin iç kontrol

Şirket 13-İç denetim

Şirket 14-Cevap yok

Şirket 15- Dürüst elemanlarla çalışmak + Sürekli ve etkin kontrol

Şirket 16-Cevap yok

Şirket 17- Düzenli kayıt kontrol + Banka, satıcı ve müşterilerle mutabakat + Karşıt inceleme

Şirket 18-Ödemelerde Genel Müdür / Genel Müdür Yardımcısı veya Servis Müdürünün yetkili olması + Yapılan masrafların irdelenmesi + Fişler, ekleri ve vesairelerin kontrolden geçmesi + Kasa yerine ödemelerde banka kullanılması

Şirket 19-Cevap yok

Şirket 20-Denetim birimini işlevsel kullanmak

3.7.Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Tez çalışmasında İMKB’de hisseleri işlem gören 20 firmaya röportajla yapılan anket çalışmasında yukarıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçları şu şekilde yorumlanması mümkündür.

Ankete katılan işletmelerin yüzde 35’i eleman alırken ‘yolsuzluk veya hile’ yapmaları halinde elemanlara uygulanacak yaptırımlar hakkında ikazda bulunmamaktadır. Yüzde 20’si ise sözel olarak konuya değinmektedir. Yüzde 25 firma uyardığını belirtmiş ancak bunu nasıl yaptığını açıklamamıştır. Sadece yüzde 5 firmada konu ile ilgili olarak basılı el kitabı bulunmaktadır. Ancak firmaların hepsi herhangi bir yolsuzluk yapan elemanına bir daha çalışma şansı vermeyi düşünmemektedir. Çalışanını önceden psikolojik test yaparak tanımaya çalışan firma oranı ise yüzde 45’tir. Firmaların yüzde 40’ ı ise herhangi bir test uygulamamaktadır. İşletmelerin yüzde 80’i işletmelerin daha önce muhasebe hilesi veya yolsuzluk ile karşılaşmamışlardır. Yüzde 15’i ise (3 firma) bu tür bir olayla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu firmalardan 2’si olayı adliyeye sevk ederken 1’i kendi işletmesi içinde çözüme yoluna gitmiştir. İşletmelerin yüzde 55’in de yolsuzluk konusunda eğitimli personel bulunmazken şirketlerin yüzde 40’ı bu konuda eğitimli elemanlarının olduğunu belirtmişlerdir.

İşletmelere yolsuzluğu önlemek için aldığınız önlemlerin en önemlileri hangisidir diye sorduğumuzda ise hepsinden farklı yanıt aldık. Şirketlerin yüzde 15’i bu soruya cevap vermezken yüzde 85’i yolsuzluğu engellemek için en önemli gördükleri önlem veya önlemleri çok farklı şekilde sıralamışlardır. İşletmelerin verdiği cevaplara göre tablo hazırlanmıştır. (Bkz. Tablo 3.7)

İşletmelere muhasebe hilelerine karşı uyguladıkları bir politika olup olmadığı sorulduğunda ise firmaların yüzde 50’sinin böyle bir politikaya sahip olmadıkları belirlenmiştir. Şirketlerin yüzde 20’i ise bu konuda kurumsal davranış ilkeleri olduğunu belirtmişlerdir.

Ankete cevap veren firmaların üst yöneticileri yüzde 85'i hissedarın muhasebe hilelerinden olumsuz yönde etkilendiğini düşünmelerine rağmen yüzde 10'u bu tür yolsuzlukların hissedarı etkilemediğini belirtmiştir.

Şirketlere şimdiye kadar bu şekilde bir olayla karşılaşmış veya karşılaşmadıkları ile ilgili olarak yöneltilen soruya ise firmaların yüzde 45'i olumlu yanıt vermişlerdir. Şirketlerin yüzde 40' ı ise bu şekilde bir ihbarla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Şirket yöneticilerinin yüzde 65'i şirkete ait kağıtları izinsiz olarak evinde kullanan çalışanın yaptığı hareketi 'yolsuzluk' olarak değerlendirdiklerini belirtirken yüzde 30'u bunu yolsuzluk olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Şirketlerin yüzde 5'i ise bu durumu uygun şekilde uyaracaklarını belirtmişlerdir.

Dünyada yolsuzluk ile ilgili en kapsamlı çalışmaları yapan ve geniş üye ağına sahip ACFE hakkında bilgileri olup olmadığı sorusuna ise şirketlerin yüzde 90'ını olumsuz yanıt vermişlerdir.

İşletme yöneticilerine şirketlerinde muhasebe hilelerini engellemek için aldıkları önlemlerin en önemlileri sorulduğunda ise şirketlerin yüzde 10'u cevap vermemiş diğer firmalarda çok farklı önlemler belirtmişlerdir. Bu önlemleri bir tablo şeklinde düzenlediğimizde en çok tercih edilenlerin sürekli kontrol olduğunu görmekteyiz. (Bkz Tablo 3.13)

Şirketler yöneticilerine muhasebe hilelerini engellemek için halihazırda uyguladıkları önlemler de dahil olmak üzere neler yapılması gerektiği sorusuna ise şirketlerin yüzde 30'u ilave olarak bir önlem belirtmemiştir. Geriye kalan şirket yöneticilerinin yüzde 20'si ise 'dürüst elemanlarla çalışmanın' en önemli unsur olduğunu söylemişlerdir. Bu önlemleri yüzde 15 ile 'iç denetim'in gerekliliği takip etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Halka açık işletmelerde mali yolsuzluk, uzun yıllardır tartışılmasına rağmen Enron skandalının ardından başta Amerika olmak üzere tüm dünyanın gündemine oturmuştur. Bunun sonrasında yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Yasası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de mevzuat değişikliklerine neden olmuştur. Halka açık işletmelerdeki mali yolsuzluk çok farklı çıkar çevrelerine (çalışanlar, yöneticiler, vergi idaresi, hissedar...) olumsuz yönde etkilediğinden SPK, BDDK ve Maliye Bakanlığı tarafından detaylı denetim altındadırlar ve çıkar çevrelerine karşı hesap verebilir olabilmeleri için yükümlülükleri mevzuatta açıkça belirtilmiştir.

Buna rağmen Türkiye’de halka açık işletmelerin mali yolsuzluğunun boyutlarının belirlenmesinde sorunlar mevcuttur.

Tez çalışmasında bulduğumuz en önemli sonuç özellikle Türkiye’de yolsuzluk tanımında yaşanan tartışmadır. “Yolsuzluk” zaman zaman “hile” yerine, hile de yolsuzluk yerine kullanılmaktadır. Ayrıca Türkiye’deki hukuk mevzuatında yolsuzluğun tanımlanmamış olduğunu görmekteyiz. MASAK’ın yolsuzluğun sadece kamu kuruluşlarında olduğunu işaret eden yolsuzluk tanımına karşılık BM özel sektördeki yolsuzluğu da tanıma dahil ederek önemli bir yol katedilmesini sağlamıştır. Yolsuzluğun tam tanımının ilgili kuruluşlar tarafından yapılması bu konudaki sorunun aşılmasını sağlayacaktır.

Yolsuzluk çok çeşitlidir. Teknolojik gelişmeler sayesinde yolsuzluğun boyutları ve çeşitleri de değişmektedir. Bu da yeni yolsuzluk tanımlarının yapılmasını gerektirmektedir. Bu tez çalışmasında sadece mali yolsuzluk incelenmiş olup tanımı şu şekilde yapılmıştır:

‘İşletme yöneticilerinin, çalışanlarının veya işbirlikçilerinin, mali tablolara yansıyan veya yansımayan şekilde, maddi menfaat sağlamak ya da parasal olmayan çıkarlar elde etmek amacıyla, yasadışı olarak yetkilerini kötüye kullanmaları ve yaptıkları suiistimaller aracılığıyla işletme varlıklarının ve devletin vergi gelirinin olumsuz yönde etkilenmesidir.’

Yolsuzluk ile ilgili detaylı bilgiler genellikle Amerika’dan gelmektedir. Bunun nedeni yolsuzluk ile mücadele eden en önemli sivil toplum örgütü olan ACFE’nin merkezinin Teksas’ta bulunması ve 31.000 üyesi ile konu hakkında detaylı çalışmalar yapmasıdır. ACFE her yıl düzenli olarak Yolsuzluk Raporu açıklamakta ve üyelerini düzenli toplantılarla eğiterek bilgilendirmektedir. Oysa tezin sınırlılıklarından birisi Türkiye’deki özellikle özel sektördeki yolsuzluklar hakkında bilgilere ulaşmanın yeterince mümkün olmamasıdır. Türkiye’de en çok görülen yolsuzluk alanları kamu ihaleleri ve inşaatları olarak yine kamu kesiminden çıkmaktadır. Bu da bize sanki sadece kamu kesiminde yolsuzluk yapıyormuş gibi yanlış yargı oluşmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de yolsuzlukla ilgili önemli gelişmelerden biri 19 Nisan 1990 – 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu yürürlüğe girmesidir. Türkiye, OECD’nin, Avrupa Birliği’nin ve Birleşmiş Milletler’in kararlarına onay vermiş ve bu konuda çalışmalar başlamıştır. Bunlardan en önemlisi MASAK’ın 1997 yılında faaliyete geçmesidir.

İşletmelerde yaşanan yolsuzluklar çeşitli boyutları ile özellikle hissedarı olumsuz yönde etkilemektedir. Hissedar yönetimine katılmadığı bir işletmeden faaliyetler hakkında sadece genel kurullarda bilgi alma hakkına sahiptir. Bu durum halka açık işletmelerin başta hissedarlar olmak tüm çıkar çevrelerine karşı hesap verme zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda halka açık işletmelerin çok sıkı denetimi gerekmektedir. Hali hazırda bu işletmeler Türkiye’de üç ayrı kanunla denetime tabi tutulurlar: Vergi yasaları açısından, TTK açısından, SPK açısından. Özellikle güncel gelişmeleri en yakından takip eden kurumun Sermaye Piyasası Kurulu olması, en düşük yolsuzluğunda bu şirketlerde olacakmış yargısının doğmasına sebep olmaktadır.

Dünyada yaşanan mali yolsuzlukların ardından ABD’de yürürlüğe giren SOX 2002’ ye uyum sağlamak amacıyla SPK’da bağımsız denetimle ilgili olarak Tebliğ 19, 20, 21’i yayınlamış bunun ardından Kurumsal Yönetim İlkeleri’ni de yürürlüğe koymuştur.

Tez çalışmasında hisse senetleri İMKB’de işlem gören 296 firmaya gönderilen ve randevu yoluyla cevap istenen anketler sadece 20 firmaya (Yüzde 6.7) ulaşılarak cevap alınmıştır. Katılımın düşüklüğü işletmelerin yolsuzlukla ilgili sorulara cevap vermek istememeleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu şirketler İMKB’nin toplam piyasa değeri olan 227.173.737.000YTL’nin 14.452.770.000YTL’lık kısmına sahip olan işletmeleri ifade etmektedir.

Ankete cevap veren işletme yöneticilerinden elde edilen sonuçlar hakkında yorum ve sonuçlarımız aşağıdaki gibidir.

- İşletmelerin yüzde 35’i çalışanlarını işe alırken herhangi ikazda bulunmamaktadır. Yüzde 25 oranında işletme ise ikazda bulunmakla beraber bunun ne şekilde yapıldığını belirtmemiştir. Yüzde 20 oranında firma ise sözlü uyarıda bulunmaktadır. İşletmelerin Yüzde 15’i soruya cevap vermezken sadece yüzde 5 oranında firma basılı el kitabı vererek işe almakta olduğunu çalışanına ikazda bulunmaktadır.
- İşletmelerin yüzde 100’ü işletmelerinde çalışanlarının “Hile veya Yolsuzluk” yapmaları durumunda bir şans daha vermeyi uygun bulmamıştır. Tüm işletmeler, çalışanın veya çalışanların yolsuzluk yapmaları durumunda işten uzaklaştırılması gerektiğini düşünmektedir.
- İşletmelerin yüzde 45’i çalışanlarını işe alırken psikolojik test yaparak kişilik yapılarını test etmektedir. Yüzde 40’ı ise herhangi bir psikolojik test yapmamaktadır. Yüzde 5’i sadece belirli kadrolar için test yaptığını belirtmiştir. İşletmelerin yüzde 10’u ise bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir.
- İşletmelerin yüzde 80’i “Daha önce hile veya yolsuzlukla karşılaştınız mı?” sorusuna karşılaşmadık yanıtı vermiştir. Sadece 3 firmayı temsil eden yüzde 15 oranında da şirket karşılaştığını belirtmiştir. Ancak nasıl çözdükleriyle ilgili sadece bir firmadan yanıt alınmıştır. O firma da kendi içinde çözdüklerini belirtmiştir ve herhangi bir

şekilde ilgili birimlere bildirimde bulunmamıştır. İşletmelerin yüzde 5'ini temsil eden firma ise bu soruya yanıt vermemiştir.

- İşletmelerin yüzde 55'i hile veya yolsuzluk üzerine eğitim almış çalışanın olmadığını belirtmiştir. Yüzde 40'ı ise çalışanları içerisinde böyle bir eğitim almış elemanlarını olduğunu belirtmiştir. Ancak nasıl bir eğitim aldığıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Bu soruya cevap vermeme oranı yüzde 5'tir.
- İşletmelerin yüzde 15'ü bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir. Yüzde 10'u ise değişik kişi onayıyla iş yapılmasının yolsuzluğu engellemek için aldığı yöntemlerden olduğunu belirtmiştir. Bunların dışında anlatılan tüm yöntemler yüzde 5'i temsil etmektedir. Her işletmenin birbirinden farklı yanıtlar verdiği gözlemlenmiştir. Bu da her işletmenin farklı yöntemleri önemseydiğini göstermektedir.
- İşletmelerin yüzde 50'si herhangi bir yazılı politikası olmadığını belirtmiştir. Yüzde 20'si kurumsal davranış ilkeleri olduğunu ve bu ilkeleri uyguladığını belirtmiştir. Yüzde 10 oranında işletme sadece kanun maddelerini uyguladıklarını bunun dışında bir politikaları olmadığını belirtmiştir. Yine yüzde 10 oranında işletme personel yönetmeliğinin disiplin cezası ile ilgili maddelerini uyguladıklarını belirtmiştir. İşletmelerin yüzde 5'i ise uyguladıkları politikalar olduğunu belirtmiş ancak bu konuda herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu soruya herhangi bir yanıt vermeyenlerinin oranı yüzde 5'tir.
- İşletmelerin yüzde 85'i eğer işletmede yolsuzluk olursa hissedarın olumsuz etkileneceğini düşünmektedir. Yüzde 10'u ise olumsuz etkileneceğini düşünmemektedir. İşletmelerin yüzde 5'i ise olabilir diyerek bu konuda tam ve net veri verememiştir.
- İşletmelerin yüzde 45'i dışarıdan gelen yolsuzluk ihbarlarını değerlendiriyor. Ancak bunu nasıl yaptığıyla ilgili herhangi bir görüş belirtmemiştir. Yüzde 40'ı ise herhangi bir ihbar almadığını belirtmiştir. Kalan yüzde 15'lik kısmı ise böyle bir ihbarı herhangi bir şekilde değerlendirmemektedir.
- İşletmelerden yüzde 65'i işletmeye ait bir top kağıdın eve götürülmesini yolsuzluk olarak algılamaktadırlar. Buna karşılık yüzde 30 işletme bu durumu yolsuzluk olarak algılamamaktadır. Sadece yüzde 5 oranında işletme ise uygun şekilde şirket olarak uyarırız demiştir.

- Şirketlerin sadece yüzde 10 böyle bir birlikten haberdarken yüzde 90 oranındaki şirketler böyle bir birlikten haberdar değildir.
- Ankete katılan 20 işletmenin muhasebe hilelerini engellemek için uyguladığı çok değişik yöntemler bulunmaktadır. 20 şirketin kullandığı yöntem veya yöntemler aşağıdaki gibidir.
  - Şirket 1 -Çift imza + sistem kontrolleri + iç denetim
  - Şirket 2 -Yakın takip
  - Şirket 3 -Kontrol
  - Şirket 4 -İmzadan sonra arşivleme
  - Şirket 5 -Kontrol + İmzadan sonra arşivleme
  - Şirket 6 -Kontrol + Tüm işlemlerin belgeye dayalı olması
  - Şirket 7 -Çapraz kontrol + Belge, kayıt, kontrol ve ödeme fonksiyonlarının farklı kişilerce yapılması
  - Şirket 8 -Prosedürlere uymak
  - Şirket 9 -Bağımsız denetim
  - Şirket 10-Cevap yok
  - Şirket 11-Sayım + Mutabakat + Süreç analizi + SAP + İç ve dış kontrol
  - Şirket 12-Belge, kayıt, kontrol ve ödeme fonksiyonlarının farklı kişilerce yapılması + Görev ve sorumlulukların belirlenmesi
  - Şirket 13-İç denetim
  - Şirket 14-Yazılı kurallar
  - Şirket 15-Sürelî gözetim
  - Şirket 16-Cevap yok
  - Şirket 17-Kasa sayımı + Banka, müşteri ve satıcı mutabakatlarının yapılması
  - Şirket 18-Satımların tartılarak kontrol edilmesi + Masraf ve ödemelere müdür seviyesindekilerin onay vermesi + Satın alınan komisyonlarca yapılması + Satış politikası ve detaylı fiyat listesi
  - Şirket 19-Mutabakat + Otokontrol sistemi
  - Şirket 20-İç ve dış kontrol
- Ankete katılan 20 işletmeye uyguladıkları yöntem dahil olmak üzere muhasebe hilelerini engellemek için neler yapılması gerektiği sorusuna çok farklı cevaplar alınmıştır. 20 işletme yöneticisinin tavsiye ettiği yöntem veya yöntemlerin listesi aşağıdaki gibidir.

- Şirket 1 –Dürüst elemanlarla çalışmak + sistem kontrolleri yapmak + iç denetim
- Şirket 2 –İç denetim + Yazılı kontrol mekanizması uygulamak
- Şirket 3 –Cevap yok
- Şirket 4 –Cevap yok
- Şirket 5 –Dürüst elemanlarla çalışmak
- Şirket 6 -Tüm işlemlerin belgeli olması + Yetki limitlerine uygun onayların alınması + Sürekli ve etkin kontrol
- Şirket 7 -Caydırmak için cezalar uygulamak
- Şirket 8 -Benzer işletmelerle mukayeseler yapmak + Randıman (fire) kontrolleri yapmak
- Şirket 9 -Dürüst elemanlarla çalışmak
- Şirket 10-Cevap yok
- Şirket 11- Kullanılan SAP sisteminde iç kontrol menüsü oluşturmak + Risk yönetimine geçmek + Ortaya çıkarıcı nitelikli kontrolden çok ortaya çıkarıcı kontrol sistemlerini kullanmak + Denetim planı dışında örnekleme yöntemi ile envanter sayımı
- Şirket 12-Etkin iç kontrol
- Şirket 13-İç denetim
- Şirket 14-Cevap yok
- Şirket 15- Dürüst elemanlarla çalışmak + Sürekli ve etkin kontrol
- Şirket 16-Cevap yok
- Şirket 17- Düzenli kayıt kontrol + Banka, satıcı ve müşterilerle mutabakat + Karşıt inceleme
- Şirket 18-Ödemelerde Genel Müdür / Genel Müdür Yardımcısı veya Servis Müdürünün yetkili olması + Yapılan masrafların irdelenmesi + Fişler, ekleri ve vs. kontrolden geçmesi + Kasa yerine ödemelerde banka kullanılması
- Şirket 19-Cevap yok
- Şirket 20-Denetim birimini işlevsel kullanmak

Anketten elde ettiğimiz sonuçlara göre Türkiye’de halka açık işletmeler yolsuzluk konusunda bilgi vermekten kaçınmaktadır. Bunun yanında yolsuzluk

konusunda işletmelerde bir politikanın olmadığı, işletmelerin çalışanlarını işe alırken yolsuzluk konusunda bir uyarıda bulunmadıkları, yolsuzluk ile ilgili olarak işletme içinde hangi birim veya yöneticinin sorumlu olduğunun bilinmediği, konu hakkında eğitilmiş personelin olmadığı, işletmelerin yolsuzluğun engellenmesi ile ilgili olarak çok farklı yöntemler kullandıkları anlaşılmaktadır. İşletmeler yolsuzluk yapan bir elemanı için tekrar bir şans vermeyi düşünmezken yolsuzluğu engellemek için en önemli unsurun dürüst eleman olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'de halka açık işletmelerde mali yolsuzluk konusuna yeterince önem verilmediği için işletmeler ne boyutta bir yolsuzluk yaşadıklarını değerlendirememekte ve genelde sorunu kendi içlerinde halletmeye çalışmaktadırlar. Konu ile ilgili olarak tüm dünyada önemli başarılar kazanan ACFE'nin Türkiye şubesinin 2005 tarihinde çalışmalarına başlamış olması mali yolsuzluğun önlenmesi ve işletme çalışanlarının bu konuda eğitilmeleri açısından önemli bir adım olarak görülebilir. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yanı sıra halka açık işletmelerde mali yolsuzluğun engellenmesi için yasama organı tarafından gerekli mevzuatın çıkartılarak uymayanlara caydırıcı cezaların verilmesi önem arz etmektedir. Maliye Bakanlığı, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İç Denetim Enstitüsü ve üniversitelerinde mali yolsuzluğu önlemede işbirliğine dahil olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alba, Douglas. (2005): "Baiting The Rat Trap" *Fraud Magazine*, Vol: 19, No: 2, pg.29-30,50
- Bartow, Joel. (2005): "Foiling Internet Fraud Sters" *Fraud Magazine*, Vol: 19, No: 2, pg.21-22,60
- Beneish, Messad Daniel. (2005): "Formulas for Detection" *Fraud Magazine*, Vol: 19, No:2, pg.25-27
- Biegelman, Martin T. (2004): "Designing A Robust Fraud Prevention Program" *The White Paper*, Vol: 18, No: 2, pg.23-24,45-46
- Bozkurt, Nejat. (2001): *İşletmelerde Çalışanların Yaptıkları Hileler, Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Seminer Notları
- Clevenger, Novella. (2005): "From Sutherland to SOX: The Saga Continues" *Fraud Magazine*, Vol: 19, No: 2, pg.32-34,56-59
- Coffin, Bill. (2004): "Italy Risk" *Risk Management Magazine*, Vol: 51, No: 4, pg.80
- Cullinan, Charles P. Sutton, Steve G. (2002): "Defrauding The Public Interest:A Critical Examination Of Reengineered Audit Processes And The Likelihood Of Detecting Fraud" www.idealibrary.com
- Dervaes, Joseph R. (t.y.): "Skimming Revenue" *Fraud Magazine*, Vol: 19, No: 2, pg.11-12,63

- Dervaes, Joseph R. (t.y.): "Accounts Receivable Fraud, Part Four: Check-for-cash Substitution and Lapping Schemens" *Fraud Magazine*, Vol: 18, No: 3, pg.13,15-17
- Dervaes, Joseph R. (t.y.): "Accounts Receivable Fraud, Part Five: Other Accounting Manipulations" *Fraud Magazine*, Vol 18, No 4, pg.15-19
- Dervaes, Joseph R. (t.y.): "Accounts Receivable Fraud, Part Five: Eliminating Customer Accounts and Fictitious Account Adjustments" *Fraud Magazine*, Vol: 18, No: 5, pg.11-13
- Dervaes, Joseph R. (t.y.): "Accounts Receivable Fraud, Part Seven: Stealing The Statements" *Fraud Magazine*, Vol: 18, No: 3, pg.11-14
- Dooley, Daniel V. (2002): "Financial Fraud:Accounting Theory and Practice" *Fordham Journal of Corporate & Financial Law*, Vol: 8, pg.S53-S88
- Donnelly, Peter J. (2004): "Identify Theft: Hunting Down and Nabbing the Thieves" *Fraud Magazine*, Vol: 18, No: 4, pg.29-31,57-58
- Exall, Marian. Copers, John. D. (2004): "Establishing The New Complaint Procedures" *Fraud Magazine*, Vol: 18, No: 6, pg.24-27,50-52
- Fulwider, Danold G.(1999): "Recognizing Fraud Indicators" *International Journal of Government Auditing*, Vol:26, No:2, pg.13
- Geiger, Marshall A. Cooper, Steven M. Boyle, Edmund J. (2004): "Internal Control Components:Did Coso Get It Right" *The CPA Journal*, Vol: 74, No: 1, pg.28
- Gerety, Mason. Lehn, Kenneth. (1997): "The Causes and Consequences of Accounting Fraud" *Managerial and Decision Economics*, Vol: 18, No: 7/8, pg.587

- Kulzick, Raymond S. (2004): “Sarbanes-Oxley: Effects on Financial Transparency”
S.A.M. Advanced Management Journal, Vol: 69, No: 1, pg.43
- Lehman, Cherly. Okcabol, Fahrettin. (2003): “Accounting For Crime” *Critical Perspectives on Accounting*, www.elsevier.com/locate/cpa
- Makkawi, Bilal. Schick, Allen. (2003): “Are Auditors Sensitive Enough To Fraud?”
Managerial Auditing Journal, Vol: y, No:y, 591-598
- Maliye Hesap Uzmanları Derneği (1996): *Denetim İlke ve Esasları I.Cilt*, İstanbul:
Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları
- Passas, Nikos. (2001): “Falce Accounts:Why Do Company Statements Often Offer
A True And Fair View Of Virtual Realty?” *European Journal on Criminal
Policy and Research Summer*, Vol: 9, No: 2; pg.117-135
- Rose, James. (2004): “Italy’s Parmalat Milking Investors Through Financial
Statement Fraud” *Fraud Magazine*, Vol 18, No 5, pg.29-31,51-53
- T.C. Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (2000) *Karapara Aklama
Tanımı, Aşamaları, Yöntemleri Ve İlgili Uluslar arası Çalışmalar*, Ankara:
MASAK Yayınları No:1
- T.C. Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (2000): *İngiltere’de Karapara
Aklamayla Mücadele*, Ankara: MASAK Yayınları No:2
- T.C. Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (2000): *İngiltere’de
Karapara Aklamayla Mücadele-II*, Ankara: MASAK Yayınları No:6
- T.C. Maliye Bak. Mali Suç. Araştırma Kurulu (2000): *Mali Eylem Görev Grubu
Karapara Aklama Tipolojileri*, Ankara: MASAK Yayınları No:7

Zekany, Kay E. Brown, Lucas W. Warder, Zachary t.(2004): “Ohio Northern University” *Issues In Accounting Education*, Vol. 19, No. 1, pp.101-117

Warnell, Bonita. (2005): “The Whole Not The Parts” *Fraud Magazine*; Vol: y., No: y, pg.29-31

Weld, Leonard G. Bergevin, Peter M. Magrath, Lorraine. (2004): “Anatomy of a Financial Fraud” *The CPA Journal*, Vol: 74, No: 10, pg.44

Wilks, T. Jeffrey. Zimbelman, Mark F. (2004): “Using Game Theory and Strategic Reasoning Concepts to Prevent and Detect Fraud” *Accounting Horizons*, Vol: 18, No: 3, pg.173-184

Kanunlar ve Tebliğler

3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu

3628 Sayılı Mal Bildirimde Bulunulması Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu

4208 Sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi Kanunu

Vergi Usul Kanun (VUK) Madde :134, 135,137

Türk Ticaret Kanunu(TTK) Madde :274,347,348,354

13.5.1992 tarih ve 21227 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu

6/7/1993 tarihli ve 21629 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:VIII, No:20 sayılı “Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği”

27/12/1994 tarihli ve 22154 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:IV, No:9 sayılı
“İhraççıların Muafiyet Şartlarına ve Kurul Kaydından Çıkarılmalarına İlişkin
Esaslar Tebliği"

4.3.1996 tarihli ve 22570 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu Sermaye Piyasasında
Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ Seri:X No:16

15.11.1998 tarih ve 23524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:I, No:26 sayılı
“Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına ve Satışına İlişkin Esaslar
Tebliği”

13.11.2001 tarih ve 24582 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:IV, No:27 sayılı
“Sermaye Piyasası Kanununa Tabi Olan Halka Açık Anonim Ortaklıkların
Temettü ve Temettü Avansı Dağıtımında Uyacakları Esaslar Hakkında Tebliğ”

31.01.2002 tarih ve 24657 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4389
sayılı Bankalar Kanunu hakkında tebliğ

2.11.2002 tarihli ve 24924 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren
Seri: X, No:19 ‘Sermaye Piyasası’nda Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde
Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ’

18.2.2003 tarihli ve 25024 sayılı Resmi Gazete’de, "Sermaye Piyasasında Bağımsız
Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" Seri: X, No:
20

20.3.2003 tarihli ve 25054 sayılı Resmi Gazete’de, "Sermaye Piyasasında Bağımsız
Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" Seri: X, No:
21

Raporlar

Association Of Certified Fraud Examiners: *2004 Report To The Nation On Occupational Fraud and Abuse*

Tezler

Demirci, Nalan. (1998): Muhasebede Hata ve Hile, Kayseri: Erciyes Üniversitesi

Gülaçtı, Mete. (2000): Muhasebede Hata ve Hile, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Güleç, Ali. (2000): İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonu ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi

Kaymak, Can. (1996): Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Kınay, Necati E. (2002): Anonim Şirketlerde İç Denetim, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Pamukçu, Ayşe. (2000): Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Uysal, Levent. (2001): İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve Bir Uygulama, Konya: Selçuk Üniversitesi

Yediparmak, Mehmet. (2003): Yolsuzlukların Önlenmesi ve Organize Suçlarla Mücadele Yöntemlerinde Uluslararası İşbirliğinin Önemi, Konya: Selçuk Üniversitesi

Web Siteleri

ACFE Meslek Kursları: “Conducting Internal Investigation”
www.CFEnet.com/events/seminars.asp

Aygün, Sinan. (2001): Yolsuzluk Kıskaçında Türkiye, www.ceterisparibus.net,
Erişim Tarihi: 05.11.2005

Tokathoğlu, Mircan Y. (2003): Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu Ve
Yolsuzlukla Mücadele, www.ceterisparibus.net, Erişim Tarihi: 10.11.2005

Tanzi, Vito. (2001): Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları,
Çözüm Yolları, Çeviren: Gamze Kösekahya, www.maliye.gov.tr, Erişim Tarihi:
17.11.2005

www.spk.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.11.2005

www.imkb.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.11.2005

www.masak.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.11.2005

Diğer Kaynaklar

National Insurance Crime Bureau (1995): “Potantial Fraud Indicators” *Risk
Management*, Vol: 42, No: 11, pg.52

EK-1

HALKA AÇIK İŞLETMELER YOLSUZLUK VE MUHASEBE HİLELERİ ANKETİ

ANKETİ DOLDURAN KİŞİ HAKKINDA BİLGİLER:

İşletmedeki pozisyonunuzu belirtiniz: .....

Eğitim durumunuz: .....

Yaşınız: .....

İşletmede kaç yıldır çalışmaktasınız?: .....

Cinsiyetiniz: .....

Mesleki ve/veya akademik ünvanlarınız var mı? .....

İşletmede ortak iseniz payınız ne kadardır?.....

İŞLETME HAKKINDA GENEL BİLGİLER:

1) İşletmeniz kaç yıldır faaliyettedir?

a) 1-5	b) 6-10	c) 11-15	d) 16-20
e) 21-25	f) 26-30	g) 30 dan fazla	

2) İşletmeniz kaç senedir halka açık?

.....

3) İşletmeniz bir aile şirketi mi?

a) evet	b) hayır

4) İşletmeniz hangi sektörde faaliyet göstermektedir?

a) inşaat	b) elektronik	c) mobilya	d) eğitim
e) tekstil	f) otomobil	g) bilişim	h) gıda
ı) metal	i) kimya	j) makine	k) taşıma
l) finans	m) diğer		

5) İşletmenizde kaç çalışan var?

a) 1-100	b) 101-200	c) 201-300	d) 301-400
e) 401-500	f) 501-600	g) 601-700	h) 701-800
ı) 801-900	i) 901-1000	j) 1001-1500	k) 1501-2000
l) 2001-2500	m) 2501-3000	n) 3000 üstü	

6) İşletmenizin kaç şubesi var? (yurtiçi ve yurtdışı)

.....

İŞLETME ÇALIŞANLARI, YOLSUZLUK VEHİLE İLE İLGİLİ BİLGİLER

1) Çalışanlarınızı işe alırken “hile veya yolsuzluk” yapmaları halinde hangi yaptırımlarla karşılaşacaklarına dair yazılı bir ikazda bulunuyor musunuz?

.....

.....

2) Hile veya yolsuzluk yapan bir çalışanınıza bir şans daha vermeyi uygun bulur musunuz?

.....

.....

3) Çalışanlarınızı işletmeye kabul ederken psikolojik test yaparak kişilik yapılarını analiz ediyor musunuz?

.....

.....

4) İşletmenizde daha önce mali konularda “organize muhasebe hilesi veya yolsuzluk” ile karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız kısaca içeriğini anlatınız. Bu durumu işletme içinde mi çözmeyi tercih ettiniz yoksa dışarıdan profesyonel destek aldınız mı? Adli makamlara başvurduunuz mu?

.....

.....

5) İşletmenizde muhasebe bölümünde “hile , yolsuzluk üzerine” eğitimi almış çalışanlarınız var mı?

.....

.....

6) İşletmenizde yolsuzluğu engellemek için aldığınız önlemlerden en önemlilerini sıralayınız.

.....

.....

7) Muhasebe hilesi yapan bir çalışanınıza karşı uygulanacak yazılı bir politikanız var mı?

.....

.....

8) Halka açık bir işletme iseniz işletmenizde yapılacak muhasebe hilelerinden ve yolsuzluklardan hissedarin olumsuz yönde etkileceğini düşünüyor musunuz?

.....

.....

9) Dışarıdan gelen “muhasebe hileleri ve yolsuzluk” ile ilgili ihbarları değerlendiriyor musunuz? Değerlendirme aşamasında hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?

.....

.....

10) Evinde çocuğunun çalışma kağıdı bittiği için işletmeye ait bir miktar kağıdı evine götürülen bir çalışanınızın yaptığı bu hareketi yolsuzluk olarak değerlendirir misiniz?

.....
.....

11) Yolsuzluk İnceleme Belgeli Uzmanları Birliği (ACFE – Association of Certified Fraud Examiners) ni daha önce duymuş muydunuz?

.....
.....

İŞLETME İÇİ YOLSUZLUK VE HİLE ENGELLEME ÇALIŞMALARI VE MEVZUAT İLE İLGİLİ BİLGİLER

1) İşletme içi muhasebe hilelerini engellemek için uyguladığınız yöntemler nelerdir?

.....
.....
.....
.....

2) İşletmelerde muhasebe hilelerini engellemek için sizce yapılması gerekenler nelerdir?

.....
.....
.....
.....